Muravidék 26

képzőművészet, irodalom, kulturális létformák

Nem haltak hiába

Muravidék

kulturális folyóirat

képzőművészet, irodalom
kulturális létformák

Nem haltak hiába

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2016

Győrffy Sándor

NEM HALTAK HIÁBA

Múltunkat elrabolták, / a sivár jelen hallgat. / Ők élik túl, – a holtak, / A győztes forradalmat.
Tollas Tibor

Az 1956-os forradalom és szabadságharc 30. évfordulójára írta az akkor Münchenben élő Tollas Tibor *Túlélők* című versét, amelynek utolsó négy sora a fenti idézet. A forradalom túlélője emlékezik azokra a hősökre, akik életüket adták hazájuk szabadságáért. Ők az igazi túlélők, akik a túlerővel szembeni egyenlőtlen, egyre kilátástalanabb fegyveres harc áldozataivá váltak, őket már nem tudta a visszatért, a korábbihoz hasonló győztes hatalom elhallgattatni, zsarolni, újra szolgává, besúgóvá tenni, börtönbe zárni, meggyilkolni. Mellettük sorakoznak a levert harc utáni megtorlások áldozatai: a börtönökben kivégzettek és az utcai sortüzek halottai. Az ő hangjuk élt 1986-ban és él még ma is, habár kevesebben hallják meg, talán éppen azért, mert mindez a ma ifjú nemzedéknek már történelem, nem jelenti a megélt, felszabadult, ujjongó, reményteli, majd harcos napokat, sem az utána jövő megtorlás szörnyűségeit.

Az 1948–56 közötti kommunista diktatúra a művészeti, kulturális életben is kegyetlenül elnyomott minden olyan irányzatot, művészi kifejezésmódot, témát, tematikát, ami ellenkezett az uralkodó pártideológiával és annak kulturális megnyilvánulásaival. A legkiválóbb alkotók visszavonultak, műveiket nem adták ki. Illyés mára emblematikussá vált versét *(Egy mondat a zsarnokságról)* 1950-ben írta, és 1956. november 2-án jelent meg nyomtatásban. Többeket börtönökbe, munkatáborokba zártak, Faludy Györgyöt és a „Füveskerti" költőket: Kárpáti Kamilt, Tóth Bálintot, Béri Gézát, Gérecz Attilát, Tollas Tibort, Szathmáry Györgyöt. Ők az embertelen körülmények között is alkottak, verseket írtak. 1953 után, a kissé szabadabbá vált közéletben is az írók, költők voltak azok, akiknek egyre erősödő kritikai hangja elősegítette, előkészítette a forradalmat.

1956. október 23-án és az azt követő két hétben a magyar nép ismét olyat tett, ami az akkori történelmi helyzetben lehetetlennek tűnt: fellázadt és harcolt az idegen, elnyomó, zsarnoki rendszer, a világ egyik legerősebb hadserege ellen. „Melyik nép írta fel mostanában nevét / így, hogy aranyt adott kezébe Isten ujja?" – írta Sinka István október 26-án. Néhány nappal később Szabó Lőrinc pedig ezt: „Amit a magyarság most művelt, azt nyolc napon át lángoló glóriaként csavarta maga körül a földgolyó, glóriaként, melyben soha ki nem hűl a visszanyert tisztelet, a szeretet és a csodálat." Valóban, abban a néhány napban minket csodált a világ. Ahogy Jobbágy Károly írta: „Rólunk beszélnek minden nyelven / sikong az éter és csodál: / Dávid harcol Góliát ellen." A forradalom és a harcok hírére az egész ország megmozdult. Ezt a felszabadult örömünneplést öt évesen csodálkozva éltem át egy Balaton-felvidéki kis faluban. Aztán néhány nap múltán dédnagyapám azt mondta: Sötétítsétek le az ablakokat, jönnek az orosz tankok. És jöttek százával, ezrével, és visszajöttek az idegen katonák, a túlerő elsöpörte az ellenálló szabadságharcosokat. Történelmünk egyik legnagyobb méretű bosszúhadjárata vette kezdetét. A megszálló hadsereg árnyékában megjelentek a „pufajkások"-nak nevezett árulók, a megtorlások élharcosai. Rájuk is illik Tóth Bálint *Vigyázzatok az éjszakára* című 1954-ben írt verse: „Jaj, ki kaján örömben gázol, / fegyvert fogva önvére ellen, / s hahotás szájjal lakomázik / az országot rejtő tetemben." Hosszú hónapokig tartott az ellenálló csoportok felszámolása, a nép megfélemlítése, tüntetések szétverése, ártatlanok gyilkolása. „Sortüzek döreje szédít, / szív szakad és vakolat" (Nagy László). A régi-új rendszer könyörtelenül működött: ezreket internáltak, börtönöztek be, több száz embert kivégeztek. A forradalomban részt vevő értelmiség, írók, költők közül is sokan kerültek hosszabb-rövidebb ideig börtönökbe. Mintegy 200 000 magyar ember hagyta el hazánkat.

Most, 60 év után emlékezzünk tisztelettel Tollas Tibor már idézett versével rájuk, akik életüket áldozták a mi életünk jobbá tételéért: „Legyen csendes az álmuk, / mert nem haltak hiába."

Horváth Ödön

LEGYŐZHETETLENEK

Ebben a vérbe fojtott
forradalmunkban élünk.
Legyűrtek, de nincs végünk!
Újra kezdjük a dolgot.

Ma minden visszatérő
barikádunkon térdel,
daccal, lelkesedéssel,
hű puskájával, égő

szemmel, tudja, miért kell
esküdnie az égre.
Akiket agyonlőttek,
akiket felkötöttek,
is itt vannak. Megjöttek:
győzelmet ülni végre!

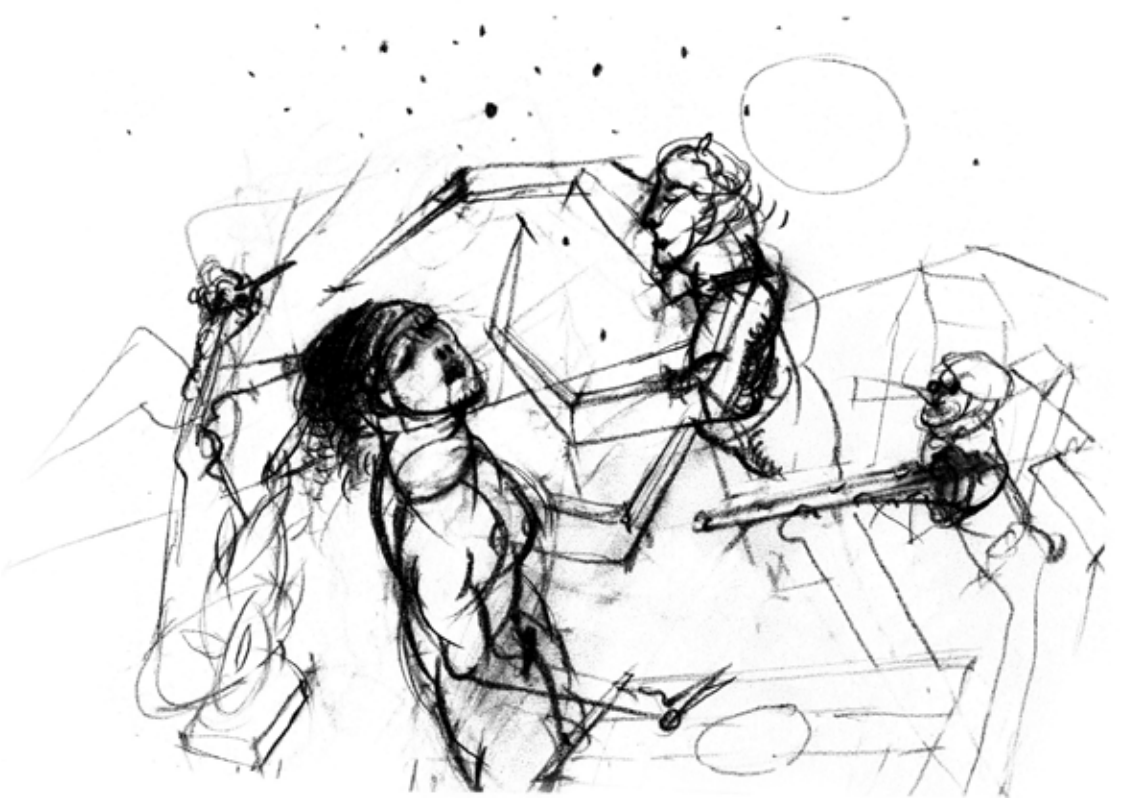

Sinka István

ÜDV NÉKED IFJÚSÁG!

Üdv néked Ifjúság! Üdvöz légy magyar nép,
ki lángban és vérben születtél meg újra
három nagy éjszakán vad ágyúdörgésben!
Melyik nép írta fel mostanában nevét
így, hogy aranyt adott kezébe Isten ujja?
S mely nép beszélt így az önmaga nevében,
mint angyal, mikor a harsonáját fújja?…
Bús igájának fájára írja hát,
s mint annyiszor a megsárgult ezerévben
vérrel és vassal tanítsa zsarnokát!

(1956. október 26.)

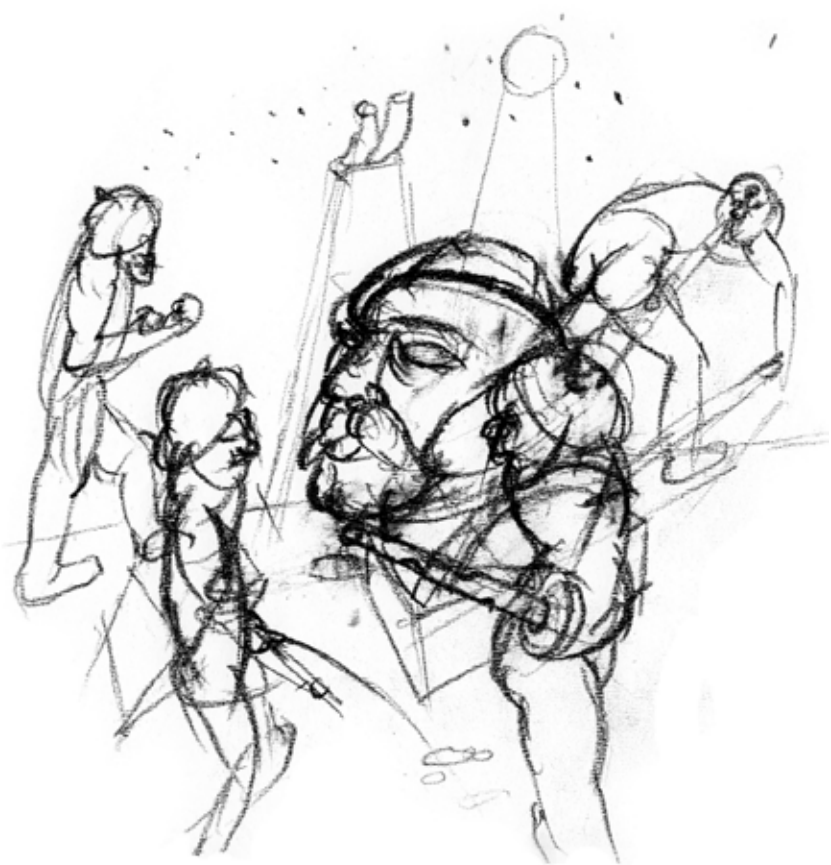

Füst Milán

SZÓZAT A SÍRBÓL...

Ne sírj értünk anyánk,
E föld oly porhanyó,
E föld most is hazánk,
És benn' nyugodni jó.
Ölelj, ölelj hát hűszívű hant,
Mind jó fiad, kit itt ölelsz alant.

Ne sírj értünk apánk,
Így elpihenni béke,
A szív mosolyog reánk,
Mert megküzdöttünk érte.
Ölelj, ölelj hát hűszívű hant,
Mind jó fiad, kit ölelsz alant.

Nem kis dolog volt, nem kenyér,
Nem haltunk meg az életér',
Több volt ez annál: bús hazánk
Könyörgő szemmel néze ránk.
Ölelj, ölelj hát hűszívű hant,
Mind jó fiad, kit ölelsz alant.

Napfény deríti hát szemünk,
E túlvilági fényt nekünk
Egy lázas honnak árva népe
Borítá koporsónk fölébe.
Ölelj, ölelj hát hűszívű hant,
Mind jó fiad, kit ölelsz alant.

S ellenfelünk, gondold meg ezt.
Mi nem holtak vagyunk, de fény,
Mi láng vagyunk e földtekén
S öröktűz lesz e sírkereszt.
Ölelj, ölelj hát hűszívű hant,
Mind jó fiad, kit ölelsz alant.

(1956. december 3.)

Zas Lóránt

NOVEMBER

Novemberben sírnak az utcák,
novemberben sírnak az emberek.
Novemberben Budán és Pesten
nevetni nem lehet.

Novemberben a Farkasréten
halottak napi mise-csend fogad.
Novemberben fehér virággal
fedik a sírokat.

Novemberben égnek a gyertyák.
Kicsinyek, teltek, véznák és nagyok.
Novemberben földig hajolnak
a sötét kalapok.

Novemberben csend van és béke.
Temető, fejfa, virág és kereszt.
Novemberben könnyek köszöntik
az elesetteket.

Novemberben géppuskák szórtak,
tankok tapostak. A föld remegett.
Novemberben gyilkoltak, öltek.
November temetett.

Novemberben itt esküt szegtek,
gyaláztak törvényt, tiportak jogot.
Novemberben vörössel, vérrel
a máglya lobogott.

Novemberben erőszak vágott,
gumibot tépett, börtön kacagott.
Novemberben a homlokunkra
égettek csillagot.

Novemberben öklök szorulnak
és felbizseregnek a tenyerek.
Novemberben élők a holtak.
November fenyeget.

(A farkasréti temetőben,
ezer és ezer lobogó gyertya fényénél,
1958. november 4.)

Gérecz Attila

Örök arcunk

Ha zárkám festeni kéne, a kép zord
lenne. A táj faláról, mint sötét
keretben kép, úgy lóg, de néha szép zöld
lángjaival fürtös főt hajt föléd.
Az ajtó komor szimbólum. Úgy képzeld,
mint végtelennek véges küszöbét…
S a közepén, keresztbetett lábakkal
Kamil ül, mint szokott, szemben a nappal.

Remekmű, de mit csak úgy hevenyészett
az Isten lágy agyagból – gondolom –,
s most a fájdalommal lesz az enyészet
drágább a végtelennel oly rokon
arcon, mint évszázados repedések
ifjú mosolyú Buddha-szobrokon.
Ül, mint kit a Sátán el sohasem nyer.
Ha élni kell, ily halálos az ember.

Ha élni kell, s az ember még halálos
angyalarcával egyszer visszaint.
Művészetünk, az egyetemi város
– amit fölépítünk –, a gyáraink,
s vén földünk vert,ráncos arca, hová
rozs-szíjak hegén gyümölcsös árnya int
– lesz örök arcunk, s pár sosem hallott dal.
Más mi lehet itt még a magyarokkal?

Oly meztelenek és szánalmat keltők.
Takarnók őket, meg ne fagyjanak.
Zúzos lelkem óvná mint téli szellők
belehelik a gyönge gallyakat.
Ha tél jönne, és férgesét leszelnők,
talán, ha fáj is, nem maradna mag.
Szikrázzon hát lelkünkkel zúzmarásan,
csak századok szívébe fagyva lássam!

Sötétedik. Az alkony már szemünkre
gyújtogatja vöröslő mécseit.
A felhő, mintha begykereszten függne
(ember nincs is, csak szenvedés itt)
sebet tajtékos oldalába ütve
az esti fény megváltó kése nyit.
Majd szétcsorog a vér, vádnál sötétebben,
s én megmosom arcom s kezeim a sebben.

Kihűl a Szépség, homlokára alszik,
s majd bűnjelül hordja, ki nincs miért
lemeztelenítse az ember-arcig.
A vers körülvesz, mint ezüstös vért.
Csak néha hagyjuk el, kemény a harc itt,
és elveszik, ki harcán győzni vélt.
Mint árad a vér, a kín, mint a tenger,
s föllebeg hátán a könnyebb: az ember.

(Márianosztra, 1955)

Beszélő

A rácsok előtt öregen s tele könnyel,
megállt köszönőben anyám, a szegény;
botjára hajolt, s zokogott. De a lelkem
csókjául emelte az ujja hegyén!

Szeretet? Nem akartam alá menekülni.
A szív üresedve halálra valóbb.
S az emberi bűn? Viszi árja a szívem,
mint tiszta, papír-lebegésű hajót!

Ma láttam Anyám. Szemeim simogatták
szeme fátyolait, s örömén remegő
keze s arca szelíd erejét, amit egyszer
szobornak emel fölibém az Idő!

Emlék, min a lélek a fájdalom-ittas
virág, mely a porladozóra kihajt.
(Elég-e a fájdalom árnya szemében
Megszűrik-e sorsom a könnyei majd?)

Most újra magam vagyok, és szememről
az Isten erős mosolyát leteszem:
ma láttam az Édesanyám, s a szemétől,
szelíd, szerető melegárnyú szemétől
ökölbe szorult a kezem!...

(Vác, 1955. június)

Véssey Gábor

A Molotov-koktélt dobáló fiú

1956-os emlék

„... Mindenek fölött
Légy hű önmagadhoz: így mint napra éj;
Következik, hogy ál máshoz se lész.
Isten veled: áldásom benned ezt
Érlelje meg majd!"
Hamlet

Az este puhán, és melegen borult a kertre, melyben a lombok, régi kövek, fejfák, szökőkút és szobortöredékek között fények világítottak imbolyogva, mint kószáló szentjánosbogarak, meghitté téve a poharak halk csengését, s a nagydarab, bajuszos mixer mozdulatait, ahogy a kerti asztalon lévő üvegeket fel-feldobálva elkészítette a színes „Piña Colada" és a „Long Island Ice Tea" koktélokat.
Távolabb a lombok mögött alakok világítottak a kora esti homályban, melyekre az ablakokon keresztül a szobák falain függő képek vetítették fényeiket e késő nyárutói megnyitón, s akiken gyöngyök, repkénylevelek, mellbimbók, érzékien megfestett ágyékok lágy és hűvös hajlatai, párizsi kurvák harisnyái, csatornamunkások bukósisakjai, bibliai történetek baljós, mégis erotikussá oldott jelenetei, és XVIII. századi tanmesék kvázi bordélynosztalgiái elevenedtek meg a kerti közönség megelégedettségére, s öltönyein foszforeszkálva.
Bent a házban, a kiállított képek között az alföldi város polgármestere köszöntötte könnyű, nyáresti öltönyében a vendégeket. A test magányáról és számkivetett fájdalmáról lamentált az egyre oxigénhiányosabb bódulatban, bár szociális érzékenysége sem volt elég fedezet arra, hogy csak a csatornamunkások hívják elő belőle ezt az érzelemgazdag empátiát...
A mixer pedig kevert rendületlenül és rutinosan. Kevert mindenkinek, ki fontosnak érezte itt és most megjelenni, e hajdan érthetetlennek minősített, lehetetlenné tett, innen elmenekült, majd odakint eladhatónak minősült, galériák által jegyzett, híressé vált, ám később magyaros bukfencekbe keveredő festőnket e kora őszi kiállításmegnyitón képei közt szimbolikusan keblükre ölelni. Mintha nem is ők kergették volna el... Változnak az idők.
Igen, változnak az idők... Csak a csillagok, azok a csillagok ragyogtak most is ugyanúgy e késő nyárutói égbolton, mint ötven évvel ezelőtt. Csak a koktél volt más, amit akkor kevertek, és gyanítom, hogy talán máshová is dobták, mint ez a rutinos mosolyú kerti fenomén, és talán másképp is hatott, és másképp is világított bent az agyakban, és kint az utcán is, azok alatt az őszi csillagok alatt, színessé változtatva egy-két, vagy több tonnányi páncéltömeget.
Mi mindent jelentett akkor, és ígért az a régi ősz!... mégis az egy tál lencse vált valóra. Múlt az idő, s azok a tiszta és megrendítő példák, melyek felett a lánctalpak csikorogtak még oly sokáig, s a jeltelen sírok csendje is kevésnek tűnt egyelőre egy mamut agyrém ellenében...
Megérkezett hát a „bölcs belátás"; a megalkuvás, vagyis a langyos konformizmus, elegánsan szólva a „passzív rezisztencia" túlélésre szánt, hosszan tartó, megalázó, igen sokba kerülő, s majd alig kiheverhetően demoralizáló korszaka.
1956 nevezetes őszén 8 éves voltam. A városliget szélén laktunk akkor, együtt az egész család, tizennégyen egy házban.
Október 23., ha jól emlékszem egy keddi nap volt. Apám, nagybátyám, nagyapám aznap később értek haza a megszokottnál. Október vége felé már korábban sötétedik... Megérkezvén izgatottan beszélgettek valamiről. Mint később megtudtam tőlük, akkor történt, hogy a liget túloldalán álló Sztálin-szobrot ledöntötték... mindhárman elmentek, hogy ezt láthassák.

Felszabadult, reményteli pár nap következett... itt a Szabad Magyar Rádió beszél! – hangzott mindenünnen. Apám naplót írt, (amit persze később el kellett rejteni)... és mindenki úgy gondolta, végre most majd más, jobb világ következik.
Aztán az egyik vasárnap hajnalban felkeltettek, hogy le kell mennünk a pincébe... Szaladgálás, idegesség, s az Egmont-nyitány szólt vég nélkül a rádióból....
Pár napig lehettünk odalent.
Emlékszem, Karesz haverommal egyik délelőtt lógunk a kerítésen a bokrok között, a kert Hungária úti belső oldalán. Apámat várjuk, aki nagybátyámmal együtt kenyérért ment el vagy már három órája. Szemben, a Hungária körút másik felén, a fatelep hosszú szürke betonkerítésén méteres vörös betűkkel felirat világít: „Világ proletárjai egyesüljetek!". A föld remeg alattunk. Ameddig csak ellátunk, tankok, tankok. Csikorgó lánctalpaik nyoma majd még hetekig ott lesz az utcaköveken. Később visszamegyünk a pincébe. A rajz még ott van a faládán, amit délelőtt kezdtem el. A kockás papíron kék patak kanyarog a zöld fák között. Végre megjönnek apámék. A kenyérgyárnál, a szemközti tetőkről a sorban állók közé lőttek... A négy kenyeret tizenhat felé osztjuk szét. Később folytatom a rajzolást: a parti fák között feltűnik egy nemzeti színű zászló...
Aztán az egyik este felmegyünk a lakásba. Amikor kinézek az ablakon, a házak ablakába kitett gyertyák világítanak mindenütt...
„Az idők végezete nem okvetlenül valami szörnyűség – írja Karátson Gábor. – Na persze nem is valami jó. Csak éppen valaminek a vége. Egy üvegpoháré, egy fűcsomóé, egy madáré, egy emberé, családé, egy világé: más-más időké."
„Kelsz és lenyugszol észrevétlenül: / Innep volnál, de senki meg nem ül, / Végzetes évi nap! / Oh, e tömeg más napot ünnepel; / Titkon sohajtja meg a hű kebel / Halomra dölt oltáridat. // Emléked átkos, nyomasztó tereh: / A vérnek és könyűnek tengere / Mind, mind ahhoz tapad. / Az ember gyönge: félve néz feléd, / S mint egykor a tanitvány mesterét, / Nehéz időkben megtagad..." (Arany János: *Évnapra*, 1850. 03. 15.)
Epilógus:
Hajcsomót fúj alvadt vértócsába az őszi szél, míg fehéren borít be a járdán egy kicsi sírhantot a lassan hulló novemberi hó...
„Angyal, vidd meg a hírt az égből, / Mindig új élet lesz a vérből... / Mert csillag ég, hasad a hajnal, / Mondd meg nekik – mennyből az angyal." (Márai Sándor: *Mennyből az angyal*, 1956.)
Ámen.

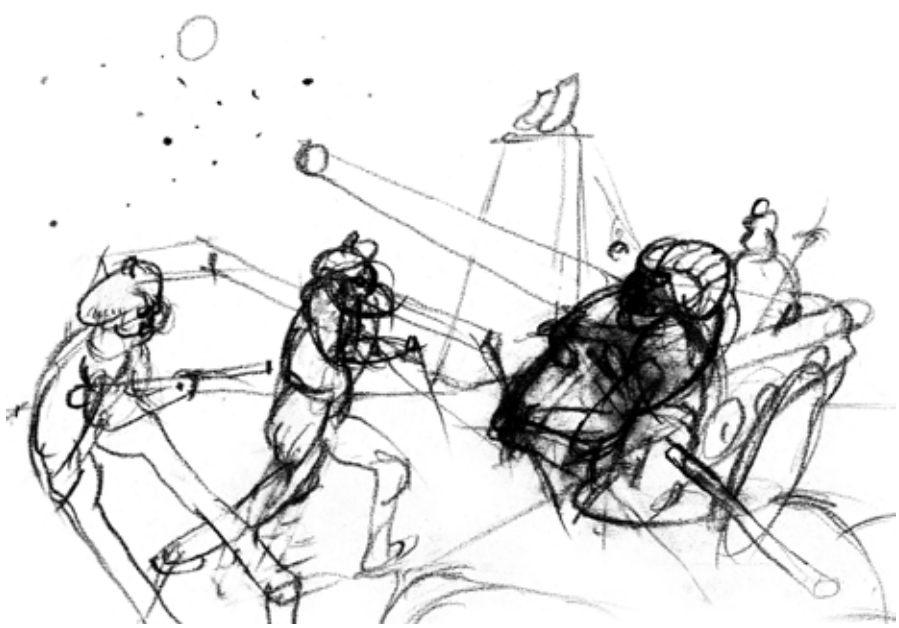

Horváth Ödön

Mi helytálltunk

Nagy erővel támadtak. Merészségünk
nem volt elég, a túlerő felmorzsolt.
Sorainkra nehéztüzérség ontott
gyilkos tüzet. Csak szökni volt esélyünk!

Ezért baráti kezet nyújtva gyorsan
odahagytuk védelmi sáncainkat,
s ki amerre tudott, menekült. Joggal
érezte, amire a nap felvirrad,

közülünk már senki sem lesz életben.
Jó volt kiállni a próbát. Sokáig
feltartottuk az ellenséget. Rajtunk

nem múlott a helytállás. Példás rendben-
védtük a Corvint körömszakadtáig,
noha létszámban alattuk maradtunk.

Kossuth tér

A lekaszaboltak száma több száz volt.
A leadott sortűz következtében,
a pár perccel előbb még hangos téren,
a macskakövezet friss vértől ázott.

A szerencsésebbek elmenekültek.
A géppuskák rettentő kattogása
elnémult. A tömeg szétzavarása
megtörtént. Holtak, súlyos sebesültek

feküdtek körben egymásra zuhanva:
a pár napja kezdődött dráma hősi,
halálra szánt, ártatlan szereplői.

Válaszképpen a megszűnt, gyilkos zajra,
nőtt a kínlódók jaj-a, nyöszörgése;
a csönd sem merészkedett ki a térre.

Jeltelenül

A halál komor emlékműveit
egymásra dobált testünkből emelték.
Eredmény nélküli küzdelmeink
így értek véget az ismeretlenség

útvesztőjében. Senki sem emlékszik
rémes kínjainkra; ordításunkat
felzabálta a csönd. Hét nemzedékig
szentségtelenítették meg porunkat.

itt lakunk jeltelenül az örök, mély
föld gyomrában. Ide ítélt a törvény.
Húsunk az idő vasfoga megette.

Nyomainkra többé rá nem találnak;
fölénk egyedül csatangoló árnyak
kihunyt visszfényei telepszenek le.

Kegyeletadás

Halottainkat hevenyészett sírba
földeltük el. Csak két fadarabkából
összeszögelt kereszt jelezte: itt van,
akit a tetőkről orvul lelőttek,

vagy aki a gyilkos harcban esett el.
Többnyire parkban, virágágyásokban,
vagy járda mellett álló fák tövében
ástuk a sírt. Az aszfaltrengetegben

nem volt hely. A lövésektől elvérzett
testek nem maradhattak temetetlen.
Ha az igazolvány alapján tudtuk

a nevet, lakcímet, valaki mindig
akadt, aki elment, hogy értesítse
még mit sem sejtő hozzátartozóit.

Sokan eltávoztak

Bajunk az ő baja mellett eltörpült.
Szinte elájult a pokoli hírtől:
fiát agyonlőtték! Halott-sápadt volt;
fényét vesztett, öreg szemében könny ült.

Körötte álltunk. Megkövülten néztünk
meghajlott alakjára: hőseinkből
csak néhányan maradtak. Aki harcolt,
vagy elesett, vagy a semmibe szédült,

mert lefogták, megkínozták, és végül
megölték. Erőszakos, gyors halállal
halt meg. Mai napig senki sem tudja,

hol porlad. Holtteste minden nyom nélkül
enyészett el hevenyészett sírjában;
semmi szükség későbbi szemtanúkra.

Eltiportak és unokáik

Mint férget tiportak el. Soha többé
nem sikerült feltápászkodnunk; egyre
mélyebbre süllyedtünk bele a szennybe,
és sár lettünk, híg sár, az anyaföldé.

Szelek jöttek; vadul felszárítottak.
Porrá váltunk, felszöktünk a magasba;
ott keringtünk, de az esők lehoztak,
belemosódtunk a szürke salakba.

Úgy lett végül is szétmállott húsunkból
termő humusz: füvek, fák elesége.
Konok helytállásunk hősiessége

ugyan hiába volt, de vérünk újból
forr, éled késői utódainkban;
mindent értő, nyugtalan szemük villan.

Horváth Ödön

Itt a csendben

Rőt napsugarak visszaverődése
a fehérre festett tornácfalon,
különös fényjátékot hozott létre,
fájó elmélázásra alkalom.

Erőszakosan visszatért a béke.
A jogosan kitört forradalom
elcsitult, hősi küzdelmünknek vége:
nekünk mély gyász, nekik riadalom.

Kifolyt harcoló ifjúságunk vére,
az utcakőre, benyelte a föld.
Szánknak nincsen túl sok szóra szüksége,

hogy kétségbeesetten eldadogja,
milyen erő tört rá hajnal előtt,
november negyedikén városunkra.

Ma más kell

Naponta egyre több, ami felizgat,
s körömfeketényi, ami megnyugtat,
már régen átléptük korlátainkat,
valaha jó érzékeink tompultak.

Esti harangszó, szálló szénaillat,
a feljövő Hold káprázata untat,
nem elégítik ki vágyálmainkat.
Szenzáció kell: a mindennap újabb

erőszak okozta embertelenség
csiklandozó hírei, hazugságok
vadhajtásai, a gyönyör homályos

üzelmei, – gyalázattal határos,
kétes ügyek, nem sokkal azután, hogy
halottainkat egymásra földelték.

Mi lett belőled?

Meglátogatnálak, de nem lehet!
Ahol vagy, oda nem juthat halandó.
Talán majd később, majd ha az idő
jelt ad, hogy menjek. Ó, de az sem biztos,

hogy az a táj, ahová hazatértél,
engem, az ismeretlent befogad.
Hol vagy, mit érzel, vajon mit csinálsz?
Látsz-e, hallasz-e? Jössz-e közelembe?

Vagy csak a semmi ölébe simulva,
béna tudattal vársz, és egyre vársz
a diadalmas harsona hangjára,

hogy azon a napon a többiekkel
te is új testet ölts, s helyet találhass
a tömegben, a túláradó fényben.

Október 23

Kitűzött zászlók erdeje mutatja,
mit is jelent számunkra ez a nap;
végre összefogott népünk siratja
szent forradalmát és a holtakat.

Végre összefogott népünk siratja
vérbefojtott, elbukott forradalmát,
Emlékező, állj meg egy pillanatra!
Ne engedd, hogy figyelmed elragadják

hétköznapi gondok, üres szavak!
Akkor népünk néhány óra alatt,
lerázta szorító bilincseit.

Mind, akik itt vagyunk, emlékezünk;
ma emelt fővel ünnepelhetünk!
Soroljuk fel név szerint hőseink!

Halottaink emlékezete

Modern korunk becsült haramiái
holtuk után is tudatunkban élnek.
Őket nem koptathatják el az évek;
hosszú sorokban szoktunk sorban állni

ravataluk előtt, majd díszes sírba
temetjük őket, és virágot hordunk
márványlapukra. Arra is van gondunk:
nevük aranybetűkkel legyen írva.

Mindenszentek napján ezernyi mécses-
lobogtatja emlékeztető fényét,s idézi fel
már halhatatlan lényét

régi, vérszomjas tömeggyilkosoknak.
Bár átkainktól gödrükben forognak,
sokak számára létük dicsőséges.

Korunkkal haladva

Új korszak jön; roppant nagy változásnak
leszünk szemtanúi: a lyukas zászló
lyukas ládába kerül. Őszünk sápadt
színeivel már korántsem vibráló;

lassan betemetik a furcsa árnyak.
A megtöretett Igazság nem fájó.
Nincs értelmük az ösztönző csodáknak
nagylelkűnek lenni sem időtálló.

Kevélységünkből rovarfejű lények
jönnek világra, látványosan hódít
szinte járványként terjedő szokásunk:

nem érdekel, hogy mindent másképp látunk:
valónkat, bár torzszülötthöz hasonlít,
értékesnek, makulátlannak, szépnek.

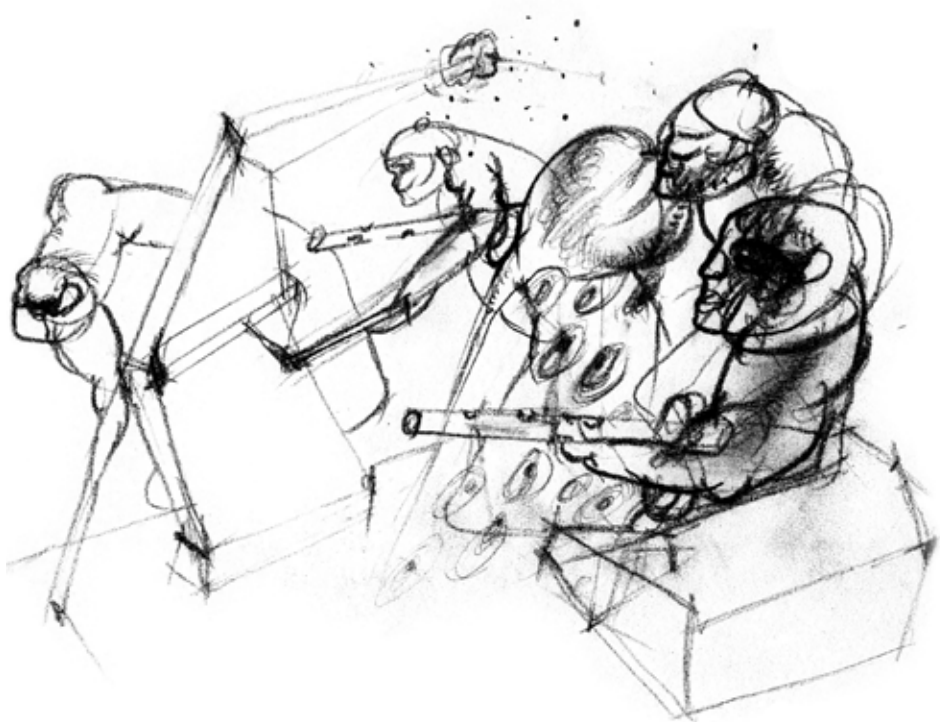

Rózsássy Barbara

A füveskerti költők öröksége 2016-ban

Magyarország, 1950-es évek: a halottak hosszú évszakának ideje, és a halálra váróké; a diktatúra vérengző kopói lihegnek a költészet sarkában, állig felfegyverzett gyilkosok űzik a szabadgondolkodót. Koholt vádak alapján elítélt rabokkal telnek meg az ÁVH kínzókamrái, a politikai börtönök. 1954 – Vác: a börtönfalak mögött egymásra talál hat költő, akik titokban egy példányos, kézzel írt füzetekbe gyűjtik verseiket. Az így készült antológiák kézről kézre járnak költők és olvasóik, a rabok között. E gyűjtemények alkotói, a füveskertiek, azaz Béri Géza, Gérecz Attila, Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Tollas Tibor és Tóth Bálint szabadgondolkodók. Felismerik, hogy a túlélésre csakis a belső szabadság megteremtésével – és minden körülmények közötti megtartásával – nyílhat esély. A legembertelenebb pokolban is világosan látják: a nemzetnek olyan holnapra van szüksége, ahol a kimondott szó, a vers nem megcsonkított madár, de kibonthatja veleszületett szárnyait, s repülésének belső fénye van, mely képes bevilágítani még a fölöttünk elsötétülő égboltot is.

Ma, amikor 60 év távlatából tekintünk vissza a füveskertiek börtönben világra hozott alkotásaira és teljes életművére, egyértelmű, hogy költészetük, melyet bár a szabadulás után is át- meg átszó a börtönmúlttal való szembenézés, az egykori cellafalakon jócskán túlnőve, kulturális örökségünk elidegeníthetetlen része. Mindemellett, ha csupán a börtönévek alatt született verseiket vizsgáljuk, akkor is nyilvánvaló, markáns hangjuk már ezen költemények alapján is kiemeli őket a sokaságból. Az 1950-es évek magyar lírájának füveskerti vonulata olyan öblös hangzást produkál, hogy élvezetéhez nincs szükség vájt fülekre: egyértelmű és tiszta, mint a templomi csendben felhangzó kórus. Csakhogy a templom esetükben: a börtön, a csend: a halálsor csendje. S tegyük hozzá sietve azt is: a hat költő alkotta kórusból bármikor kiemelhetjük a szólistát: az egyén, az ismételhetetlen egyedi épp ugyanolyan erővel hat minden érzékünkre, mint az összhangzat teljessége. Természetesen hangzás alatt itt a közösség szellemi erejének egységes megnyilvánulását értjük, ahol a költői öntudat legalább olyan erős, mint a költői közösségtudat: az „egy vérből valók vagyunk" hívása ez, a költészet egyetemességének legmagasabb fokon való átélése és felmutatása. S milyen körülmények között! A cellasoron, életveszélyes kockázat mellett született versek páratlan emberi, költői bátorságról és helytállásról tanúskodnak – hiszen jól tudjuk, közülük bárki könnyűszerrel találhatta volna magát a sötétzárka alján, ha elfogják a kézről kézre járó írásokat. Micsoda erő kell ahhoz, hogy az '50-es évek koromsötét napjainak költői lenyomatából nemcsak a rabsors keserűsége, plasztikusan ábrázolt lelki és fizikai kínja, nyomora bontakozzék ki az olvasó szeme előtt, de épp olyan erővel nyűgözzön le a belőle áradó életszeretet s a szabadság utáni kiolthatatlan vágy. A huszonéves füveskertiek arról tettek tanúbizonyságot, miként képes a költői elhívatottság, az aktív mindent kimondani akarás felülemelkedni a pillanatnyi sorson, a beletörődés, az elfogadás, a sodródás passzivitásán.

Sajnos azonban életművük nem teljesedhetett ki egyforma mértékben. Gérecz Attila csupán néhány napot élt szabadulása után: 1956. november 7-én halt hősi halált. A forradalom egyetlen költő mártírja. Halála jelkép: személyében nemcsak a szabadság bukott el 1956-ban, de sárba taszíttatott „az ifjú szívekben élő" és továbbélő magyar költészet is. Béri Géza elvétve publikálhatott, versei, novellái csak halála után jelenhettek meg kötetben. A rendszer lassú mérgét szívta magába 1979-ig, amikor önkezével vetett véget életének. Öngyilkossága valójában: politikai gyilkosság. A korai kamaszkor verseitől a börtönévek költeményeiig tartott Szathmáry György művészi pályája. A börtön megfosztotta legigazabb énjétől, a költőtől. Szabadulása után a megkeseredett, egészségében megrokkant alkotó hátat fordított az irodalomnak. Versei, műfordításai 1990-es halála után láttak napvilágot gyűjteményes kötetben. Tollas Tibor emigrációba menekült, évtizedekig a *Nemzetőr* című emigráns lap főszerkesztőjeként tevékenykedett, 1997-ben

hunyt el Münchenben. Életművéről a halála után kilenc évvel kiadott összegyűjtött kötetből tájékozódhatunk. Tóth Bálintnak versgyűjteményei mellett novelláskötete is megjelent, az utolsó kilenc évben az alkotástól visszavonult – róla, ahogy Gérecz Attiláról is, csak nemrégiben jelent meg rövid monográfia. Kárpáti Kamil mind a mai napig aktív. Hét-nyolc tucat verseskötet, regény, esszékötet, gyermekkönyv írója és több száz szerkesztője. 1992-ben ő alapította a Gérecz Attila-díjat. Egykori költő- és rabtársai szellemi örökségének gondozását is felvállalta; szerkesztésében jelentek meg Béri Géza, Gérecz Attila, Szathmáry György kötetei – 1991 óta folyamatosan.

Keserű tény: ha a füveskertiekről beszélünk, elsősorban saját mulasztásainkra kell felhívnunk a figyelmet. 2016-ot írunk. Vagyis 25 év telt el azóta, hogy a füveskertiek addig letagadott életműve napvilágot láthatott a maga teljességében. Immár: közkincs. E 25 évnyi demokrácia mégis kevésnek bizonyult ahhoz, hogy az egyébként jól informált szakmabeliek (szerkesztők és kritikusok) elég szabadnak érezzék magukat, s megtegyék kötelességüket: helyreigazítsák a diktatúra hamis kánonjait. Ha mára láthatatlanok is a börtönrácsok, attól még ott vannak. Nem kell az ávósnak gyomorszájon rúgni a költőt ahhoz, hogy újraélje egykori kínját, alkotói mibenléte fizikai és lelki ellehetetlenülését. De lehet-e helye ennek 2016-ban? Annak a képtelen közérzetnek, aminek pontos látleletét adják a füveskertiek börtönben született versei, mint Kárpáti Kamil *Isten háta fekete* című költeménye:

„Az Isten háta fekete
vak koporsónak látszik itt.
Kimondhatatlan messze áll,
inkább csak guggol három ház,
füstjük sem ér a drótokig.
Isten ül a hegyen föntebb,
a háta, a háta látszik itt.

Ó, ha széltől veres estben
latrinának rúdján csüggünk,
állattá vált tagok, kezek,
iszonyodva egyre látom:
aki csak él, hull a próbán.
Soha embert kínja nem fog,
csak dögévé, sárrá tenni.
Jobb lett volna a bitófán.”

Nem engedhetjük, hogy a versbeli közérzet napjainkban is aktuális legyen. Ahogy az évtizedek felszámolták hazánkban a politikai börtönöket, úgy kell felszámolnunk a diktatúra maradék árnyait az irodalomban. A költészetben. Most, mikor a szabadságért vívott heroikus küzdelem 60. évfordulóján számot vetünk 27 éves demokráciánk eredményeivel is, helyet kell, hogy kapjon benne alkotói tudatunk és öntudatunk: századokon keresztül volt Magyarország a költők hazája, a vers otthona. Itt az ideje, hogy ismét azzá váljon.

Elhangzott a Magyar Országgyűlés, a Magyar Írószövetség és a Lakitelek Népfőiskola által szervezett *Közép-Európa és 1956 – Írók a forradalomban* című emlékülésen 2016. október 29-én a Magyar Parlamentben, Budapesten.

Tollas Tibor

BEBÁDOGOZNAK MINDEN ABLAKOT…

Az életből csak ennyi fény maradt,
Csillagos ég, tenyérnyi napsugár.
Ezt vártuk nap-nap, homályos falak
Üregéből esténként-délután.
S elvették ezt is, a tenyérnyi napot:
Bebádogoztak minden ablakot.

Tágult szemekkel kék tengerét látom
Nápolynak, s fénylő partjai felett
Még vár a Vezuv, pipál, és a tájon
Barnára lesült boldog emberek.
Látjátok? Éjben élünk, mint vakok,
Bebádogoztak minden ablakot.

Tízen fekszünk egy fullasztó szűk lyukba',
A szánk kapkodja be a levegőt,
Mint partra vetett halak kopoltyúja
Tátogunk némán – s érzed, nincs erőd
Szívni az étel- s ürülékszagot.
Bebádogoztak minden ablakot.

Az Alpeseknek fenyves illatából
Míg csokrot küld a hűs nyugati szél,
És lelket öblit fenn a tiszta távol
S mosolygó hegyek hószaga kísér,
Itt tegnap társam tüdőbajt kapott,
Bebádogoztak minden ablakot.

Csendet hasít a sétahajó kürtje,
A falon sikló leánykacagás
Nem visszhangzik már zengőn a fülünkbe,
S az ezersípú nyár nem orgonáz.
Süket a cellánk, minden hang halott,
Bebádogoztak minden ablakot.

Túl Barcelona kertjein szitálva
Egy barna asszony meleg hangja búg,
És alkonyatba pendül a gitárja,
Hol táncolóktól tarka még az út;
S fülünkbe folynak az ólmos napok…
Bebádogoztak minden ablakot.

Tapintanánk a bársonyos egekbe,
Ujjunk hegyéből kiserken a vér.
Mint koporsóba, be vagyunk szegezve,
Csak daróc szúr, vagy poloska ha ér.
Simogatnánk a sugaras napot –
S bebádogoztak minden ablakot.

Londonban bál van, sima termén siklik
A sok selyembe öltözött leány,
Puha hajuknak hamvassága izzik
Lágy bútoroknak tükrös hajlatán.
Nyugat táncol – tán végképp eladott?! …
S bebádogoztak minden ablakot.

Nyelvünket mosta friss tavasz zamatja,
Most nyögve nyeljük nyirkos kortyait
Az alvadt bűznek, hol minden falatra
Émelygő gyomrod felfordulna itt.
De lenyeljük e végső falatot:
Bebádogoztak minden ablakot.

Az éhség marta testünket telt álom
Lakatja jól – és ínyenc ételek
Ízét kínálja Páris – szinte látom,
Hogy kúszik el a neonfény felett
A Néma Rém – s nem lesz több hajnalod…
Bebádogoznak minden ablakot!

A rádiók csak üvöltsék rekedten
A szabadságot s az ember jogát.
Itt érzi csak befalazott testem
A milliókkal Moszkva ostorát.
S Váctól Pekingig zúgják a rabok:
– Ha nem vigyáztok, az egész világon
Bebádogoznak minden ablakot!

Tóth Bálint

MAGYAR LITÁNIA

Hallottátok, hogy mondatott: Szemet szemért és fogat fogért.
Hallottátok, hogy mondatott: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségeidet.
Én pedig mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket…
Máté 5:38,43,44

Sokat kérsz, Jézus, nagyon sokat

feledni éjszakai vad hánykolódásokat,
(egy hónapban két éjjelt börtönben töltök,
és kéthavonként felakasztanak.)
Sokat kérsz, Jézus, nagyon sokat:
hogy megszeressem a hóhérokat,
s imádkozzam ellenségeimért…
Pedig tudom: ez az egyetlen út,
ki megnyithatja a szent kaput
az oltárhoz, hol a szeretet ég,
de befogadni az igaz igét –,
hogy magam előtt se legyek hazug –,
tudod, Uram, ez száz szentnek elég!

Igaz, ha annyi vagyok, mint ők,
semmi vagyok.

Nézem, Krisztus, a tévét:
ez mind élőhalott:
pöszög, dadog,
nem bánt meg semmit,
nem kér bocsánatot.
Hadd kérdjem Tőled:
Én megbocsáthatok?
Megbocsáthatok-e
a cvikkeres Nagyért,
a hóríhorgas Pálinkás őrnagyért,
Maléterért és Mansfeld Péterért,
a Kossuth téren meggyilkoltakért,
Salgótarjánban meggyilkoltakért,
a háromszázakért, az ötszázakért,
és a ki tudja hogy hány ezrekért;
a Pesti Srácokért, s a Pesti Lányokért,
Angyalért és angyali Géreczért.

S a korábbiakért:
Donáthért, Kiss Szalézért és Apor Vilmosért,
a Recsken haltakért,
a vallatáskor agyonvertekért,
a börtönökben égig kínzottakért,
tyúkketrecbe telepítettekért,
és a határon agyonlőttekért.

S a későbbiekért:
Bériért, Gáliért,
s ki tudja még kiért,
ki korábban halt, mint rendeltetett,
Uram, itt valaki felfejtette
te szent törvényedet!

Hány sor kéne ide,
hány sírkő s kopjafa,
mert ezt a magyar litániát
nem fejezhetjük be soha.

És mégis, mégis fejezzük be,
mi nem kezdhetjük újra,
de vessétek gránitba, bazalttömbbe,
minden időre minden bűnös nevét,
jegyezzétek fel, ennyi elég –,
mi nem kezdhetjük újra.

Sergiusz Sterna-Wachowiak

Az 1956-os magyar felkelés – Shakespeare-re várva

A Bari konföderáció Oroszországgal vívott négyéves háborújának kezdetétől, azaz 1768-tól, Lengyelország orosz, porosz és osztrák megszállásának időszakán keresztül egészen az 1918-ban visszanyert függetlenség küszöbéig íróink, kiváltképpen legnagyobb költőink irodalmi műveik révén küldetést teljesítettek a nemzeti szellem és az anyanyelv megőrzéséért, a történelmi igazság és a függetlenség eszméjének éltetéséért. Sokan közülük részt vettek lázadásokban, szervezkedésekben, felkelésekben és háborúkban, vagy pedig, mint például a romantikus költőóriás Adam Mickiewicz, igyekeztek bekerülni a szabadságért, a függetlenségért és a demokráciáért vívott igazságos harc tüzébe. A napóleoni háborúk, a novemberi és a januári felkelés, a Népek Tavasza, az 1848-as nagylengyelországi felkelés, végül a második világháború – mindezeknek megvan a saját autentikus képük, hiteles megfogalmazásuk és igazságos megítélésük, köszönhetően a szabad, független, gyakran gyötrő nyomozásokkal zaklatott, mi több, bebörtönzött, megkínzott és meggyilkolt szerzőknek. Verseik, dalaik, riadóik, kiáltványaik, jelentéseik és feljegyzéseik titkos körökben keringtek, bekerültek a papok szentbeszédeibe és a tanárok iskolai előadásaiba, márpedig a huszadik században a két világháború közötti nevelés a történelemoktatásra és a lengyel nyelv művelésére épült, a nemzeti irodalom tanítását hazafiassággal, romantikus eszményekkel és a hagyomány kultuszával gazdagítva.

Így volt ez 1956. június 28-án is, amikor a kommunista, a Szovjetunió által megszállt Lengyelországban, Poznań városában kitört a munkáslázadás, és a tömeg által a magasba tartott transzparenseken megjelent néhány jelszó, melyeket a sokaság kiáltozott is: „Szabadságot akarunk!", „Követeljük a hitoktatást az iskolákban!", „Le a diktatúrával!", „Le a ruszkikkal!", „Le a vérszívókkal!", „Szabad választásokat követelünk ENSZ-ellenőrzés alatt!", de ironikus éllel azt is hallani lehetett: „A fűre lépni tilos!" A nemzeti himnuszt énekelték és egyházi énekeket. S ugyanúgy, 1956. október 23-án Budapesten, Bem József tábornok szobránál, az Oroszország és Ausztria által eltiport 1848–49-es forradalom és szabadságharc utolsóként legyőzött hős parancsnokánál, akit szárnysegédje, a költő Petőfi Sándor „a szabadság régi bajnokának" és „a népek védelmezőjének" nevezett, diákok sokasága gyűlt egybe. Kifejezték szolidaritásukat a poznańi Fekete Csütörtök áldozataival. Azon a hatvan évvel ezelőtti napon kezdődött az ötvenhatos magyar felkelés, melyet forradalomnak is mondanak, s amely november első harmadában elvérzett a szovjetek gyilkos beavatkozása miatt. A magyarok szolidaritása és együttérzése a lengyelekkel gyorsan kiváltotta a lengyelek szolidaritását és együttérzését a magyarokkal.

Számos lengyel újság küldött Budapestre alkalmi riportert, illetve állandó tudósítót, olyan írástudókat, mint például Hanna Adamiecka, Marian Bielicki, Krzysztof Wolicki és Wiktor Woroszylski. Lengyelországba visszatérésük után nyilvánosságra hozták beszámolóikat, illetve gyárakban, üzemekben, klubokban és a legkülönfélébb találkozókon a jelentős számú közönség előtt kimerítően és az igazsághoz hűen beszámoltak a Magyarországon látottakról – egészen addig, amíg a hatóságok meg nem tiltották e találkozókat. E beszámolók legteljesebb gyűjteményét – egyedülálló módon – a Lengyel Rádió közvetítette: száznegyven perces(!) adásban, *Vita az erkölcsösségről* címmel, 1956 novemberének végén. A lengyel haditudósítók közül néhányan éppen a Budapesten szerzett élmények hatására szakítottak kommunista nézeteikkel. Az ő munkájuknak köszönhető a tény, hogy a lengyel társadalom hiteles képet formálhatott a magyar felkelésről. Maria Dąbrowska 1989 után publikált naplójában, 1956. november 16-i dátummal olvasható, hogy az *Új Kultúra* című újság zárt szerkesztőségi értekezletén Wiktor Woroszylski kijelentette: „Mindaz, amit az emberek a második világháború során átéltek, semmi ahhoz képest, ami

Budapesten a forradalom idején történt. Amikor egyes szovjet katonai egységek átálltak a felkelők oldalára, a Kreml kalmük osztagokat vetett be, amelyek házról házra járva mindenkit meggyilkoltak, mindenkit, a kisgyermekeknek sem kegyelmezve. Most menekül idegenbe az egész magyar ifjúság." És hozzátette: „Elátkozom Oroszországot, pusztuljon el és hulljon alá az emberi gaztettek e szörnyűséges Bálványa, az emberiség ellensége, az ember alkotásainak e komor hóhéra."

Az irodalom, amelynek célja az élet elmélyítése, a szovjet típusú kommunizmus fogságába esett Közép-Európában, a huszadik század második felében szüntelenül várt, és mindmáig vár a maga Dosztojevszkijére – állapította meg a lengyel költő, Stanisław Barańczak, a hetvenes évek ellenzéki vezére, a negyven évvel ezelőtt létrejött Munkásvédelmi Tanács társalapítója. Csak egy olyan nagyságrendű író, mint *A félkegyelmű,* a *Bűn és bűnhődés, A Karamazov testvérek* szerzője, lenne képes feltárni azoknak az időknek a lelki mélységeit; a diktátorok és politikai zsarnokok, az elvetemült gonosztevők, a homályos ideológiák, a gátlástalan karrieristák, az önáltató megalkuvók és a gonoszság számtalan kiszolgálójának belső életét. Dosztojevszkij vagy Shakespeare, erősítette meg Mészáros Márta filmrendező 2006-ban, amikor az 1956-os magyar forradalom ötvenedik évfordulóján Poznańban, az Új Színházban egy színpadi beszélgetést moderáltam vele és férjével, Jan Nowicki lengyel színművésszel – abból az alkalomból, hogy hivatalosan bemutatták Mészáros Márta *A temetetlen halott* című filmjét, amelyben Nowicki Nagy Imrét alakította. Csak egy olyan nagyságrendű író, mint a *Macbeth,* a *III. Richárd* és a *Hamlet* szerzője lenne képes szavakba önteni a tomboló gonoszságot és véráztatta időszakot, amelyek felébresztették Nagy Imrében a jót, és szavakba önteni Kádár János ördögi gonoszságát. Nagy Imre, a kommunista politikus, az 1956-os forradalom idején miniszterelnök, reformer szellemiségű demokrata, aki a gyilkos szovjet invázióval szembeni magyar ellenállás élére állt, végül letartóztatták, titkos büntetőeljárással halálra ítélték, kivégezték, és összedrótozott kézzel és lábbal egy szemétdomb aljára temették… Borzasztóan tragikus, de nem egyetlen áldozata volt Kádár hitszegő és ravaszul kitervelt gaztetteinek. „Kádár nagyon szemfüles politikus volt – szögezi le Mészáros Márta –, akinek jóformán egyáltalán nem volt magánélete. Felesége roppant különös nő volt, egy igazi elvtársnő, párttag; gyereke nem volt, szeretett vadászatokra járni, és rettentően szeretett lövöldözni. Feljegyzéseiből kiviláglik, hogy 1956 és 1959 között kétnaponta elment vadászni, és egyfolytában lőtt. Csak egyetlen dologba volt szerelmes: a hatalomba. Bizonyos értelemben diktátor volt, harminc esztendőn keresztül uralkodott, nagyon erős kezű, kegyetlen ember. A mi 1956-os évünk nem zárult le 1958-ban, amikor Nagy Imrét kivégezték, és még akkor sem, amikor néhány hónappal később, 1959 márciusában Mansfeld Péter nagykorúvá lett – hanem csak akkor zárult le, amikor a hatvanas években kihirdették az első amnesztiát, és aki még életben volt, kijöhetett a börtönből." Azután pedig elkövetkezett a konszolidáció, amely megalapozta Kádár legendáját. A boltokban, a piacokon bőséggel volt árucikk, és a lelkek, az emberek személyisége belefulladt a Trabantokkal és kolbászokkal teli, kisszerű jólétbe. A történelem pontosan kiméri, hol van Kádár helye, és hol van Nagy Imréé. Az én szememben Kádár Shakespeare-i figura, és ez a két alak, Nagy Imre és Kádár, az ő párbeszédük és haláluk, mind-mind olyan, mintha Shakespeare-nél olvasnám. Nagy Imre halála és Kádár halála éppen aznap, amikor Nagy Imrét rehabilitálják. És azt megelőzően Kádár őrült parlamenti beszéde, Kádáré, aki halála előtt teljesen megbolondult.

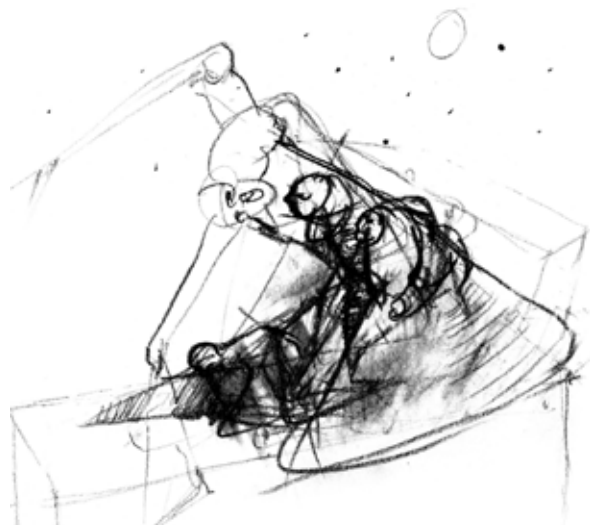

1956-ban mindazonáltal hidat, új reménnyel dobogó, láncként egybekapcsoló szívet alkottak a magyarok és a lengyelek között a magyar himnusz szavai, Kölcsey Ferenc tollából. E nemzeti imádságot az 1933 és 2004 között élt Józef Waczków fordításában ismerték meg a lengyelek:

Boże, nie szczędź Węgrom łask,
Chleba i wesela,
Niech Twe ramiê chroni nas
Od nieprzyjaciela.
Daj nam rok radosnych dni,
Niech ten lud ukoi,
Co okupił morzem krwi
Przyszłość ziemi swojej.

Csakhogy nekünk, Közép-Európa lakóinak 1989 után megadatott, hogy az „áldás, a jókedv és a bőség" éveiben éljünk, fennmaradjunk, álmodjunk, létezzünk. E boldog napok nem valósulhattak volna meg, ha nem lett volna a ti népetek és a mi népünk bátor, rendíthetetlen helytállása, *„Amely tengernyi vérrel váltotta meg / A szülőföld jövőjét".* Tiszteljük a hősök emlékét, de tudjuk, hogy felkelésük, vérük és életáldozatuk nagy kötelezettséget ró ránk. Ez a szabadság, a függetlenség és a demokrácia iránti kötelesség nem lehet csupán ünnepi, évenkénti. E kötelességünk mindennapos és egyetemes, és valóban azzá is kell válnia.

Fordította Zsille Gábor

Elhangzott a Magyar Országgyűlés, a Magyar Írószövetség és a Lakitelek Népfőiskola által szervezett *Közép-Európa és 1956 – Írók a forradalomban* című emlékülésen 2016. október 29-én a Magyar Parlamentben, Budapesten.

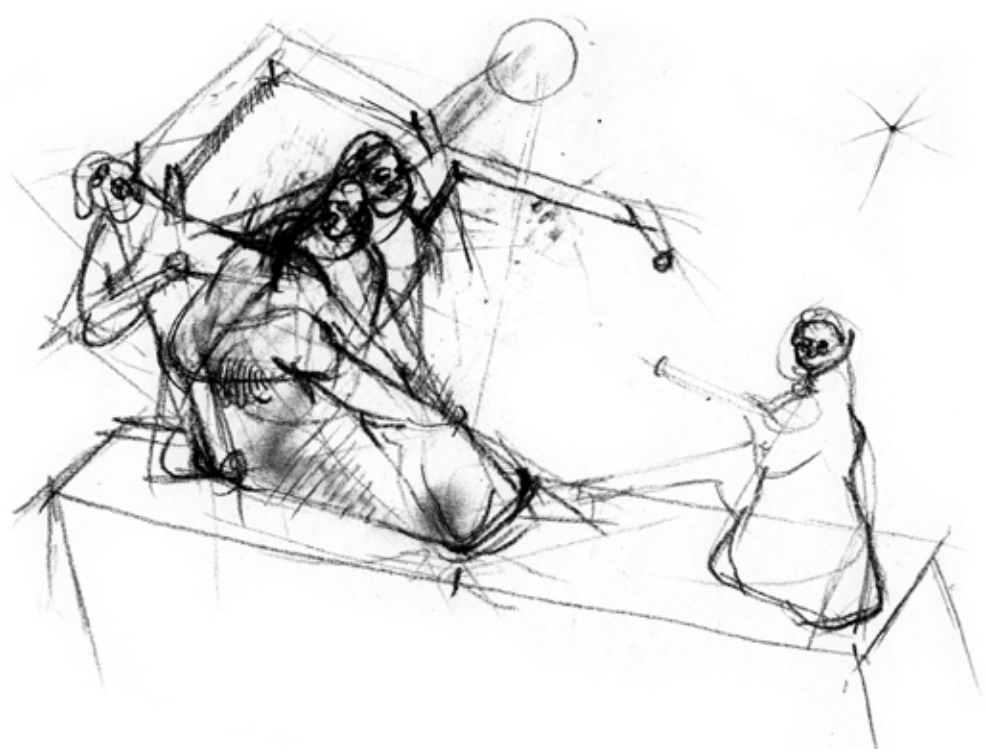

Takács Ferenc László

1956 ősze Váradon

Azért vagyunk most itt, hogy megemlékezzünk az 1956-os magyar forradalom hatásáról Erdélyben. Nekem most elsősorban arról az ifjúsági szervezetről kellene beszélnem, amelyet mi, váradi diákok hoztunk létre még a forradalom idején.
1986-ban *„A szemüveg mögött”* címmel írtam már róla, a kéziratot, melyet Váradi Ferenc névvel írtam alá, átcsempészték Magyarországra, ahol az újonnan megalakult *Hitel*ben tették közzé 1989 tavaszán. Ekkor már nem tartózkodtam szülőföldemen. A teremben talán többen is vannak, akik többet tudnak rólunk, mint én. Tófalvi Zoltán biztosan, hiszen ő már áttanulmányozta hajdani perünk egész anyagát, míg én még a saját akkori vallomásaimat sem tudtam elolvasni. Elsősorban arról fogok beszélni, hogy miért tettük azt amit tettünk, és volt-e annak valami értelme, amit tettünk. Azok közé tartozunk, akiknek életében döntő szerepet játszott az 1956-os esztendő. Egész későbbi életünket meghatározta.
Egy alkalommal, mikor a kihallgatási jegyzőkönyvet aláíratta velem Ion Niculescu szekuritátés őrnagy, megkérdeztem tőle, hogy tényleg komolyan hiszi, miszerint mi, 13–15 éves kamaszok valóban veszélyeztettük és veszélyeztetjük a kommunista rendszer fennállását, illetve a hadsereggel, rendőrséggel és nem utolsósorban a szekuritátéval rendelkező államhatalmat. Azt hiszem, ő hangolta össze a tőlünk kicsikart vallomásokat. Láttam rajta, hogy meghökken, elkomolyodik Románul idézem a válaszát, mert magyarra fordítva némi magyarázatra szorul: „Nu. Vrem ca cei care rãmân afarã sã fie mai cuminti.” A „cuminte” szó a román értelmező szótár szerint azt jelenti magyarul, hogy „jó magaviseletű”, „higgadt”, „csendes”, „megfontolt”, „okos”, „bölcs”. Azt is jelenti, hogy „szófogadó”. Vagyis ha a fordítás alkalmával csak egy szót választunk ki ezek közül, például hogy „Nem. Azt akarjuk, hogy akik kint maradnak, legyenek okosabbak” nem adjuk visszsza pontosan azt, amit az őrnagy tudomásomra hozott. Niculescunak valószínűleg fogalma sem volt arról, hogy milyen sokat mondott nekem. Próbáltam megemészteni a válaszát, volt rá időm, sokat voltam egyedül, és lassanként a cella homályában világossá vált számomra a kommunista rendszer lényege, felfedeztem intézkedéseinek mozgatórúgóját, feleletet kaptam azokra a kínzó kérdésekre, amelyekre eddig kint nem tudtam válaszolni.
Úgy mondták, hogy a kommunizmust építjük. De most már nem kételkedhettem abban, azaz a saját bőrömön tapasztaltam, a talpammal és tenyeremmel érzékeltem, hogy a ránk kényszerített rendszer egy olyan építmény, amelynek tégláit, a hazugságokat a terror kötőanyagával rögzítik egymáshoz. És – ahogy tanultuk: „Bátran előre, elvtársak, / Irgalmat nem ismerünk”. Ez a rendszer jobbnak hazudja magát az előzőnél, de az általa alkalmazott eszközök nem teszik lehetővé, hogy valójában jobbá váljék – a „jövőben” sem. Vagyis sohasem épülhet fel az a megálmodott kommunizmus, mikor az emberiség „feltűzheti a zászlajára” azt a jelmondatot, hogy „mindenki képességei szerint, mindenkinek szükséglete szerint”. Ha pedig így van, akkor miért van mindez így? És kik azok, akik „ezt” csinálják?
Tulajdonképpen nagyjából addig is tudtam, hogy mi történik körülöttem. Nem volt titok, hogy a volt „kizsákmányoló” osztályokat „felszámolták”. De csak most ébredtem rá, hogy miképpen. Eddig is tudtam, tudtuk, hogy hazudnak. Hogy semmi sincs úgy, ahogyan mondják. Hallottam valamit rebesgetni az úgynevezett Duna-csatornáról is, de valójában nem „érzékeltem”, nem éreztem át a rendszer által okozott tengernyi szenvedést. De voltak jó dolgok is. Nem volt munkanélküliség, mindenkinek jutott egy darab kenyér, valami szállás, valami ruha, ha kopott, foltozott, vagy rongyos is volt. Ingyenes volt a gimnázium. Illetve rémlik, hogy a kisiparos- és önálló földműves-gyermekeknek kellett valami csekély tandíjat fizetni.
Bizonytalankodtam. Hiszen a rendszer magasabb műveltségű, tehetségesebb tollforgatóitól is olvastam egyes írásokat. Nem tudtam, nem lehetséges-e „hazudva eljutni az igazsághoz”, és

vajon nem azért van-e annyi szenvedés, mert minden születés, tehát a kommunizmus születése is fájdalommal jár. Ez a probléma a szekuritátén megoldódott számomra. Megértettem, hogy a rendszer gyalázatos bűntény az emberiség ellen, irányítói és a politikai perek bírái pedig bűnözők. A politikai középvezetők bűntársak, a szekusok pedig, akik a piszkos munkát végzik, jelentéktelen kis hóhérocskák, pecérek. Ez a logika megerősített. Ettől kezdve felülről is tudtam szemlélni a helyzetünket, helyzetemet, úgy, hogy perünk alkalmával a tárgyalásunkat színjátéknak tekintve egy tanú meghallgatásakor annyira röhögtem, hogy majd kiestem a vádlottak padjából. Ez a pozíció segített a későbbi történteket is elviselni. Végigéltem az egész kommunista rendszert. 1948-ban írattak be az első osztályba. Még nem voltam egészen öreg, mikor az Európában megbukott.

Mielőtt ifjúsági szervezetünkről beszélnék – amellyel kapcsolatosan 59 embert ítéltek súlyos börtönévekre 1961 őszén –, néhány kérdést szeretnék tisztázni. Ma – úgy vélem – Európában már mindenki számára világos, hogy a kommunizmus mesterségesen kiagyalt teória volt. Nem vette figyelembe az emberi természetet, „új embert" akart kinevelni, ami – az időt emberi mértékkel mérve – lehetetlenség. Jogosan szállt szembe az embert elembertelenítő kapitalizmussal, de nem tett egyebet, minthogy egyik szolgaságból egy másikat teremtett. A gazdasági terrort felcserélte a politikai terrorral. Az igazság az, hogy az én nemzedékem legjobbjai sem láttak akkoriban még tisztán, nem tudták eldönteni, hogy jó-e a kommunizmus, csak rosszul csinálják, vagy a kommunizmus még a kapitalizmusnál is rosszabb. Ez volt 1956 igazi dilemmája.

Ezerkilencszázötvenhat októberében Magyarországon forradalom volt. Nagy jelentőségű esemény, még akkor is, ha a szabadságért fegyveresen harcolók számát Budapesten jelenleg alig hétezer főre becsülik. Máshol alig voltak harcok. A nép többsége csak rokonszenvezett velük, esetleg segített nekik. De hát: „...Nem sokaság, hanem / Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat". És bebizonyosodott, hogy egy országot fel lehet darabolni, egy hajdan egységes nép bizonyos részeit „kisebbségi" csoportokká lehet degradálni, egyedeit szét lehet szórni az egész földön az északi és déli sark között, de a nemzettel szemben tehetetlen bármiféle földi hatalom. A nemzet a tudatunkban él – ha él. És ezt a tényt maga a román kommunista rendszer hitelesítette, dokumentálta az erdélyi ötvenhatosok pereivel. Vagyis: mi, akkori erdélyi magyar kamaszok, diákok, munkások, földművesek, értelmiségiek – ha kevesen voltunk is, és fegyveres harcot nem folytathattunk – rákényszerítettük a rendszerre, hogy színt valljon, hogy a maga szörnyetegvalóságában nyilvánuljon meg. Ez is valami.

A népbe beleszületünk. A nemzet tagjaivá életünk során tudatosan válunk – ha válunk. A magyar nemzet tagjának lenni – sok minden egyéb között – azt is jelenti, hogy közelebb érezzük magunkhoz például Zrínyi Miklóst, a költőt és hadvezért, mint magyar anyanyelvű, a magyaron kívül más nyelvet nem is beszélő, magát magyarnak valló szomszédunkat, aki leromanozta, leszlovákozta, leukránozta „külhoni" néptársainkat. Mivel hogy ő nem tagja a magyar nemzetnek, még akkor sem, ha netalán egyenes ági leszármazottja lenne is Árpád apánknak. Úgy tűnik, hogy jelenleg, ha fogy is a lakosság, a nemzet tagjainak száma növekedik.
Nem volt a magyar nemzetnek akkor olyan tagja szerte a világon, akinek a szíve nem dobogott együtt akkor a magyarországi forradalmárokkal. Lehet, hogy kicsit idealizáltuk is őket. Azt sem tud-tuk pontosan, hogy tulajdonképpen melyikük milyen jövőre gondolt, mikor tollal vagy lőfegyverrel harcba indult a zsarnoki rendszer ellen. Voltak forradalmárok, akiknek egy megreformált kommunisztikus, másoknak egy megreformált polgári rendszer idealizált képe lebegett a szeme előtt. De ami összefűzte őket: meg akarták szüntetni a diktatúrát, szabadok akartak lenni. Azt gondolták, ha ez megtörténik, kialakul majd valahogy a jövő is.
És mivel ennyit mi, akkor 13–15 éves diákok is tudtunk, megalakítottuk szervezetünket, és ezért lett annak a neve később: Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete. Tanáraink egy része nyilvánvalóan éppen így érzett és gondolkodott. De figyelembe véve életkorunkat és a körülményeket, az is nyilvánvaló, hogy esze ágában sem volt egyiküknek sem, hogy minket megszervezzen, netalán csatlakozzon hozzánk. Kettőt közülük mégis elítéltek velünk. Az akkori Várad három legjobb magyar tanára közül kettőt: András Ágostont és Kun Józsefet. A harmadikat, Tóth Istvánt talán azért nem, mert ő inkább költő volt, mint pedagógus. Más tanárokat eltávolítottak a tanügyből, vagy vidékre száműztek.
Mit is csináltunk mi? Kézzel írt röpcédulákat terjesztettünk, feliratokat mázoltunk a falakra. És szervezkedtünk. És tervezgettünk. Sokat. És aztán hittük, hogy „újra fog kezdődni", ha nem márciusban, akkor később, de mindenképpen. És mi ott leszünk. Kétségtelen, hogy ha Budapesten éltünk volna, többen a „pesti srácok" közé keveredünk. De mi „csak" partiumi „szegény rokonként" nyilvánulhattunk meg.
Bizonyosra vehető, hogy mi már 1956-ban a Szekuritáté látóterébe kerültünk. Helyszűke miatt nem sorolhatom fel azokat a tényeket, amelyek erre utalnak. A kommunizmus idején minden nagyobb per egy politikai szándékot, majd lépést jelzett. A mi perünkkel a román tannyelvű iskoláktól elkülönített magyar tannyelvű iskolák felszámolását „igazolták".
Az 1956-os forradalmat a magyar nép még mindig nem tudta kollektív tudatában feldolgozni.
Tíz évvel ezelőtt itt Magyarországon valami borzalmas dolog történt. A hajdani pártállam kiválasztottjából kidemokratizálódott, rendszeresen bérmálkozó kormányfő az elkeseredettségét mimikájával érzékeltető államfő társaságában egy rendőrkordonnal körülvett üres téren koszorúzta meg az 1956-os magyar forradalom tiszteletére emelt emlékművet, miközben a kordonon túl fujogó tömeg szidalmazta őt. Aztán jött a vízágyú, a könnygáz. Majd a célzottan leadott gumilövedékek. Szemkilövések. Egy főrendőr, aki a televízióban egy ország szemébe mondta vigyorogva, hogy a bestiálisan viselkedő rendőrök egyenruháján azért nem volt azonosító szám, mert bizonyosan leesett. Az illetékes szervek nem ellenük indítottak eljárást, hanem az áldozataik ellen. Tíz év alatt mindössze annyi történt, hogy az elítélt áldozatoknak némileg igazságot szolgáltattak. Nem a jelenlegi kormányzatot kárhoztatom ezért. Próbálkozott. De amikor tett néhány apró lépést a társadalmi viszonyok normalizálása érdekében, a fináncoligarchia által irányított politikusok és a külföldi és belföldi sajtó egy része dühödt támadást indított ellene. Aztán közbelépett az Európai Unió is. Kicsi ország, illetve nekik kicsi „piac" vagyunk – a kormánynak visszakoznia kellett.
1956-ban a magyar nemzet sokat nyert. Thököly, Rákóczi levert felkelése, 1848 és 1956 vérbe fojtott szabadságharca lehetővé tette, hogy „megtartsuk „arcunkat", hogy meg tudjuk őrizni önbecsülésünket. És amíg becsülni tudjuk magunkat, addig megmaradunk, és aki megmarad, az még talpra állhat. És sokat vesztettünk: a hősi halottakat és a külföldre menekülteket. A külföldre kény-

szerülteket. E veszteség tette lehetővé, hogy 1990 után úgy alakuljon minden, ahogy alakult. Engedjék meg, hogy egy kis kitérővel ezt megmagyarázzam! Ortega y Gasset *A tömegek lázadása* című társadalomfilozófiai esszéjében a társadalom tagjait két csoportba sorolja: a többségben lévő „tömegbe" és a „tömegtől" elkülönülő „kisebbségbe". A tömeg azokból az átlagemberekből áll, akik ellenőrzés, utánagondolás nélkül elfogadják, amit nevelőik, az iskola és a sajtó beléjük sulykoltak. A tömegembernek – Ortegát idézve – „...nincsenek sajátos szempontjai önmaga – kedvező vagy kedvezőtlen – megítéléséhez, ráadásul úgy érzi, hogy olyan, »mint mindenki«; nem nyomasztja, hanem nagyon is kedvére van, hogy másokhoz hasonlónak érzi magát".[1]
Ezzel szemben a „kiválasztott kisebbség" tagjainak azonossága egy-egy vágyon, eszmén vagy eszményen alapul. Ez különíti el a tömegtől. A kiválasztott kisebbséghez tartozó egyén önmagától többet követel, mint másoktól, még ha magas követelményeinek nem is tud megfelelni. A lényeges különbség az, hogy a „kisebbségiek", ismét Ortegát idézem, „...sokat követelnek maguktól, és szüntelenül nehéz feladatokat, komoly kötelességeket vállalnak" a „tömegemberek" viszont „...semmilyen különleges követelményt nem támasztanak magukkal szemben, úgy élnek, hogy folytonosan azok akarnak maradni, akik nem igyekeznek tökéletesíteni önmagukat, ide-oda sodródnak, akár a bóják".[2]
A kommunizmus arra törekedett, hogy mindenkit a tömegbe kényszerítsen. Aki kimagaslott a tömegből, annak fejét lecsapták, jobbik esetben ráütöttek, hogy behúzza. Talán nem felesleges megjegyezni, hogy a két csoportba való tartozást nem csak az elvégzett iskola, a műveltség, a származás, a vagyoni állapot, még csak nem is az intelligencia-szint határozza meg, noha ezek is fontos tényezők, hanem elsősorban a hajlam, valamint a neveléssel többnyire kialakítható gondolkodásra irányuló készség vagy renyheség. Az ideális állapot az, ha a hatalmat ez a kisebbség, illetőleg a sohasem egységes kisebbségnek egy csoportja gyakorolja a tömeg, illetve a „közvélemény" jóváhagyásával. Lényegében így kellene működnie egy egészséges demokráciának.
A közvélemény azonban – sajnos – erősen befolyásolható. De csak addig, míg biztosítani tudják a tömeg számára, amit legfőképpen igényel: a kenyeret és a cirkuszt. Ez tette lehetővé, hogy a kettéosztott Európa nyugati részében jobban el tudták butítani a tömegeket, mint a szovjet zónában, hiszen bőségesen biztosítani tudták számukra, mind a kenyeret mind a cirkuszt. A mai állapotokat figyelembe véve e kettőhöz még hozzá adnám harmadikként a „biztonságot". Ez utóbbit mindeddig természetes dolognak tekintették.
Keleten viszont a tömeg a nyugatiak „életszínvonala" után vágyakozva készségesen belement a rendszerváltásba, nem törődve azzal, hogy miképpen történik az. Így lett lehetséges, hogy a rendszerváltás után azok, akik korábban készségesen szolgálták keleti uraikat, most, ha lehetséges, még nagyobb buzgalommal szolgálják jelenlegi gazdáikat, akik cserében megvédelmezik őket. Ahogyan a népi humor utólag megfogalmazta: „Kimentek a tankok, bejöttek a bankok".
Visszatérve a kitérő előtti szöveghez: Vezetésre alkalmas „ortegai" kisebbségünk az 1956-os forradalom következményeként annyira meggyengült, hogy 1990-ben képtelen volt elvégezni feladatát. Tulajdonképpen csak íróink és költőink egy része őrizte a parazsat, mentette át a „fogában tartva" legértékesebb, tőlünk elvehetetlen nemzeti kincsünket, a szabadságvágyat. Egy negyed századig kellett várakoznunk, míg olyan erőssé vált, mint amilyennek 1990-ben kellett volna lennie. De jobb később, mint soha.

Jegyzetek:

1 Ortega y Gasset: *A tömegek lázadása*. Pont könyvkereskedés, Budapest, 1995. 8.

2 Im. 10.

Elhangzott a Magyar Pen Klub által szervezett *Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc hatása Romániában, Erdélyben* című konferencián a Magyar Írószövetség székházában, Budapesten, 2016. 10. 24-én.

Balaskó Jenő

ILYEN ÉJSZAKÁT HAGYTATOK

– Milyen hajnalon szaladtak veled ki a szekerek
száguldó mezőket örömre, ölre hívni?
– Milyen kapukat hagytál el és milyen mezőket
vettél űzőbe, s vissza se néztél az útra, amit por
vert fel, ó milyen hajnali por!

– Milyen virágok nyíltak az úton,
s volt burgonya, volt-e búza és hazádról kongó tök?
volt-e minden, amit vártál vágyaidnak dzsungeléből,
halljad vissza halk barátom, nem maradt el senki sem?

– Milyen út után fáradtak el meghajszolt lovaid,
amikor delelt a nap, a fájó égi gondosság,
s mindenki már pihenőt tart jól eltelve
s elomlik túlrészesülve lombán,
milyen volt akkor megpihenni
s nem gondolni a hosszú útra, no ezt mondd!

– Jó volt szép volt salátaillat szállt a hűsben a kínzott parkban,
jó volt szép volt kedvesem mélyén csendes szomorú arca,
jó és szép volt a lombok lombán figyelő elárult gondja,
szép volt és jó volt az ég a föld az asztal a szék, de nem marasztal,
legszebb volt a hajnal: a hajnal! – por, virágpor, puskapor lepte,
rajta a pártos tenyészet véres leple: az út;
alája tűnsz ha jő az este
holtakból vérző végső teste.

– Milyen szekerek vittek tovább a délutáni nagy melegben,
s volt-e időd napnyugtáig elrendezni a sok virágot?
s hol szálltál meg akkor este a fáradt lucskos hű lovaiddal?
volt helyed a vacsoránál?

– Ilyen életet hagytatok, csupa kérdést – s milyen árva válasz ez!
Ilyen éjszakát hagytatok, könyörgést rengeteg virággal,
ilyen éjszakát hoztatok, csupa hajnalt, a végzet illatával,
rajta a táltos enyészet fényes habja, az út;
felszáll a dicső ének,
ha megtér hadi útjáról
a halál, s győzelmet parancsol
a vérző élők fegyverének.

(1961)

Bokor Levente

KÉSLELTETETT VÁLASZ EGY KÉRDÉSCSOKORRA

Balaskó Jenő[1] megidézése, hogy legyen múltunk[2]

Meg se gyújtják, mégis ég, / Meg se gyújtják, mégis ég. / Kilenc legény a vendég, / Kilenc legény a vendég.
„Nem vagyunk mi betyárok", háromszéki népballadából

Az 1957–58-as tanév késő őszének vagy telének balladai homályában sodródtunk össze Balaskó Jenővel.
Az '56-ot követő esztendőt körülólálkodták a veszedelmes összefüggések, és mindegyik napjára a sötétben motozó járőrök ezerszemű éjszakája lesett. A mára leértékelt epizódok mindegyike főszerepkörben élt és hatott.
Ekkor a pesti Madách gimnázium harmadik osztályába jártam, Balaskó pedig a szerdánkénti tánciskola dísztermi ajtajában jelent meg valamelyik délután. Kimagasló alak, sötéten göndörödő hajsapka, vastag szemüveg. Lerítt róla, hogy „költő". Személyében testesült meg nekem az akkori Költészet magától értetődő talánya. Azé a költészeté, amelyik makacsul virrasztott a történelmi események fölött, és bevert száján duzzadt az ifjúvá hatalmasultak korlátlan felnőttgyalázása. Vele ültem először a Hungária kávéházban, ő keltette föl érdeklődésemet a „szubsztancia" jelentése iránt, tőle hallottam a legmágikusabb hangfekvésben kiejteni a „kvantummechanikát", és legintimebb közelséggel emlegetni a börtönt, a rendőri felügyeletet (ref), a Gyorskocsi utcát s „Buda Ferit".

Hallottam zongorázni, hallgattam zenét a lakásán, hozott a lakásunkra *Látóhatár*t, melyben megjelent; kért kölcsön pénzt, amit nem tudott visszaadni, ültem ismerőseim szégyenpadján, akiktől szintén tarhált, ha összefutottunk, megkért „fizessek valamit"; mindig „szabadúszónak" tudtam, aki sohasem voltam az, s mindig félszegen tekintettem föl bátor elesettségére, attraktív bohémságára, mint elvágyódó nyárspolgár a szegénylegényre; elálltam verseink kölcsönös megbeszélésétől, mert ő mindenáron költő volt, én pedig nem. Ráadásul hasonló párt tagja lettem, mint amelynek hatalma ellen október 23-án tüntettem, és töltényekkel a zsebemben fogott el október 24-én hajnalban a civil álöltözetű karhatalom. Nem lőttek agyon. A kegyelem hálájaként belülről akartam látni azt a társaságot, amelyben ott kísértett Nagy Imre elárult szelleme is. Apám Donnál elesett, vitézi című „horthysta katonatiszt" volt, mégis fölvettek a Pártba és nem molesztáltak alantas kérésekkel. (Persze nem tudom, hogy mit nem tudok.) Részlegesen azonosulva egymással, megfigyeltük egymást, a Párt és én. De mindenképpen egy nyíltan ki nem mutatható kölcsönös jóakarat titkos tanújelét cseréltük ki. Jenővel imigyen az utcán való kölcsönös integetésre szűkült a kapcsolatunk. Ilyen eset alkalmával említette meg, hogy a Műszaki Egyetem aulájában lesz felolvasóestje, s én ekkor üzemi újságot írtam a 80-as években. Az ő deklamáló hangján nyilallt belém közös drámánk máig sem elvesztett kulcs-mondata: „A szeretet a legnagyobb öngyilkossági kísérlet". Ezt hirdető polifon versfugájának címe: *Élet titokban*.
A mondat a titkok titkából kibontott félelem. Mintha arra eszmélne valaki, hogy a haza vezető út a minden utak legveszélyesebbike, de az összes többi út a leghiábavalóbb.
Dobbal nem csak „verebet nem lehet fogni", de a lét alá szorultságból kiszabadulni sem. A Jó-t, ami nincs, de kell, hogy legyen, a még pislákoló Jó a teljes elfogyását is megkísértve világra akarja lobbantani. – Íme, a Szeretet általi öngyilkossági kísérlet! Az a hatalom, melyet nem lehet akarattal megszerezni, mert legfőbb akaratunk forrása éppen Ő. Az élettel azonos, és élet csak életből lesz.

A valóság látszatainak mindmáig legsötétebbike, hogy a Jót a Rossz kelti életre, ahogy gyufaszál a lángot. E látszat szerint a Jó a természet oksági gépezetének terméke, és nem magának az életnek mint istenek-gyújtotta olimpiai lángnak a vitele.
A fönti hiedelem cáfolata a XX. század egyik „érettségi tétele" kellett, hogy legyen. – Nem könnyű tétel. Ezért a XXI. századnak, meg az előre láthatóknak föl kell készülniük az „osztályismétlőkre".

1990. június 20-án került utcára a „betyárságáért" nemrég még hivatalból mellőzött Balaskó Jenő második verseskötete, az *Ilyen éjszakát hagytatok*. Kiadója a *Kráter*. Szó szerint „utcára került", mert a terjesztők bojkottálták. Írótársak vették a könyvet tüntető pártfogásba. Az épp Amerikában tartózkodó Balaskót a dedikálásban is ők helyettesítették, így az én példányomat Radnóti Sándor és Kornis Mihály látta el kézjegyével az Astoria-aluljáróban. A könyv utolsó ciklusának és ars poetikus írásának címe: *Kérdéscsokor*.
Kötelező újságírói teendőimet félretolva faltam be a 165 oldalas szöveget. Nem nyugodtam, amíg kortársi érintettségem nem kerekedett a Balaskó-i stílust is tükröző válasszá, amelynek *Programtalan mihez se fűlik* címet adtam. Azon frissiben Kárpáti Kamilnak ajánlottam fel közlésre, aki legelérhetőbb volt számomra akkoriban a magyar-német nyelvű *Stádium* folyóirat szerkesztőjeként.
Kárpáti Kamil egyebeket közölt tőlem, de a Balaskó-ihlette költemény kéziratát visszaadta. Fennmaradásáért küzdő lapját attól féltette, hogy megingatja mecénásainak pártfogását költőnk meghurcolt neve, aki még verset is dedikált neki új kötetében. Másutt is hiába próbálkoztam.

Néhány helyen fölolvastam kéziratomat, és 1996-ban meg is jelent a *Hules Béla-alapította*[3], szűk körben terjesztett *Vadamosi Füzetek* egyikében[4]. Ám később is – 2003-ban megjelent saját válogatott kötetemben is[5] – tovább aludta a feledésre ítéltek álmát, annak ellenére, hogy G. Komoróczy Emőke irodalomtörténeti írásai igyekezték fölfedezni.[6]
Most, közel negyed század után a felébresztésével próbálkozom. Hátha kegyes lesz Mnémoszüné, az emlékezés istennője.

Balaskó Kérdéscsokra valós, televíziós nyilvánosságban elhangzott kérdésekre válaszoló parabolikus írás, amire saját lábjegyzetéből következtethetünk[7]:
„– Mi az, hogy avantgarde?
– Miazhogy! Avantgarde!
Eredetileg katonai szakszó, én is így szeretném értelmezni. Elővéd; élcsapat."
A megfontolt és igényes szövegű, 1849-es magyar történelmi példázat nemcsak mások-, hanem önmaga előtti szerep-tisztázás[8]. Választ keres az ő avantgardnak tartott azonosságát firtató kurkászásokra, de nem esztétikailag – az esztétikai alkalmazás próbatételén túl van már –, hanem társadalom- és nemzetpolitikailag; társadalom- és nemzetpedagógiailag. Avantgárd szerepválasztásának hagyományos, „viselkedéspolitikai" ábrázolásával él: az „akadémikus magatartás" elítélő kontrasztjával körvonalaz egy hipotetikus antropológiai avantgárdot úgy, hogy a múlt és jelen hasonló helyzeteit egyetlen idő közös síkjára vetíti.
Talán legjellemzőbb kérdés-felelet párja az „örök avantgardizmusról" ez:
„– Kinek dolgozik? A mának, vagy a holnapnak?
– Inkább a tegnapnak. Remélhető: lesz még nekünk múltunk."
Hát reméljük!
Reméljük, hogy a Bölcs Ember (Homo Sapiens) összes, eddig még föl nem fogott, „avantgárd" kortársi megpendülése öregbíteni fogja a jövő múltját. Akkora igazság beteljesülését várjuk, amelynek hatalma abban áll, hogy folttalanul megvalósuló napvilágos közhely. A közhely ragyogása elfedi, hogy minden pillanatban az élet a tét, ahová nemcsak betörni, hanem visszavonulni is ajánlatos, mert:
„– Mi az, hogy avantgarde?
– Miazhogy! Utóvéd, előre!"
Nem bocsátkozva eltérő alapállások összevetésébe az olvasói ítélet előtt, csupán azt a sommás véleményt kockáztatom meg, hogy az én írásom föltehetőleg azt a fogadtatást váltotta ki, amit a „leendő múltnak" leginkább elutasított változata kelthet: 1990-ben sokkal valószínűbbnek láttam a csalódás hosszú melodrámájának kibontakozását, mint a társadalmi megdicsőülést. De bármilyen névértékű anyagból is sajtolja a Történelem tegnapunk érméjét, csereképes értéket hordozó célja csakis az lehet, hogy a mi arcunk domborodjék rajta, mert bármit is csak azzal kezdhetünk.

Minden önkínzó performansz, és az összes, heroikusan didaktikus installáció nem más, mint hidegháború az ember értelmes természetének képzetes elfojtói ellen. A kultúra alanyisága küzd tárgya rátekeredő óriáskígyójával, a civilizációval. De a hidegháborúnak vége(?), mert a versesköt belső címlapjának hátoldalán, íme, ez áll: „A könyv alkotásának idején a szerző a Magyar Tudományos Akadémia és Soros György támogatásában részesült."
Fellélegzünk. Mintha a Laokoónt és fiait kiszemelő kígyó szájába fogta volna farkát, ezzel adva föl a szorítást. De ennél tovább nem tágít.
Nem sokkal halála előtt, Nagymaroson integethettem Jenőnek, mert arra jártam, és a templom felé ereszkedett le ő is a dombra kúszó utcán. Küldtem neki korábban a könyvemből, tudja meg, mit címeztem neki, de nem adta soha semmilyen tanújelét, hogy valaha is megtudta.

PROGRAMTALAN MIHEZ SEM FŰLIK[9]

Az ötvenéves[10] Balaskó Jenőnek abból az alkalomból, hogy második verseskötetét írók árulták az Astoria-aluljáróban, és Göncz Árpád író is közéjük állt volna, ha államelnökségében addig valaki helyettesíti.
1990. júniusában

Kárpáti Kamilnak és az ő magas minőségű, s ezért megboldogult Stádiumának.[11] 2003.

I.

Harminckét éves lennék
ha éppen akkor születek
– kép- hang- illatgyurma az idő:
Feltűnt a Kisöreg[12] ajtajában
– tánciskola volt az iskolában –
„szevasz, én meg Balaskó Jenő”.

„Szubsztancia” ült a Hungária Kávéházban
tiltott alkimizmus meg én
s egy hangszerszóló alkalmasint
be-bedobta a kvantummechanikát
és sorsunk illetékeseként Buda Ferit.

Fantasztikus orgiára hívtál egyszer:
mikrobarázdás lemezkoncert otthon.
Behozhatatlan hátrány emésztett
magasztalván a Händel-Messiást.

Mondani is szokták meg úgy is van:
„torokszorító”.
Tíz évek átellenes sarkaiba menekültünk
a fulladás elől.

S ahogy szoktuk volt tenni:
„az élet ennyi volt”.
Milyen daktiloszkópia mutatná ki
a torokfogót?

II.

A gégemetszést követőn kerestem a hangom
ami persze eltűnt mert a fújtató
nem a hangszálaimat tüzelte
hanem ott hörög gallérom alatt.
Hála a technikának mégis sikerült
egy géphangot beszereznem
általa megértetem magam.
– A szürke egér is megérthető
csak fütyülni nem tud
na aztán!
Az egérfogó kínosabb azonban:
nem Görgei[13] seregtestében tettem le a fegyvert
hanem Bem vezénylete alatt estem orosz fogságba.
Apám akkor már a Donnál elesett.
Mint nem-civil család sarját
nem is az orosz, hanem a civil fenyegetett[14].
– Messze kerültem a Gyorskocsi utcát
hol nemtelen civilek hitelesítettek
– akinek – nemesi leveleket.
Így nem jutottam hozzá.

III.

Ezerkilencszázkilencven június huszadikán
került kezembe tőled egy magasmívű beszéd:
„Ilyen éjszakát hagytatok”
Ráájulás arra, ami van és hogy úgy[15].
Paravulgáris kiállás Ignatyenkó idején
(a parafenoménre gondolj ó olvasó)[16].

Ebből is látom
most tettük le a Második Világháborút
minden más csak szókép: délibáb esemény-távolban.
Mindegy hogy elégséges de diploma ez is.
Nem kis dolog volt békéből képesítőzni.

S most hovatovább.
A dzsungel.
Lehetőségek oxigéngyára: ázott talaj
növényi szablyák, állati ingerek.
Bevettem magam a békétlenség elől
kész csoda, hogy elért „nyílt leveled”.
Ó az egykori rohamcsapat
amelyik fedezte a visszavonulást!

Nem tartoztam bele.
Kocsmában dulakodott az egész
mikor véletlen arra vetődtem
és hátamba állt egy utálat.

IV.

Milyen éjszaka is maradt
milyen éjszaka is maradt.

Mert a tartomány maradt.

A hadakvert kifosztott encsem-bencsem.

Amerikába küzdi föl magát
aki már végképp verhetetlen.

Milyen éjszaka is maradt
milyen éjszaka is maradt
hogy itt őrizték Krisztus Koporsóját.
– Sohasem hitték valaha is ingyen
valaha is ingyen Krisztus Koporsóját
hogy őrzették vala, de ennyiért?! –
Éppen 1 Krisztusba került.
Az örök kezén tűnt el a tetem.
Kiszagolta egy koporsókereskedő
nem kérte ingyen a hánytató munkát
hisz ilyen sziklasírt rendelnek mostanában
megfizetik.
S ki tudná, melyik a Krisztusé?
Gyanútlan térít a hozzátartozó
az örök megpucolnak addig
vagy elvegyülnek a gyászolók között.

Ki hinné, hogy lopnak a cinteremben
méghozzá szemből részvevő szemmel?

V.

Meghiszem azt, hogy ittség ha így van
a szeretet csak bevezetés az öngyilkoláshoz
életuntaknak ajánlott kísérlet.

A szeretet úgy látszik pálma
nem gyökeredzik a Városligetben
hajadonfőtt nem – legalábbis.

Szerethetünk „nem visszük el a pálmát”
mert a mi szeretetünk győzni tud csak
és nem ereszt gyökeret.

Mert mi az a gyökér?

Az, amit ununk? Az ilyen, olyan
és mégamolyanabb gyökér?
Athéna pajzsán Medúza, a megkövesztő?
Vagy valami más?

Nékem: a színről színre látás.
Erősebbet nem tudok a szemnél
a gyökér: a szem megfolyása.

Víz-ujjakat von a Föld magához
ne hagyj el engem – kéri – szeress
ne hagyj prédául nyúlkálóknak
járj át egészen életem!

Az ágy körül meg szerelem tökmaghéja
– ujjbegy és köröm a fullasztó szemét –
kiköpődnek a fölös adományok.

A búza földbe lát, magzat a szemefénye.
Messze ringadalom az elefántfáké.
Cserje fürkészik, tarról tarra száll.
Nővérbe hág a nyírfa-kukucska.
– Egyetlen szűzre milliárdok!
Csak te szúrod szemét mindenkinek
tövis, bogáncs.

Szeresd őt, kérlek, marha-tekintet
’sz istállóban leend az anyaság
kisded szüllik – vagy miszentség az
vagy aranypácban forog egy érem?
– Programtalan mihez se fűlik
mert hardverig lerágott egészen.

Jegyzetek:

1 Balaskó Jenő (1937–2009) költő, publicista, zenetanár. Esztétikailag az avantgardnak-, politikailag hazájának elkötelezett írástudó.

2 „Remélhető: lesz még nekünk múltunk." – így szól egy később idézendő balaskói mondat.

3 Hules Béla költő, műfordító, esszéíró (1926–2002). Egyik méltatója szerint „az utolsó avantgard".

4 Bokor Levente: *Isten magányossága*, 1996, Zalaegerszeg, Egerszeg Kft.

5 Bokor Levente: *Aranylázálom,* 2003, Hét Krajcár Kiadó.

6 G. Komoróczy Emőke: *A szellemi nevelés fórumai*, 2005; *A „tűrt" és „tiltott" határán,* 2010, Hét Krajcár Kiadó.

7 „A kérdések: eredeti TV-riportertől valók." – írja.

8 A szöveg végén ez a tájékoztató megjegyzés: „(1987. január. Görgey István szövegrészeivel, az Ő emlékének)" Tehát szubjektív és objektív dokumentumok társításával van dolgunk, amely mint különböző idők összeolvasztásával keletkezett ötvözet egy szintetizált minőséget dokumentál. A szintézis katalizátora a „főtörténet" fonala. A hadrendben visszavonuló Görgei Artur az 1849 július 15–17 közötti váci csatározásokban kétféle avantgarde-ra támaszkodott abbeli céljában, hogy ne pazarolja el a megmenthető emberéleteket: elővédjeire, és utóvédjeire. Az utóbbiakat vezette Leiningen. Volt egy pillanat, amikor az utóvédekezés a vagy-vagy-gyal került szembe. „...a két hű barát, Görgey Artur és Leiningen, egymás szemét keresvén kezet szorítanak, s megfogadják egymásnak, hogy ha itt kell sorsuknak betelni, ám legyen." S mivel legyőzik a pillanatnyi veszélyt, a visszavonulást folytathatják. A történet során a magukat mentő, a hadsereget hátráltató polgárok „leszerepelnek", akik az írásban az MTA-t is jelképezik, de mások sem bújhatnak ki a Görgei szájába adott, áthallásos ítélet alól: „… én a népért fogtam fegyvert és hazáért... a fegyvert fogtam, nem a politikusok kezeit fogdostam; hét ütközet állt még előttem, át kellett törnöm a többszörös orosz túlerőn, le kellett érnem a déli összpontosításhoz, a megadott helyre, ahová csak én érkeztem meg, a többiek nem: se Bem, se Dembinszky, se más: többszörös haderővel rendelkeztek nálamnál és mindent elveszítettek és kimenekültek
a jövőbe!" – Így írja, külön sorba emelve. Ki ne ismerné azokat a történeteket, melyekben a „jövő" csak a jelenvaló tehetetlenség takarója?

9 „Mihez se fűlik" = semmi iránt nem mutat kedvet, szándékot.

10 Az a hír terjedt el, hogy 50. születésnapjára látott napvilágot a kötete. Ezt a tévedést tükrözi az ajánlásom.

11 Utólag Kárpáti Kamilnak is dedikáltam a költeményt, nem csupán hálából, hanem finom célzásként arra is, hogy a Balaskó-ihlette írás megszületéséhez bátorítást jelentett a benne való bizalom.

12 Nem a nevén, hanem Kisöreg-ként ismerte az akkori diákság a több iskolában hétvégi össztáncokat is szervező tánc- és illemtanárt.

13 Görgei nevét szándékoltan írtam i-vel és nem y-nal. Görgeit nem tartom megfoszthatónak saját (nem anyakönyvezett) névírási döntésétől, mert életét is föltette az ypszilontól i-ig vezető útra, elutasítva az „y" Habsburg-kézből származását.

14 Ezen azt értettem, hogy hivatásos katonának a hivatásos katonától kevésbé kellett tartania mindig, mint az emberség kritikus határait soha el nem ismerő, mások életével játszó „civilek" hatalmától.

15 Utalás Balaskó eme mondataira: „Ifjúkorában Shelleyt annyira lenyűgözte egy dombvonulattal lebegtetett táj, hogy elveszítette eszméletét. Ez az ájulás számomra szimbolikus jelentőséggel bizonyítja az ember tehetetlenségét eszközei elégtelensége miatt".

16 Ekkoriban nyűgözte le „természetfölötti" képességeivel a magyar TV-nézőket az ukrán parafenomén, Albert Ignatyenkó. A parafenomén mintájára rögtönöztem a „paravulgáris" jelzőt. A „para" görög eredetű előtag valamihez való közelséget, illetve a normálissal ellentétest, azon túl eső megfoghatatlant jelent. A „paravulgáris" látszatra „vulgáris", de azzal épp ellentétes jegy.

A vers keletkezésének történetét Balaskó Jenő egykori kiadója, a költő Turcsány Péter biztatására írtam meg.
Ő nemrég váratlanul távozott az életből, így az írás az ő emlékezete is.

Balaskó Jenő

MARADJ A KÜSZÖBÖN

Mit akarsz itt, te szegény,
ahol fölvet a remény
és nem érzi
az ember
hogy nincsen fegyver,
ami megőrzi.

Mit akarsz ott, a bolyban,
forralt nyálban, tébolyban,
amit még büszkén
az állat
titkolt, őrizve a vágyat,
érette küzdvén.

Mit akarsz benn, a bálban,
kínált bókban a vád van,
te farkasként
csak úgy vigyázz,
kerüld a gyengét: meggyaláz,
s a szabad éjt!

Maradj a küszöbön, lázíts,
majd eljön a végső nyár is,
és ordíthatsz
éjszakába,
holdra, tengerre, virágra,
s maradhatsz
te pörge a nagy csöndben örökre
szép gyerek.

(1958)

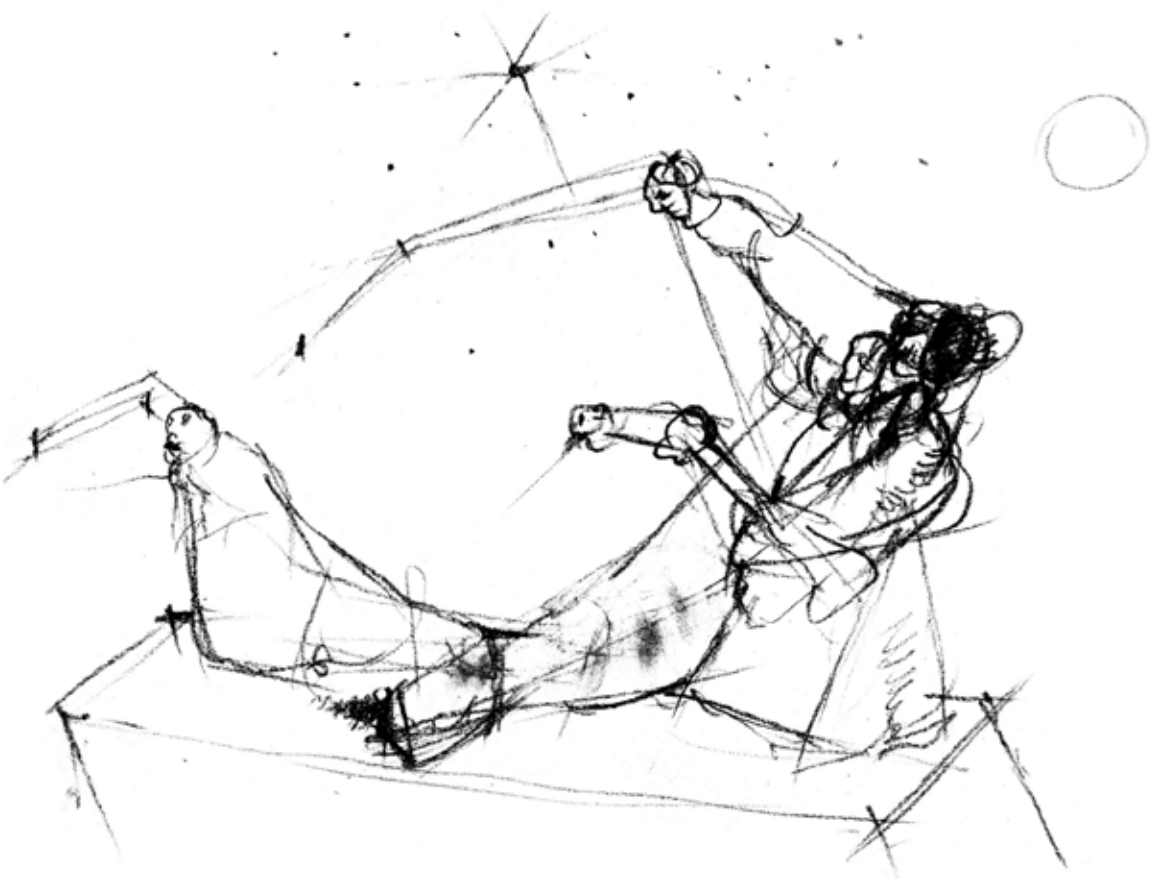

Balaskó Jenő

A KÖLTŐ

Nagy László

Ez a tölgy gyönyörű, királyi élet.
Ez a tölgy kemény örökölt ítélet.
Gyökértudatának nem célja pusztulás,
levélfájdalmának nem kínja a hullás,
bánata tiétek:
növényi gyom-gyilok járja a vidéket.

Hírhazug gazgirland, erjedő ganaj,
felnyúlik a földből a gyenge sár,
térdig érő gőzben fürdik a paraj,
közelről szuszogja: gazdag a táj!
Öröklött környezet, vegetatív ágy:
becsapott ásvány sír a gazból,
országra nyöszörgő cseléd a vágy.

Ez a tölgy ember, mert dolga más:.
földjéből koronás megvalósulás.
Gyökérszorítástól levéllengetésig,
hajszolt rost-reménytől kéregszakadásig
harsog haragja, szépít szerelme
bimbóborulástól virágsikoltásig!

(1961)

ESTI IMÁDSÁG

Ősz hajszál a holdvilágnál
őszi könnyek hol virág száll
puha hóban egy virágszál
mit kerestél mit találtál

Üreshasú madarak
döglégy csípett szamarak
ne hagyjatok

Kertben ülő virágok
szépen fésült leányok
ne hagyjatok

Fákra bújó levelek
félelemből gyökerek
ne hagyjatok

Hamura hullt hangod harangok dühében
hamuvá tört hajad pernyéje a szélben
könyörögjön értünk
mert jaj minékünk

(1960)

Balaskó Jenő

OSZTÁLYKVARC BŐRGYULLADÁS UTÁN

(Konzerv – árt és sírfelirat)

1956. november 5. Szolnok.
– Engedje meg Kádár elvtárs,
bemutatom Marosán elvtársat!
– Meg van lepve, Marosán elvtárs?
– Igen is, nem is! – válaszolom.
6- án Kádár bundában beszáll egy tankba,
Konyev engem is elhelyez.

7- én hajnalban Angyalföldön keresztül elérjük
a Nyugati Pályaudvart, biztosan fordulunk
be az Alkotmány utcába,
már várnak bennünket, megköszönjük
az utat, a parancsnok szívélyességét.
– Nyicsevo! – feleli.

– Te Marosán, értesítsd a családot, Bözsikét! –
Érdeklődése jólesik, én is megkérdezem:
– Mit tudsz Máriáról?
– Még semmit.
– Utána kellene gyorsan nézni! –
Első döntésünk: a Nagy Imre-kormány
felmentése, új kormány beiktatása.

A párt hivatalos lapja sztrájkba lépett. Az ok:
a Népszabadság leközölte a Pravda cikkét '
és közölni akarta a jugoszláv válaszcikket is.
Ezt mi letiltottuk.
Most láttam Kádárt vadnak és dühösnek.
Megragadta Fehér Lajost, a kabátjánál
fogva maga elé húzta, ordítva kérdezte tőle:
– Mit akartok? Hova rángattok minket? – és leváltotta
Fehér Lajost a Népszabi éléről és Friss Istvánt nevezte ki.

(K. Jolán): határozottan kijelentettem: a Szovjetúnióba'?
nincsen értéktöbblet! – hát szépen megmagyarázta:
van értéktöbblet a Szuban és hogy hogyan is
áll ez a dolog, különben is hát biztatott
olvasásra. Egyszer Friss István közölte velem,
hogy – nem emlékszem az illegális névre –
X-Y elvtárs, aki akkó azt jelentette hogy Lukács,
amit akkó én nem tuttam, közölte velem Friss István,
hogy elutazott és üdvözöl téged, mire én elgondolkozva
mondtam, hogy tudod, nem tudom

ki volt ez az elvtárs, de ha megint
proli-diki lesz, ha engem megkérdeznek én aszondanám
hogy ő legyen a közoktatási népbiztos, mire Friss
elvtárs, aki nagy konspirátor volt, itt elnevette magát.

Többségük a Rákoskeresztúri Köztemető
301-es parcellájában jeltelen sírban nyugszik, közöttük
van Nagy Imre,
a forradalom miniszterelnöke.
Vélhetően itt ásták meg a sírt
Angyal Istvánnak is, a Tűzoltó utcai
felkelőcsoport parancsnokának, aki a halálos ítélet
kihirdetése után búcsúlevelében ezt kívánta:

„Nagy rusztikus kő legyen
a névtelen csőcselék emléke,
amelyből lettünk,
amellyel egyek voltunk,
és akikkel együtt tértünk meg."

Hruscsov, 1957-ben:
„Tisztában vagyok vele, hogy egyesek szerint
a Kádár-kormány Moszkva-barát, s hogy a mi támogatásunkkal
jött létre. Hát ezt a labdát vissza is rúghatjuk!
Amellett a Kádár-kormány tagjait eredeti pozícióikba
egy olyan magyar pártkongresszus választotta, amelyen
még maga Rákosi elnökölt! Így cáfolom meg azok érveit,
akik szerint Kádár kormánya – csúnyán fogalmazva –
a mi beépített embereink!" (Hosszan tartó nevetés)
„Igen, igen! Segítettünk Magyarországnak 1956-ban.
Törlesztettük az adósságunkat, amely 1848 óta
terhelt bennünket. Abban az évben sikeres
forradalom zajlott Magyarországon, de I. Miklós
odaküldte légióit. Ez teljes dolog volt, pardon szégyen
teljes dolog volt. Országunk történelmi értelemben
adósa volt a magyar népnek. 1956-ban kifizettük
az adósságot. Most kvittek vagyunk!"

(1989)

Fenti írást a könyvben megjelent eredetitől helyenként eltérően, a magyar helyesírás szabályait követve közöljük.

Kaiser László

A FEKETE EMBEREK

– Holnap jönnek – mondta Lacika édesanyja.
– Kik jönnek, mami? – kérdezte a kisfiú közömbösen.
– Holnap hozzák végre a tüzelőt.
– A fekete emberek? – váltott az alig ötéves gyermek hangja ijedősre, hiszen így emlegették a családban azokat a piszkos, széntől, portól, munkától sötétre színeződött embereket, akik a kocsiról a pincébe vitték minden ősszel a télire való tüzelőt. Meg talán azért is, mert kevés beszédű, komor tekintetű, mogorva, izzadt, büdös, köpködős férfiak voltak a szállítók. Trógerek – ezt is hallotta korábban Lacika sokszor. Megmaradt benne az is, hogy a nagy ház lakói közül többen mondták, biztos börtöntöltelék is van köztük.
A börtön szó különben gyakran elhangzott az utóbbi időben. A családban is hallotta többször Lacika; ha ritkán vendégségbe mentek vagy hozzájuk jöttek, akkor is, az utcán, a szomszédok között is. Tavaly ősszel, amikor az a nagy felfordulás volt, amikor édesapa hosszú hetekig nem vitte el magához Lacikát és három évvel idősebb nővérét, s amikor olyan furcsák és izgatottak voltak a felnőttek, akkor a kisfiú egyáltalán nem értette, hogy miket beszélnek az emberek. Az egyik bácsi a házban azt mondta, hogy Kádárnak börtönben a helye, a másik hogy Kádár majd rendet csinál. Egy néni, aki a földszinten lakott, azt sziszegte Lacika édesanyjának a lift előtt, hogy sokan fognak fizetni a felfordulásért. Egy fiatal hölgy korábban a magyar zászlóból vágott ki valamit, erre emlékezett Lacika, s arra is, hogy az édesanyja adott egy nagy ollót a néninek, aki kör alakú lyukat vágott a zászlón, így lobogott az napokig a ház kapuja melletti tartóban. Ez a hölgy később eltűnt, disszidált, így mondták a házban, Lacikában megmaradt a szó, bár nemigen értette.
Nem értette a fekete embereket sem. Miért jó nekik, hogy a hátukon nagy kosárban cipelik le a pincébe a tüzelőt? Miért olyan szótlanok, és miért nem kedvesek vele?
A lovak! Azok aztán mindenért kárpótolták. Tavaly is a lovakat várta nagyon. Ott állt édesanyjával a ház előtt, alig bírt magával. S egyszer csak jött a szekér, tüzelővel megrakodva, húzta a két ló a hatalmas rakományt. Két ember ült elöl, egy ember fönn a szénkupacon. A szekér megállt, a piszkos férfiak leugrottak, valami papírt aláírattak édesanyával, aki megmutatta a pincét az udvar végén. Az egyik férfi visszamászott a szekérre, egy-egy hatalmas kosarat megrakott szénnel, lemérte azokat a mérlegen, majd intett a többieknek. Ő lehetett a főnök. S a két fekete ember hátára vette a kosarakat, s vitték nehéz terhüket a pincébe.
Sokszor fordultak, meg sem álltak. Édesanya számolta a kosarakat, szeme se rebbent, ha valamelyik férfi köpött vagy káromkodott egyet. Más nem is hallatszott a lihegésen kívül. Kétszer szólaltak meg csupán.
– Tünés innen föl a jó anyádhoz! – ordította az egyik fekete ember Lacikának a pincében, mert ő ott kíváncsiskodott, vajon hogyan ürítik ki azokat a rettenetes kosarakat. S a kisfiú mi mást tehetett, fölsétált a lépcsőn, lehajtott fejjel végigballagott az udvaron, most szomorúságában a porolóra sem csimpaszkodott, ahogy szokott, kiment a ház elé, és a kapunál nézte újra nagyra nyílt szemekkel a lovakat.
Másodszor a főnök szólalt meg, neki is Lacikával volt baja. Nem tetszett, hogy a kisfiú közel merészkedett a lovakhoz, s úgy nézte őket. A két ló békésen álldogált, hátukra durva pokrócot terítettek, szájuk elé a nyakukra erősítve zsákot kötöttek, abból abrakoltak a derék állatok. Lacika, a pesti kisfiú ilyet ritkán látott, előbb megbabonázva meredt rájuk, aztán araszolva közeledett a lovakhoz. Az egész utcát betöltő ordítás állította meg:
– Nem az anyucid szoknyája mellett vagy! – üvöltötte a főnök.
És Lacikának könnyek szöktek a szemébe, visszasomfordált a kapuhoz. Édesanyja pedig csak

vigaszként nyújtotta a kezét feléje, nem mondott semmit, mit is mondhatott egyáltalán ez a törékeny asszony ennek a robosztus, nagy hangú férfinak.
– Fekete a lelke is a fekete embereknek – súgta a fiának. – Végeznek nemsokára, mindjárt otthon leszünk, és nagyot bújunk!
S bizony végeztek is hamar a mogorva, durva emberek. Megvolt a kosarak száma, de hogy a kosarakban mindig annyi volt-e a tüzelő súlya, amennyi kellett, ezt csak a mérő ember és a jóisten tudhatja – ahogy az asszony mondta néhány nappal később a telefonban volt férjének. Különben is: nem ez volt már számára fő probléma. Az foglalkoztatta leginkább, hogy Lacikát megvigasztalja, a gyermek egyre többet emlegette a fekete embereket, álmodott is velük. S végképp nem értette a kisfiú: miért ripakodtak rá, hiszen ő semmi, de semmi rosszat nem csinált!

Eltelt egy év, itt volt az ősz, a tél kapuja. Megint ott állt anya és gyermeke a ház előtt, s a kisfiúnak persze gombóc volt a torkában, két kézzel kapaszkodott anyjába, egyszerre remegett és fázott, néha az asszony háta mögé bújt, onnan kandikált kifelé. Aztán megérkezett a lovaskocsi, minden úgy kezdődött, mint tavaly, az emberek éppoly feketék voltak, mint tavaly, ugyanolyan büdösek voltak, és ugyanolyan szótlanok. Hogy azok voltak-e, akik egy esztendeje hozták a tüzelőt, vagy mások: sem az anya, sem a kisfiú nem tudta eldönteni. Nem is akarták. Nem mondták ki, de mindketten arra gondoltak, jó lenne minél hamarabb túlesni az egészen: a tüzelőszállításon, egyáltalán a fekete emberekkel való találkozáson.
Lacika most nem mozdult anyja mellől, véletlenül se ment le pincébe, a lovakat viszont éppúgy megbabonázva figyelte, mint tavaly, de egy tapodtat se lépett feléjük. A lovak békésen abrakoltak, a férfiak szótlanul, szuszogva szállították a tüzelőt, fordultak gyorsan, nem néztek senkire. Anya és gyermeke számolta a kosarakat, a főnök mérte a tüzelőt, a fekete emberek meneteltek a kosarakkal.
Aztán a munka befejeződött. Végeztek a fekete emberek. Az üres kosarak már fenn voltak a kocsin, két férfi szótlanul cigarettázott, a harmadik a lovakról szedte le a pokrócot, majd akasztotta le az abrakoló zsákot.
Ezt megúsztuk – zárta le magában az asszony a délutánt, s a kisfiú fejében is hasonló gondolat motoszkált. Búcsúzott a lovaktól, legalábbis a tekintetével. S ekkor valami állati üvöltés hallatszott, artikulátlan rikácsolás inkább. Az első pillanatban a kisfiú arra gondolt, amire édesanyja is: a fekete emberek egyike kezdi, vagy inkább folytatja a tavalyi tempót. De nem! A lovas szekér hátsó részénél, szinte a semmiből fölbukkanva a részeges, öreg házfelügyelő állt, helyesebben állni próbált, mert tántorgott, s egyet lépett előre és vissza. S most már a kiabálását is hallani lehetett: – Azt hiszi a nagyságos asszony, hogy kell neki tüzelő. Minek neki? Úgyis elvitetem télire, hogy attól kódul!
A gyerek hirtelen az anyjába kapaszkodott, aki rémülten nézett körül, pedig jól tudta, hogy ezt neki mondják.
– De kérem… – ennyit tudott szólni, többet nem, mert a részeg férfi a szavába vágott:
– Semmi kérem, akkor udvariaskodott volna, amikor tavaly odaadta az ollót annak a zászlólukasztó ribancnak. Meg főleg amikor tegnap, mikor… mikor – megakadt, láthatóan gondolkodott és erőt gyűjtött. – Tudja, ki a proli… – itt megint megakadt.
Az asszony már emlékezett, hogy előző nap délután a liftajtónál beszélgetett a Pintér gyerekek apjával, és suttogva ugyan, de prolivircsaftot emlegettek. Ezt hallhatta meg az udvaron sertepertélő házfelügyelő. Hallgatott egy évig a zászlóról, de a tegnapot nem tudja felejteni.
– Én proli, én? – Eltorzult arcán olyan gyűlölet volt, amilyet az asszony még elképzelni sem tudott. A férfi elindult a nő felé, aki a gyermekkel lassan hátrálni kezdett. – Véged van, börtönben rohadsz meg! – Ezt már élvezettel suttogta a részeg.
– Ácsi! – Ennyi hallatszott. A részeg megállt, bambán meredt maga elé. Aztán annyit érzett, hogy izmos kezek ragadják meg, és a falhoz lökik. A fekete emberek vették körül, egyikük megfogta a házfelügyelő kabátját, majd nyugodtan így szólt:

– A pofádat befogod! Világos?
– Nem csak most, hanem jó sokáig – vette át a szót a másik, és a részeg ember arcába fújta a cigarettafüstöt, többször is.
A házfelügyelő szinte józannak tűnt, nem védekezett és nem mondott semmit. Hideg idő volt, halántékán, homlokán mégis izzadságcseppek jelentek meg, ha nem is annyi, amennyi a fekete emberek arcát borította.
– Tisztázzunk valamit – mondta az a férfi, amelyik a kabátot fogta. – Most szépen hazatakarodsz, prolikám. Hazatakarodsz, és eszedbe se jut ezt az asszonyt bántani. Nem szólsz senkinek róla, mert mi nem felejtünk. Ha megtudjuk, hogy feljelented, neked véged! Sokat járunk még ezen a környéken, megkeresünk, ha patkánykodsz. – Ezzel a kapu felé lökte a házfelügyelőt, aki rémülten szaporázott befelé.
Az eddig szótlan harmadik férfi köpött egyet utána, majd ennyit mondott:
– Dászvidányijá! – És megint köpött.
Az asszony és a gyerek szótlanul figyelt mindent, meg se mertek mozdulni. Amikor a házfelügyelő eltűnt az udvaron, az asszony a férfiak felé fordult, szeretett volna köszönetet mondani, de képtelen volt, mert szemét hirtelen elöntötték a könnyek, s rázni kezdte a zokogás. Alig hallotta, hogy Lacika egyre kérdezi:
– Mami, mi a baj, mami, mi a baj?
Az asszonyt egyre rázta a zokogás, nem tudta abbahagyni a sírást. Magához szorította gyermekét, s amikor néhány perccel később fölnézett, könnyei ködfüggönyén keresztül látta, hogy a fekete emberek újra dolgoznak. Mintha még nem vitték volna le a mélybe a tüzelőt, púpozott kosárral meneteltek a pince felé.

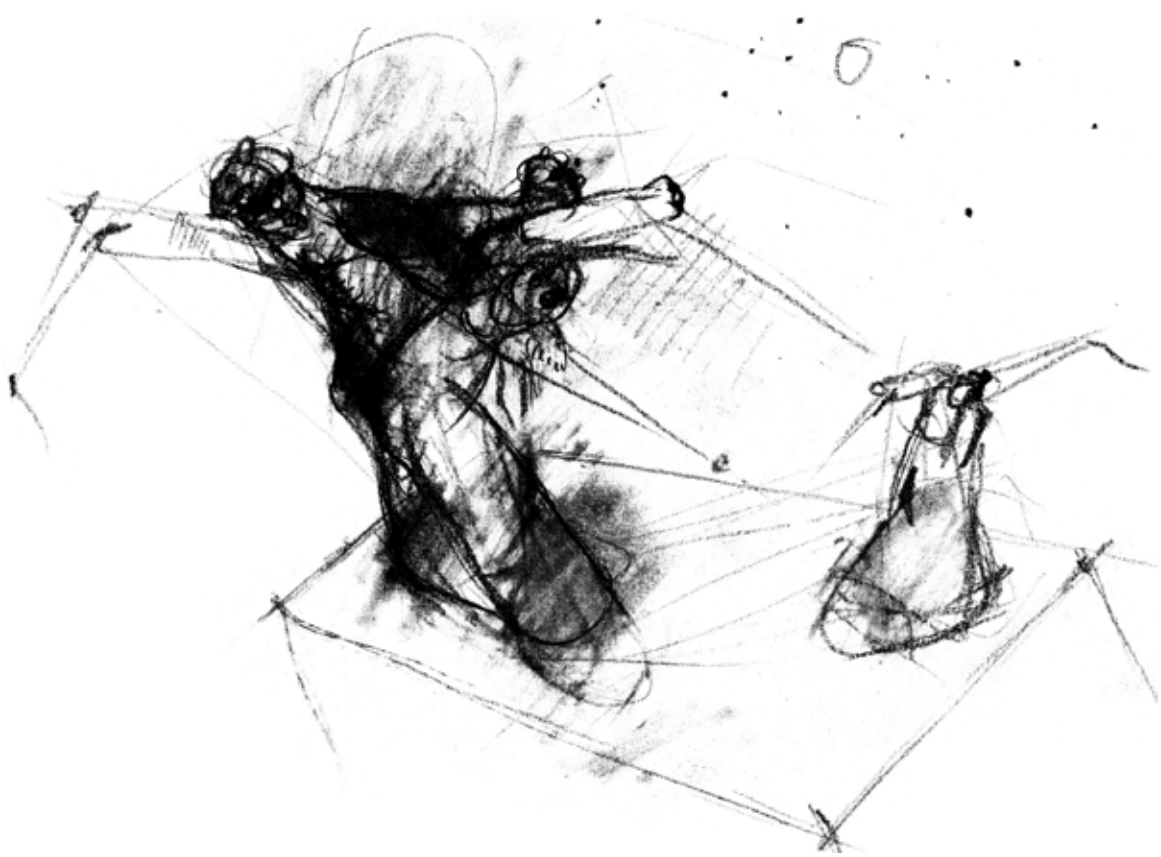

Faludy György

EZERKILENCSZÁZÖTVENHAT, TE CSILLAG

A terrible beauty is born
Yeats

Másnap, szerdán reggel: por, ágyúszó
és szenvedés; mégis, mikor átvágtam
a Hősök terén, mosolyognom kellett,
mert nem állt szobor többé a csizmában; –

csütörtök: lázrózsák mindenki arcán.
Földváry már kedd este elesett
a Rókus előtt. Szemközt, az iskola
padlásán felfegyverzett gyerekek; –

péntek: még több vér, tankok, a Ligetnél.
Az ütegek torkolattüzeit
nézem éjjel és borzongok: a szörnyű
szépség most nálunk is megszületik; –

hat nap: a kénezett arcú halottak
apró csokorral mellükön, a járdán
(Köztársaság tér), röplapok, szorongás,
szemem előtt kis, tétova szivárvány; –

ölelkezés az Írószövetségben:
csomagolnak s indulnak haza;
feltépett sínek, utcák és fölöttünk
a szabadság liliom-illata; –

ezerhétszázhárom, nyolcszáznegyvennyolc,
és ötvenhat: egyszer minden száz évben
talpra állunk kínzóink ellen. Bármi
következik, boldogság, hogy megértem; –

és újra péntek: a Dunánál állunk,
a nap áttör ködön, füstön. Talán
sikerül minden s az alkonyat bíbor
brokátja Zsuzska lenszőke haján; –

és szombat: a hajnalban csupa reménység,
de estefelé: nyakunkon a kés.
A keleti szemhatár mögött mocskos
felhők, nyugatról álszent röfögés; –

mentünk a kétszázezerrel: nem bírok
újabb börtönt, és ha nem is jön velem:
Árpád óta bennem lakik az ország,
minden völgyét meg dombját ösmerem; –

a Bach-huszárok tankban tértek vissza:
eddig sem ápolt, s ha más föld takar,
mit számít az? és mit, hogy fiam majd
Dad–nek szólít és nem lesz már magyar?

Mit elvesztek, ötven vagy száz év múltán
az ifjúságtól mind visszakapom,
és otthon a sötét előszobákban
kabátom még ott lóg a fogason –

ezerkilencszázötvenhat, nem emlék,
nem múlt vagy nékem, nem történelem,
de húsom-vérem, lényem egy darabja,
szívem, gerincem – kijöttél velem

az irgalmatlan mindenségbe, hol a
Semmi vize zubog a híd alatt
és korlát nincs sehol sem – életemnek
te adtál értelmet, vad álmokat

éjjelre és kedvet a szenvedéshez
s az örömhöz; te fogtál mindig kézen
ha botladoztam; hányszor ihlettél meg,
s nem engedted, hogy kifulladjak vénen; –

ezerkilencszázötvenhat, te csillag,
oly könnyű volt a nehéz út veled!
Nagyon soká sütöttél ősz hajamra,
ragyogj, ragyogj, ragyogj sírom felett.

(Torontó, 1986)

Kőrösi Papp Kálmán

1956-RA EMLÉKEZEM

1940 a születésem éve. Ez még Vésztőn történt, viszonylagos békeidőben. Ekkor még élt apám, aki a kereskedelmet választotta életpályául sikeres üzletemberként Körösgyéresen, itt született az öcsém. Majd Körösszegen telepedett le, ahol sikeres vállalkozást folytatott. Az a kevés emlék, ami apámról öt éves koromig megmaradt, emlékfoszlányok formájában repdes a tudatomban, inkább képkockák villanásai. Mint például a fürdés a Körösben. Apám hátrafelé lépve csalogat, talán úszni szeretett volna tanítani. Na és a betegségem. Két éves korom körül lehetett. Anyám térdén ülök, aki egy lovas katonát rajzol nekem. Annyira tiszta ma is a kép, hogy látom a kockás papíron megjelenő rajzot. Primitív rajz volt, szálkásan húzogatva a ceruzát, ahogy kereste a formát, és én annyira el voltam tőle ragadtatva, hogy megfeledkeztem a szenvedéseimről. Egy pólyáskori emlék is kísért. Apámat munkaszolgálatra vitték. Az asszonyok szorongva kísérték a menetet néhányan összeverődve egészen egy erdei patakig, amelyen egy fahíd volt látható. Itt két katona állta el az újukat, mondva, hogy tovább nem mehetnek. Itt megszakad az emlék. A hetvenes években valamikor rákérdeztem anyámra, hogy mesélje már el a történet végét, mert többre nem emlékszem. Édesanyám döbbent tekintetét nem tudom elfelejteni. „Fiam te erre nem emlékezhetsz, olyan pici voltál". Körösszeg, a határlezárás közelében. Apám lovas fogatát egy román ellopja a kocsma elől. A csendőrök elfogták, iszonyúan megverték, apám visszakapta a fogatát. A csendőrök figyelmeztették a határ lezárására. „Meneküljön Papp úr, mert itt cudar világ jön". Apám úgy dönt, hogy átköltözik Berekböszörménybe. Itt volt 23 hold földje, amit annak idején azért vásárolt, hogy kölcsönt vehessen fel rá a nagyváradi bankban. Csakhogy elkésett a költözéssel. Egy fuvarral úgy jöttünk át, hogy a fele bútort lepakolták, mert egy beteg öregasszonyt felkönyörögtek, és apámnak nem volt szíve otthagyni. Mindenünk odaveszett. Teljes magtár és lakásberendezés. A második fuvarra már nem volt lehetőség, mert akkorra a határ már le volt zárva. Mégis Jászkisérre mentünk, mert híre ment, hogy a román fogatrabló bosszút esküdött apám ellen. Itt ért bennünket utol a háború. Apám súlyosan megbetegedett, ráadásul az orvos nem ismerte fel a betegséget, és izzadmányos mellhártyagyulladás helyett tífusz ellen kezelte. Az ajtóra szegezett vörös kereszt elriasztotta az oroszokat is. A jászberényi kórházba lovas szekéren vitték be. Itt halt meg teljesen egyedül. A jászkiséri temetésén az üvegablakos koporsón egy nyitott szemű halott nézett ránk.

Berekböszörményben voltak az iskolás éveim. Édesapám hiányában elképesztő mélyszegénység köszöntött ránk. Anyám az átmentett dohánylevelekből és tűzkövekből valameddig tartotta magát. A bérelt háznak csodás kertje volt. A házat kulipintyónak hívtuk, vályogból épült, és csak egy szobából állt. Itt még voltak állataink. Libák, tyúkok, kecskék. A kertben csodálatos gyümölcsfák ontották a termést. Ez volt az éden korszaka. Sajnos nem sokáig tartott. Ki kellett költöznünk. A tanács egy házhelyet utalt ki, amin nem volt épület, és nem volt egyetlen gyümölcsfa sem. A szomszédok segítségével kis vályogházat építettek rá. Ez már az éhezés korszaka. A dohányleveleket anyám már rég kiárulta. Jobb módú családoknál vállalt napszámos munkát. Az iskolában a gyerekek hamar rájöttek, hogy az alultápláltságtól gyenge vagyok. Ezzel igen gyakran visszaéltek. Egyszer volt egy kis malacunk. Édesanyám fel akarta hizlalni, de élelem hiányában a malac elpusztult. A szomszédok tanácsára édesanyám a malacot feldarabolta, és zsírban kisütötte. A telek rettenetesek voltak. Nem volt megfelelő felsőruházatunk. Hogy őszinte legyek, alsó sem. Könyörögtem Istenhez, hogy mielőbb jöjjön a tavasz. Édesanyám az egyik tanár családjánál segített a háztartásban. A levágott kenyérhéjakat hazahozta, s ha volt valami ételmaradék, pótolta szegényes ételkészletünket. Hárman osztoztunk testvéreimmel a minimális táplálékon. A kertben termelt elvermelt krumplival és némi befőttel beosztással valahogy kihúztuk a telet. Az iskolán kívüli szabadidőt rajzolással töltöttük. Ez volt az erősségem. Rajzórákon zsíros kenyérért, fél

körtéért, almáért rajzoltam osztálytársaim helyett a feladatot. A kíméletlen Rákosi-rendszer gyötörte anyámat. A végrehajtó gyakori vendége volt a házunknak. Három székünk közül kettő csak falhoz döntve állt meg. A harmadik egy háromlábú szék, erre ültette le anyám a végrehajtót. Demonstrálva ezzel is rettenetes helyzetünket. Adótartozásunk az egekbe emelkedett. A beszolgáltatásokat sem tudtuk teljesíteni. Nővérem esztergályos ipari tanulóként Csepelen volt. A nyolcadik osztály elvégzése után a házunkat anyám titokban eladta tízezer forintért és az éjszaka leple alatt elszöktünk a faluból, mielőtt a rendszer képviselői rátehették volna a kezüket.
1955 őszén már én is Budapesten voltam, és a Csepel Autógyár 208- as Tanintézetében esztergályos szakmát tanultam. Így csöppentem bele 16 éves koromban a forradalomba. Ekkor már az Illatos úti épületben laktunk. Az Illatos és a Soroksári út sarkán, kőfallal bekerített udvarral. Október 23-án tanműhelyi munka után este 10 óra után érkeztünk haza a szigethalmi tanműhelyből. Lefekvéshez készülődtünk, amikor fegyverropogásra lettünk figyelmesek. Kinézve az ablakon egy alakot láttunk, amint pisztollyal tüzel egy általunk nem látható célpontra. A döbbenet leírhatatlan volt. Izgatottan találgattuk, hogy mi történik? Mi gyerekek nem sokat tudtunk a forradalmi erjedésről. Nem tudtunk a Parlament előtti felvonulásról, a Sztálin-szobor ledöntéséről, semmiről, ami aznap és előtte történt. Zárt világban éltünk, nem volt számunkra érzékelhető, hogy az elégedetlenség indulatai pattanásig feszültek. Valamennyien vidéki gyerekek voltunk. Az ÁVH ténykedéseiről persze sejtelmünk volt. Egyes emberek eltűnéséről, akik sohasem kerültek elő. A felnőttek félelmeiről. Ott, Berekböszörményben a felnőttek csak suttogva ejtették ki Eisenhower nevét, mert Amerikától várták a segítséget. Nem tudtunk arról sem, hogy mi történt aznap a rádiónál, a Bródy Sándor utcában. A Gerő-beszédről is csak másnap hallottunk, amely csak olaj volt a tűzre, és hogy a tüntetők közé lövettek. Az iparitanuló otthonból a nevelők csak a harmadik napon engedtek ki. Elmaradtak a fegyverropogások. Mindenki úgy gondolta, hogy a konfliktusnak vége. Beengedtek bennünket a városba. A társaimmal magam is elindultam a Soroksári úton a Boráros tér felé. Az úton egy szovjet páncélos hadosztály várakozott, hogy beavatkozzanak a harcokba. Oroszul tudó felnőttek győzködték a parancsnokot, hogy ne menjenek be, mert a városban gyerekek harcolnak. A parancsnok láthatóan bizonytalan volt, és fel-

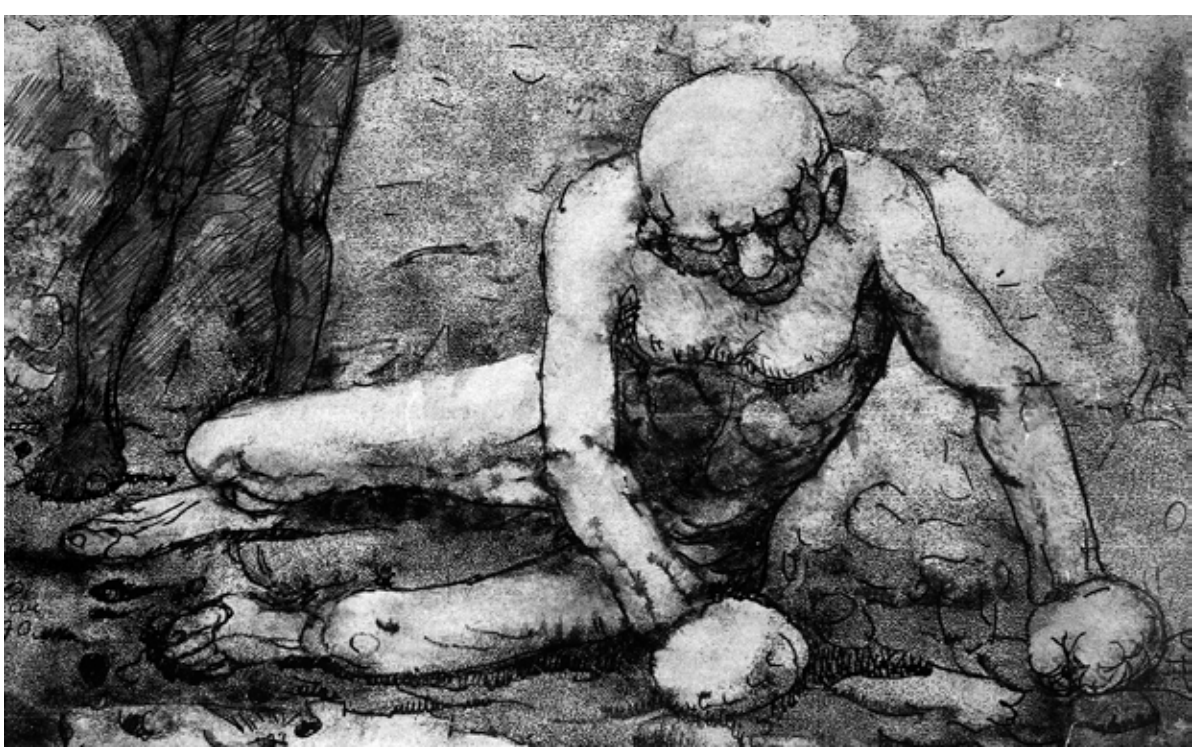

függesztette bevonulási szándékát. Egy 23-as busz hátsó sárhányóján a kitört irányjelzőbe kapaszkodva sikerült eljutnunk a Boráros térig. A Nagykörúton fantasztikus látvány fogadott bennünket. Kiégett páncélautók sora végig az úton, mellettük az égő autóból kimenekült orosz katonák szénné égett holtteste hevert. A ferencvárosi srácok benzines palackjainak ilyen következményei voltak. Eljutottunk a Corvin közig, amikor megszólaltak újra a fegyverek. Valami elképesztő harc kezdődött. Nem tudtuk ki kezdte, és kik ellen irányult. Varga Laci barátommal menekülőre fogtuk a dolgot, és a golyózápor közepette az Üllői utat is elkerülve végre visszajutottunk az Illatos úti otthonunkba. Csak másnap tudtuk meg, hogy ez nem mindenkinek sikerült. Egyik társunk a golyózápor áldozata lett. Még emlékszem szegény gyászoló szüleire, akik halott gyermeküket öltözőszekrényéből elvitték a hátramaradt tárgyakat. Az eset tanulsága az lett, hogy a nevelők hazaengedték a gyerekeket vidéki otthonukba. Nekem ilyen nem volt, anyám Csepelen albérletben, a nővérem munkásszálláson, az öcsém vidéki rokonoknál dekkolt, így én maradtam az Illatos úton a 13-as intézetiekkel együtt, akik tudvalevően árva gyerekek voltak és nekik sem volt hová menniük. Csatlakoztunk a felkelőkhöz, akik egy teherautóval jöttek. A Gubacsi és az Illatos út sarkán lévő katonai laktanyából fegyvereket szereztünk. Vállunkon karabély, nadrágszíjon kézigránát. Persze a külvárosban nem sok hasznát vettük. Nem nagyon volt kire lőni. Magányos farkasként ez kockázatos is volt. Az otthonban tartózkodó felnőttek nem is engedték helyben a fegyver használatát. Amikor az egyik gyerek ezzel próbálkozott, hatalmas pofont kapott az egyik férfitól. A padlástérben felnőttekből álló forradalmár csoport ellenőrizte a Soroksári utat. Munkásemberek voltak. Mi segítettünk nekik amiben tudtunk. Két páncélautót és egy katyusát sikerült kilőniük. Egy orosz tankból felfedezhették a dolgot, mert a Közvágóhíd magasságában egy tankból figyelték a történéseket. Az Illatos úti dzsumbújnak nevezett nyomorteleprő kiáramló akciók is okot adtak erre. Nemigen tudták megfejteni a történéseket. Engem valaki figyelmeztetett a veszélyhelyzetre. Ugyanis nem tudtam feladni a második emeleti hálóm nyújtotta kényelmet. Nem akaródzott levonulni a légópincébe, ahol tömegnyomor volt. Végül is engedtem a könyörgésnek, és leköltöztem. Az illető mentőangyalom lett, mert az éjszaka folyamán szétlőtték azt a hálószobát, amelyben mindaddig aludtam. A november 4-i orosz bevonulás rettenetét a légópince ablakából néztük végig. Valamikor éjfél előtt érhették el a Soroksári út itteni szakaszát. Rettenetes morajra lettünk figyelmesek. Kinézve az ablakon azt láttuk, hogy tankok, páncélautók végtelen sora áramlik a belváros felé. Ez eltartott reggel 7–8 óráig. A páncélautókon megrettent orosz katonák ültek fedezék nélkül. Le is lőhettük volna őket, olyan közel voltak. Ez már az elvesztett harc bénító hatása volt, hogy nem tettük. A győzelem álma elröppent, amiben annyira akartunk hinni. A következő napokban mindenki szabadulni igyekezett a fegyverétől. Az udvarunkat kőfal vette körül. A környékbeliek ezen keresztül dobálták át kompromittáló tárgyaikat. Mi is szabadulni akartunk tőlük, és az épület melletti gazos terepen szórtuk szét őket. Nem sokkal ezután tankok vették körbe az épületet. Orosz katonák törtek be, és minden gyanús tárgyat, készüléket szétlőttek. A pinceszinten a falhoz állították az ott tartóz-kodókat. Én az emeleten voltam, és a csigalépcsőn a pinceszinthez érve nagy csendben kinézve, megvártam amíg az orosz más irányba néz. Gyorsan feltartott kezekkel magam is beálltam a sorba. Ezek ugyanis minden gyanús mozdulatra lőttek. Nyilván az ő idegeik is pattanásig feszültek. Az emeleten a nevelő íróasztalában, azt felfeszítve megtalálták azt a pisztolyt amit az egyik gyerektől a nevelő elvett. A parancsnok magából kikelve ordított, alig tudtuk kimosni magunkat. Szerencsére oroszul is beszélő felnőttek próbálták elmondani, hogy a pisztoly nem volt használatban, mert az idejében el lett zárva. Szerencsénkre az udvarra nem mentek ki, mert ha ott megtalálják a bedobált fegyverarzenált, elgondolni sem nehéz, milyen következményekkel járhatott volna. A Kádár-rendszer kezdetével elkezdődött a nagy „hallgatás" korszaka. Az 56-os mártírok, köztük a velem egykorú Mansfeld Péter sorsa intő jel volt, hogy a terrorveszély fennáll. (Kivégzésével megvárták a nagykorúság elérését.) A Kádár korszak szorongásait a grafikáim áttételes tartalmaiban próbáltam kifejezésre juttatni. Most a 60 éves évforduló alkalmából képsorozattal emlékezek a fenti eseményekre.

Pécsi Sándor

TÖRÉSVONALAK

Robog az idővonat, a mai diáknak ötvenhat, elmerült Atlantisz, tatárjárás, mohácsi vész: tananyag. Nem érti már a társadalmunkat máig megosztó földkéreg-repedéseket, a mélyben feszülő, tektonikus indulatokat. A rendszerváltás után felnövő nemzedéknek a viszonylagos jólét és a szabadság természetes, mint a levegő, ezért észre sem veszi.

A rendszerváltás 1989-ben Nagy Imre temetésével kezdődött. Álltam a százezres újvilág-váró tömegben a Hősök terén és borzongó érzés fogott el: ezt a történetet ismerem; Antigoné drámája mindig megismétlődik. Polüneikészt tisztességgel el kell temetni, hogy az istenek haragja elmúljék Théba városáról. Elmúlt már az átok? Nézz körül Thébában! Eltakarítatlan lélekromok, még mindig fájó, éles törésvonalak. Elfordított, lapos pillantások. „Beszéljünk másról, ne politizáljunk!" Politikailag korrekt, rokokó mellébeszélés, és tabuk. Egy ismerkedés során a legelső kérdések közé tartozik Trianonhoz és ötvenhathoz való hozzáállásunk kitapintása. Előnyös, vagy hátrányos társadalmi helyzetünk összefüggésben áll az elmerült diktatúra életviszonyaival, és a mai élet is az ötvenhat meteorbecsapódása nyomán kialakult törésvonalak mentén rendeződik. Baráti bizalom, tartós házasság csak a repedés azonos oldalán létezik. A „hol állsz?" kérdése sokkal lényegesebb a lassan erősödő új Magyarországon, mint a „mid van, mit tudsz felmutatni?" A múlt rendszerben a „mid van, ki vagy?" kérdés a totális hatalom koordináta-rendszerében elfoglalt helyzetünkre vonatkozott. Hajnóczy Péter mondata visszhangzik a hetvenes évekből: „A siker bűn." Lakás, telefon, autó, útlevél, továbbtanulási lehetőség Kreón kegyelméből adatott, míg Polüneikész teste temetetlenül feküdt a 301-es parcellában. A hivatalos világnézet az istentagadó, marxista dialektikus materializmus volt, de a hatalom, mint Kreón, mégis hitt valami természetfölöttiben. A 301-es parcellába elföldelt hősök holttesteit fekete mágiával gyalázták meg.

Horváth Ödön remekmű szonettben írja meg ezt a titokzatos jelenséget, amely arra utal, hogy a hatalom fél valami szellemi erőtől, és nem hisz a saját tanításában sem: *Holtában is vezérünk. Hasra fektetett, formátlan holttestét / mésszel leöntve, kezét-lábát dróttal / összekötözve találták sírjában. / Hóhérai hittek a mágiában. // Újratemettük. Százezrek vonultak / koporsójánál, s tettek szál virágot / lábaihoz. Holtában is vezérünk! / Ő, akit hangos szóval választottunk // azon az örök dicsőségű estén / az Országház előtt a vaksötétben, / végre utat mutató fényre várva. // A tárgyaláson rendíthetetlen volt; / hősiesen fogadta vérbírái / gyilkos ítéletét. Kegyelmet nem kért.*

E költemény szépsége a történelmi pillanatok egymásra villanásából és a magyar lélek ismeretéből ered. „Kegyelmet nem kért." Festmény a néplélekről; lélek a sorsban, sors a lélekben. Munkácsy Siralomháza, Thorma János Aradi Vértanúi. Nemcsak személyes, de kollektív psziché is létezik, ahogyan ezt Gustav Jung bebizonyította. Freud pszichoanalízise a görög mitológiából veszi példáit. A nagy tudós megfigyelte, hogy Szophoklész, Aiszkhülosz tragédiái állandóan ismétlődnek az emberek életében, mint a tenger hullámzása, tehát törvények irányítják a sorsot is, mint mindent az Univerzumban. A pszichoanalízis gyakorlata a gyónás analógja. Freud föltalálta a spanyolviaszt; bevezette a lélekgyógyászatba, amit a katolikus egyház kétezer esztendeje nagy hatékonysággal gyakorol a hívek bűntudat-neurózisának gyógyítására. A társadalom gyóntató-pap-pszichoanalitikusai a tehetség-szentelte művészek, írók; de a bűnös sajnos elfelejtett lehevereden a pamlagra, letérdelni a gyóntatószék elé. Aczél György kultúrbolsevik volt, a keleti blokkban az egyik legnagyobb alkotói szabadságot engedte meg a művészeknek – Németh László publikálhatott, beengedték a beatzenét – de a Szovjetunió bírálata és ötvenhat szigorúan tabu maradt. Tabu. Polinéziai szó, Freud hozta köztudatba híres *Tabu és totem* című tanulmányával. A tabu igen csalafinta valami, nehéz megmondani, mi is tulajdonképpen. „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell." – mondja Ludwig Wittgenstein, de azt elfelejtette hozzátenni, hogy

amiről hallgatni kell, arra mindig muszáj rágondolni. A tabu vákuum-tudatmező, lelki fekete lyuk, ellenállhatatlanul vonzza az elmét. Gyóntatóink a parabola-példázat technikáját alkalmazták. Előképek: Tompa Mihály *A gólyához* című verse, Arany János *A walesi bárdok* című halhatatlan balladája, melyek a levert szabadságharc után születtek. Ilyen erős hatású, parabola-alkotás Jancsó Miklós (a hatvanas évek Jancsója) *Szegénylegények* című filmje: arról hallgat, amiről nem lehet beszélni; a törésvonal mindkét oldalának figyelmét parabolatükörként a tabu-vákuum-tudatmezőre gyűjti. A parabola-alkotások célja soha nem a nyílt harc, hanem a tisztességes kiegyezés, mert csak a megegyezés lehet a béke alapja. A béke szó nem csak nemzetek közötti egyensúlyt, de osztálybékét is jelentsen. A hagyományos osztálymodell képtelen a mai társadalom ábrázolására. A törésvonalak erezete oly finoman fut, mint egy eltört kínai vázáé. Hol vannak ma már „parasztok, proletárok, értelmiségiek" mint osztályok? A Barabási Albert-féle skálafüggetlen hálózatok matematikai elméletével finomabb modell alkotható. A társadalmat megosztó repedések is értelmezhetővé válnak, mert egy ember Euler-féle gráfokkal megjeleníthető kapcsolathálója szinte pontosan kirajzol egy törésvonalat. Az osztályharcelmélet már Marx és Lenin idejében sem működött igazán, ezért kellett olyan segédkategóriákat bevezetni, mint „kulák, kispolgár, munkásarisztokrata". Ma már az „elit, középosztály és leszakadó rétegek" használatos a „burzsoá, kispolgár és proletár" helyett, de ezek ugyanolyan semmitmondó szavak, mert a törésvonalak nem vonalzóval húzott egyenesek.

A törésvonal másik oldalán gondolkodó embertársaink – néha magas beosztásban – megérthették egy Tarkovszkij, vagy Andzej Wajda paraboláit, és ennek óriási a szerepe abban, hogy Lengyelország, Magyarország és Kelet-Európa, Oroszországot is beleértve, nem vált Észak-Koreává! Lassan lábadozó, fájdalmas, de értelmes fejlődés útjára léptünk, ami gyakran nem tetszik a mára már liberalizmusból új dekadenciába hajló nyugatnak. Sajnos a repedés túloldalán, itthon és külföldön, nem a felelős gondolkodás a jellemző. Junker Orbánt diktátornak nevezi, de Fidel Castrot gyászolja! Obama fontolgatta, hogy elmenjen a temetésére. Bolondok hajóján úszunk, mi a valóság? A rádió bemondja: Havas Szófia – Horn Gyula unokahúga – az orosz állami televízióban ötvenhatot a „CIA által szervezett náci pogromnak" nevezte. Íme a múlt rendszer kedvezményezettjeinek és a rendszerváltás nyerteseinek jellegzetes osztálygőgje; borotvaéles törésvonal. Egy szabad társadalomban bármit lehet mondani, de akkor a bírálatot is el kellene viselni, a tolerancia nem egyirányú utca. Hatvan év után még mindig ilyen messze vagyunk egy valódi társadalmi szerződéstől? Miért izzik még most is a gyűlölet a hamu alatt? Mert a rendszerváltás pillanatában nem volt társadalmi kiegyezés; a múlt rendszer kedvezményezettjeinek, a rendszerváltás nyerteseinek le kellett volna mondaniuk valamiről, ez nékik is lelki megkönnyebbülést jelentett volna, és ma egy őszintébb, összetartóbb társadalomban élnénk. A rendszerváltás idején csak Csurka István merte föltenni a legerősebb tabu-vákuum-tudatmező kérdést: „Kié a magyar társadalom vagyona?" Itt a vagyonon ne csak a földeket, gyárakat értsünk, de az egész társadalmunk szellemi-lelki infrastruktúráját, az élet- és karrierlehetőségeket. A rendszerváltás idején a média birtoklása olyan stratégiai fontosságú volt, mint most az internet. Ezt az első kormány nem ismerte föl időben, a vészharang-kongató író ezért lett fekete bárány. Ami mindenkié, az senkié, de ami

valakié, az már nem mindenkié! Csurka, mint Petőfi a követválasztáson, megbukik a politikában, de publicisztikája a valódi kérdésekre, a tabukra irányította a közfigyelmet.
A hetvenes években a siker bűn volt, a kilencvenes években a bűn sikerré vált. A rendszerváltozás nyertesei száz százalékban a törésvonal túloldaláról jönnek, látnak és győznek, mert nemcsak hatalmas, véres, rabolt vagyon van a kezükben, de korszerű információs rendszer, logisztika, képzettség, vezetői tapasztalat és ami a legfontosabb: ez egy összefüggő, belterjes, nagycsaládi kapcsolatháló, különös tekintettel Apró Antal, a Kossuth téri tömeggyilkos pereputtyára. Egy társadalom erőforrásait úgy birtokolják, hogy közben kifejezetten lenézik, nem szeretik ezt a népet. Ez az idegenség van a kulturális rossz közérzet, az erőltetett rossz ízlés mögött. Ez a nemzetutálat legerősebben az Apró-rokon Gyurcsány érájában támogatott (Aczél-féle első T) „művészetben" érződik. Két példa: Nagy Kriszta Tereskova az agresszív feminizmus magyarországi festőművész-énekesnője, és Esterházy Péter irományai, melyek közül kiemelkedik az *Így gondozd a magyarodat!* című belépőjegye Hieronymus Bosch poklába.
Nézzünk a mi Havas Szófiánk körmére! Hogy is volt a valóságban az a „CIA által szervezett náci pogrom"? Kéri Edit *Kik lőttek a Kossuth téren '56-ban?* című könyvében az október 25-én lezajlott, másfél órás sortűz több mint ezer (!) áldozatáról ír úgy, hogy kétszázharminchat nevet részletesen dokumentál.
A Kerepesi Temetőbe nyolcszáznál több holtestet vittek aznap. Kéri Edit könyvéből idézem, egy tizenkét éves szemtanú, Kovács Jancsika naplójából: „A Parlament ablakai a nagy légnyomástól porrá törtek. Több, mint ezer halott volt. A kanálisokba esővíz módjára csurgott a vér." Másik szemtanú így beszéli el a sortűz pillanatát: „Elkezdték énekelni a Himnuszt. S amikor itt tartottak: Balsors, akit régen tép… – hirtelen, váratlanul a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről gyilkos golyózápor zúdult az éneklő tömegre. Menekültek, ahová tudtak, még a szovjet tankok mögé, alá is fedezékbe – az épülő Metró felé, a Rákóczi szobor alá –, s percek alatt tucatjával haltak meg. Azután sorra több tetőről hallatszott a sortűz, kézigránátokat is dobtak, majd új szovjet tankok jöttek, és azok is lőtték a védtelen embereket. Szörnyű mészárlás folyt – szünetekkel másfél órán át, 11 órától fél 1-ig." Kéri Edit könyvébe összegyűjtött áldozat nevek közül a legfiatalabb: Szentgróty Dániel, 8 éves, lövés; a legidősebb:Rumpeller Pálné 80 éves, sorozatlövés.
Az egykori győri színésznő Kéri Edit, Edit néni, varázslatos személyiség. Ötvenhat után elítélték, a színi pályáról lapátra került, autodidaktaként nagy tudású történésszé képezte magát. A Kik lőttek a Kossuth téren '56-ban? című kötetet a Magyarok Világszövetsége adta ki, tehát a Nemzeti Kulturális Alaptól egy fillért nem kapott. (Így működik a törésvonalak mentén a kontraszelekció ma is.) Edit néni a Nemzeti TV-nek adott riportban azt, mondta, hogy a 25-én a tüntető tömegbe sorozatokat leadók közt ott volt Horn Gyula is. Ha ez igaz, ez aztán a nemzeti gyalázat. Négy esztendeig demokratikusan megválasztott miniszterelnök lehetett egy köztörvényes gonosztevő, tömeggyilkos. Híres mondata: „Karhatalmista voltam, na és...!" Egészen más erkölcsi kategória fegyverrel fegyveres alakulat ellen harcolni, mint fegyvertelen békés embertömegbe, biztos fedezékből lőni. Az AK 47-es erejéről csak annyit, amit minden kiképzett katonának elmondanak, hogy egyetlen lövedék tíz emberen keresztülmegy! A tetőtereken előző nap kialakított lőállásokban géppuskák is voltak.
Drábik János a FIX TV Enigma sorozat 2016. november 27-i műsorában az ötvenhatos sortüzek nemzetközi összefüggéseiről beszélt. A szuezi válság világháborús fenyegetést jelentett. Az USA-nak az ellenőrzés a csatorna fölött, amelyen a Közel-kelet olaja jut a fejlett világba, sokkal fontosabb volt, mint a magyar szabadság. A Szovjetunióval szövetkező Gamal Abden-Nasszer 1956-ban államosította a Rothschild érdekeltségű cégek részvénytulajdonában lévő csatornát. A mi felkelésünkkel pontosan egy időben az egyiptomi-izraeli-angol-francia katonai konfliktus a harmadik világháború szélére sodorta a világot. Drábik János elmélete szerint szükség volt a Szovjetunió stratégiai figyelmének lekötésére, és bizonyos háttérhatalmi erők mesterműve volt, hogy Budapesten olyan hamar elsültek a fegyverek. Valami háttéralku lehetett a szuperhatalmak között: „Nyikita, ha nem nyúlsz a csatornáért, megtarthatod Magyarországot." Ha ez igaz, Magyar-

ország magára vonva a roppant birodalom erejét, magát áldozta fel az emberiségért, így kerültük el a harmadik világháború kirobbanását. Drábik János hipotézise természetesen csak közvetett bizonyítékokra támaszkodhat, hiszen a források nem kutathatóak, akár a Kennedy- gyilkosság aktái. Ezt az elterelő-hadművelet-hipotézist a Kéri Edit könyve igen valószínűvé teszi. A tetőkről nem szovjet katonák, nem rendőrök, többségben nem is ávósok, hanem a Partizánszövetségből Földes László – a Munkásőrség alapítója, F. György történész és Hobó rockénekes apja – által hirtelen kiértesített, szedett-vedett, önkéntes (!) paramilitáris egység tüzelt. Ezt az is valószínűsíti, hogy ilyen hóhérmunkára reguláris alakulatnak parancsot adni szinte lehetetlenség, egy besorozott katona inkább a parancsnokra lő. Ezért Apró Antal és Földes László nem is mert volna sorállományú katonaságot, vagy rendőrséget kivezényelni, hiszen igazi katona a szolgálati szabályzattal és katonai esküjével egyező parancsot teljesít csak.

A Kossuth téri vérengzést, a legnagyobbat, azóta is szándékos homály fedi. Kik voltak ötvenhat hóhérai, akik elfoglalták a Parlament körüli épületek tetőterét? Önkéntesek voltak, szabad akaratukból tették, semmilyen felelősségre vonást nem kaptak, gyerekeik, unokáik máig szinte behozhatatlan előnyöket élveznek a törésvonal túloldalán. Mi motiválhatta őket? Rejtély. Ekkora bűn súlyával hogyan lehet együtt élni? Kéri Edit könyvében nyilvánosságra hoz 186 gyilkos nevet fotókkal, és olyan adatokkal dokumentálva, amely adatokat Kádár Endre partizánszövetségi tagtól kapott. Az adatok hitelességét a forráskritika módszerével leellenőrizte.

„De nyerhet-é malasztot, ki a bűn hasznát élvezi?" – kérdi az önmagával vívódó Claudius király Shakespeare Hamletjében. A Kádár-rendszerben szépen lehetett a bűn hasznát élvezni, de igazán a rendszerváltás után kezdett kamatozni a bűnhaszon, gyerekeik, unokáik, vejeik (Gyurcsány) csudálatos karriertörténeteiben. Azt már megírtuk, hogy a törésvonalak nem a társadalmi osztályok között, nem etnikai csoportok, s mára már nem is a politikai pártok között húzódnak. Ami a törésvonal egyik oldalán édes élet, siker, pénz, hatalom, az a másik oldalon keserű küszködés a sors szorításában.

„Neveket akarok hallani, kik ötvenhat hóhérai?" – kérdezte Wittner Mária a Parlamentben. A nemzeti rockot játszó Kárpátia zenekar szép dalt írt a hős kérdéséből, de a dal csak dal maradt.

A törésvonal túloldaláról néhány érdekes névkapcsolattal – amelyeket klánmagoknak is nevezhetünk – illusztrálom, milyen belterjes hínárhálóban vergődik Magyarország. E kláncsoportok a politikai életünk bal és jobb oldalán is megtalálhatóak, de természetesen a pártállam kapcsolathálói az erősebbek. Merjünk bátran személyeskedni, rólunk is készültek „jellemzések"!

Bors Jenő (1931–1999) tömeggyilkos, október 25-én lőtte a Kossuth téri tüntetőket. 1965-ben a Hanglemezgyár igazgatója lett. A Hungaroton lemezkiadó hanglemezgyárnak monopolhelyzete volt a lemezkiadásban. A táncdalénekesnőket szexuálisan, sokszor perverz módon is kihasználta a lemezszerződésért (mint Erdős Péter popcézár, Hankiss Ágnes fideszes EU-képviselő édesapja; a Hankiss–Vitézy-klán is egy országos polip). Bors ekkora bűn lelkiismeret-terhével élvezni tudta a dolce vitát. A saját szemével láthatta a tetőtérből az elvérző öregeket, gyerekeket, nőket.

Apró-klán: Apró Antal (1913–1994) tömeggyilkos, 1956. október 24-én a Katonai Bizottság élén kicsikarja a Központi Bizottság beleegyezését a nagy sortűzre. Lánya Apró Piroska (1947) közgazdász. Unokája Dobrev Klára (1972) közgazdász, gender-mainstream-feminista, akinek férje Gyurcsány Ferenc (1961) a baloldal Torgyánja. Tőle nem kell már félnünk, mert a Püthia azt álmodta, hogy nincs már több dobása.
Földes-klán: Földes László (1914–2000) tömeggyilkos, belügyminiszter-helyettes, a sortűz ötletgazdája. Fia Földes László Hobó (1945) Kossuth díjas rockénekes. Hobónak semmiféle előadóművészi tehetsége nincs. Hangja nincs, és hamisan énekel, mert botfülű. Megjelenése nem egy rocksztáré, kellemetlen, passzív-agresszív, flegma személyiség. Némely dalszövegében megcsillan valami irodalmi véna, állandóan politizál, játssza a szabadságharcost, jó szervező, a legjobb profi zenészeket maga mellé tudta gyűjteni, és a zenekari összhatásban valahogy feloldódott borzalmas énekesi dilettantizmusa. Durva, obszcén, közönséges, illemszabályokat nem tud, vademberforma, mégis játssza a nagy intellektuelt. Rolling Stones-epigon, nagy költőinket, például József Attilát saját szintjére húzza le. (A szintén finom úriember papának volt Szocialista Hazáért Érdemrendje, tehát fia járhatott egyetemre a hatvanas években, midőn Hamvas Béla Tiszapalkonyán tolta a nyikorgó talicskát.) Hobó az idős Kéri Editet kutatási eredményei nyilvánosságra hozatala miatt telefonon fenyegette, és „vén kurvának" merészelte nevezni! A Hobó-karrier tipikus bűnhaszon. Nincs malaszt, elfogyott. Hobó öccse Földes György (1952) történész, MSZP-s politikus, az MTA Politikatörténeti Intézetének főigazgatója ebben a kurzusban is! Nem nyerhet malasztot, mert a bűn hasznát élvezi!
SZDSZ-klán: Az SZDSZ-vezetők karrierjüket szinte mind a családi hátterüknek – gyakran ÁVH-s tisztek voltak a szülők (Kiss János anyja ÁVH-s volt, az ÁVH-s Pető szülők lőttek, dr. körmös Bauer Miklós lőtt a tetőablakokból...) – köszönhették. Magukat szerényen „a szürkeállománynak" nevezték, és ebben volt valami kirekesztő él – látszattörésvonal – a hétköznapi, egyszerű emberekkel szemben. Idegen szavaktól hemzsegő, magyartalan, fontoskodó műnyelven beszéltek, amelybe kódolva volt a csúfos bukás. Nem azért mert a „bunkó, előítéletes" magyar nép nem értette meg őket, nem! Elindult egy lassú emancipálódási folyamat, amit nem vettek észre; főleg az internet megjelenése hatalmas néptömeget változtatott egy új típusú, kultúrafogyasztó csoporttá. A kontraszelekció kiválasztottjainak mandarin kaszt-öntudata lassan nevetségessé válik egy szabad társadalomban. A Tamás Gáspár Miklós nevű, volt Securitate-ügynök filozófust az ELTE előadótermében saját tanítványai kinevették. Az elzsibbadt tagokba lassan visszatér a vérkeringés, a nyirkos pincelabirintusokat lassan átjárja a friss levegő.
„A tudás hatalom" – írja Francis Bacon a XVI. században, *Novus Organon* című művében. De ez a hatalom lassan hozzáférhetővé és ellenőrizhetővé válik az internet korában. Jogunk van „neveket hallani".
Ungár-klán: Ungár Lajos (1924–2008) katonai elhárító, munkásőrparancsnok, tömeggyilkos, lőtt a Kossuth téri tömegbe. Fia Ungár András (1952–2006) szociológus, SZDSZ-es politikus, milliárdos ingatlanspekuláns, a Budapesti Ingatlanhasznosító Fejlesztési Rt. elnöke. Leánya Ungár Klára (1958) fideszes, majd SZDSZ-es politikus, leszbikus feminista. Ungár Lajos menye, Ungár András özvegye, Magyarország egyik leggazdagabb asszonya: Schmidt Mária (1953) történész, a Terror Háza igazgatója. Férje halálakor többmilliárdos, ingatlan-spekulációkból, a magyar nemzeti vagyon külföldi kézre játszásából származó vagyont örökölt, amely induló tőkéjéhez – a tőke nemcsak rabolt pénz, de kapcsolatháló, lehetőség, bizalmas információ – nyilvánvalóan köze volt Ungár Lajos tömeggyilkosnak. Történészi tárgyilagossága nem engedte a Terror Háza szégyenfalára kitenni tömeggyilkos apósának fényképét. Schmidt Mária, mint Hobó, pimasz bűnhaszonélvező. Nincs malaszt, elfogyott! Az Andy Vajna-típusú milliárdosokhoz hasonlóan hatalommániás, exhibicionista; tévében, rádióban, sajtóban osztja az igazságot. Néhány évvel ezelőtt a rádióban ezt mondta: „Vegyük tudomásul, a magyar munkaerő nem versenyképes, mert alulképzett és drága." Drága! A milliárdos asszony sokallja a magyarországi fizetéseket, melyek nem érik el a nyugati fizetések harminc százalékát! Egy ilyen ostoba elszólás ugyanolyan néplélek-

sértés, mint az öszödi beszéd volt. Schmidt Mária fia, Ungár Péter (1991) az LMP színeiben politizál... Íme a polip! Mikor lesz már ennek vége? Schmidt Mária ötlete a Sorsok Háza: sok milliárd közpénz kicsurgott már cégbirodalmába, de remélhetőleg nem fog megvalósulni. Konrád György a Sorsok Házát teljesen fölösleges giga-beruházásnak nevezte.
A közelmúlt és középmúlt történelmét sajnos nem lehet elválasztani a napi politika porviharától. Még mindig temetetlenül fekszik Polüneikész?
Érezhetjük, miért giccs a „Vaskefe Emlékmű", a Terror Háza pengefala, a Német Megszállás Emlékműve…? És miért nem giccs a Horváth Ödön verse? A forradalomban tanklövedéktől hősi halált halt Gérecz Attila költészete, vagy a Kárpátia rockzenekar *Neveket akarok hallani* című dala? És miért nem giccs Faludy György *Pokolbéli víg napjaim* című könyve?
Az *Ördögök*, Dosztojevszkij regénylátomása az eljövendő XX. századról arról szól, milyen hatalmas csoportösszetartó, kohéziós ereje van a közös bűnnek. Egy anarchista sejt szervezője egyik társuk meggyilkolására veszi rá a csoportot, és így szerzi meg a teljes engedelmességüket. Íme a modern vérszerződés. A világ minden gengszterbandájába egy kegyetlen gyilkosság a belépő, ősi, íratlan törvény ez; a politikai bűnbandák is erre a pszichológiai rugóra működnek.

A bűn haszonlesőit önző indulatok, vágyak hajthatták, de valaki zöld lámpát jelzett a butaság-téboly ámokfutó száguldozásának. Ez már világtörténelem-formáló világpolitika volt. Hogyan történt valójában? Döntse el a független tudomány, ne pártpolitikus történészek: Földes Györgyök, Schmidt Máriák! Egy bizonyos: harminc esztendő egy helyben toporgást, húzd meg-ereszd meg küszködést megtakaríthattunk volna, ha a Nagy Imre-féle útra lépünk, amely egy demokratikus szocializmus átmenetével utat engedett volna a kisvállalkozásoknak, az önigazgatásnak, az organikus társadalomnak. Egy organikus társadalom, egy élhető életvilág vágya talán legszebben a Makovecz Imre építészetében fogalmazódik meg. Somogyi Imre és Németh László kert-Magyarország utópiája megvalósítható lett volna, merjük hinni: megvalósítható ma is!
Próbáljunk összerakni néhány elgurult cserepet, és érezhetjük, Drábik Jánosnak igaza lehet. A Szovjetuniónak és az itthoni pártbürokratáknak valami erősen fékezett látszatenyhülés állt volna érdekében. A XX. Kongresszus után nem állt már mögöttük egy új Sztálin; ekkora vérfürdőt rendezni egyszerűen butaság volt. A bizánci taktikázás mindig kétértelmű beszédet és időhúzást sugall, de túl hamar elsültek a fegyverek. A forradalmárok meglepően gyorsan fegyverhez jutottak egy olyan rendszerben, ahol még az írógépeket is hét lakatra zárták; mintha egy láthatatlan kéz az építő diskurzus helyett – melynek komoly esélyei voltak egy demokratikus szocializmus perspektívájában – a fegyveres harc felé irányította volna az események menetét. A „kik lőttek?" kérdés nagy nehezen tisztázódni látszik, a nehezebb kérdés a „miért lőttek?" Apró, Földes és a Központi Bizottság mérhetetlen ostobasága, vagy valami más, külső ok, világpolitikai tényező is hozzájárulhatott az események lavinájához?
Kossuth tér 2016. október 23. 15 óra. Vidékről fölzarándokoltam az állami ünnepségre. A törésvonalak! Mi történt a vérrel szentelt téren? A Notre Dame vízköpő kőszörnyei életre keltek: síppal, dudával, szirénával, sikítozással zavarták meg a hivatalos megemlékezést. Néhány száz

bajkeverő botrányprovokátor tízezrek mély-komoly ünnepét gyalázta meg. Egy szót sem hallottam tisztán az ünnepi rendezvényből. A vízköpő szörnyek nem csak a Nagy Imre-szobor rendőrsorfallal elkülönített szektorában dudáltak, de elvegyültek a tízezres tömegben, és a *Himnusz*t is végig sípolták! Megbocsájthatatlan felelőtlenség tömegben tömegverekedést provokálni. Egy idős úr le-ávós-csemetézte a vízköpőszörnyeket, erre az egyik kurafi ököllel arcul vágta. Ilyen helyzetben fegyelmezetten kell viselkedni, mert a tömegverekedésnél nincs veszélyesebb. Kimentem, szóltam a biztonságiaknak, akik körülvették, de nem vezették ki a vízköpőszörnyeket (nők is voltak köztük), mert arra nem volt felhatalmazásuk. A rendőrség teljesen toleránsan kezelte a bajkeverőket, nem történt semmi súlyos kilengés, de az ünnepségből nem lehetett egy szót sem érteni; a vízköpőszörnyek győztek.
Nem így történt tíz esztendővel ezelőtt, 2006-ban! Lovasroham, vízágyú, könnygáz, gumilövedékek, szemkilövések, vérző fejek. A gumibot-ütéseket kifejezetten fejre célozták, teljesen szabályzatellenesen. Nagyon súlyos sérülések voltak. Betört fejek, törött csontok, földön fekvő, idős emberek megrugdosása. Sok fültanú állítása szerint az azonosítási jelvényt nem viselő egyenruhások nem magyarul beszéltek egymással. Rejtély. A mérsékelt, idősebb korosztályhoz tartozó fideszesek ugyanúgy kaptak a verésből, mint a sokkal fiatalabb, tehát jobb fizikai állapotú radikálisok. De mit is jelent a szó, radikális? A legszelídebb ember is, ha meghallja a második lövést, radikálissá válik; támad, vagy menekül, ez elemi életösztön.
2006. szeptember 18-án nem volt éppen okos dolog a „radikálisok" részéről megostromolni a TV székházat. Ez mindkét oldalt az erőszak irányába tolta. Budaházy György a TV Székháztól nem messze lévő, a Szabadság téren álló Szovjet Emlékműről leverte a címert. A Budaházyt lelkesítő, hazafias csoport nem vett részt a rendőrsorfal megdobálásában és a TV Székház ostromában. Az ostromot véghezvivő futballhuligánok között provokátorok valószínűsíthetőek. Budaházy a Dunába dobta a hatalmas bronzcímert. Mitológia, egy görög drámában vagyunk 2016-ban, Aiszkhülosz írta: *A leláncolt Prométheusz...* Budaházy György jelenleg 13 éves (!) fegyházbüntetését tölti. Szilárd meggyőződésem, hogy ártatlan. Nem terrorista: három gyerekes, gépészmérnök végzettségű „népért síró, bús bocskoros" kisnemesi származású szabadságharcos. Koholt vádak alapján, koncepciós perben ítélték el. Szovjet címer: még most is világpolitikai konstellációk működnek, mint ötvenhatban?
2006. október 23-án a Gyurcsány–Gergényi-féle gumilövedékes vérfürdő stratégiailag ugyanúgy megmagyarázhatatlan és értelmetlen volt, mint az éleslövedékes Kossuth téri 1956-ban. Az Apróklánba beházasodott, hipokrita miniszterelnök öszödi beszédével súlyosan megsértette a néplelket. „Ez a kurva ország"-nak merészelte nevezni Magyarországot! Ugyanaz a megvető hang, ami a Tereskovák, Esterházyk „művészetében" olyan visszataszító: álszentség-cinizmus-kotyvalék. A főváros nagy terein pillanatok alatt felhordott, lángoló barikádok fényénél a törésvonalak borotvaélesen kirajzolódtak az indulatviharban; Magyarország felkeléssel ünnepelte a forradalmat. A felkelés oka nem prózai, gazdasági indíték volt, nem a megszorítások, hanem lelki sérelem: szidta az Anyánkat, lekurvázta Magyarországot. Ez tarthatatlan, ilyen ember soha többé nem lehet az országunk első vezetője! Az események törésvonal-elméletünket szépen szemléltették: a vonalak nem a pártok közt húzódnak, a korrupciót sem a pártok csinálják, hanem roppant háttérerők. A mostani milliárdos belügyminiszter üzlettárs cimborája volt Gergényinek. Hol a törésvonal?
A vérben hagyott, megvert tüntetők és a felkelők, majd a Kossuth teret hónapokig megtöltő, Gyurcsány lemondását követelő tüntetők között megtalálhatjuk a társadalom egész spektrumát, öregek, fiatalok, szegények és viszonylag jobb módú, egzisztenciájú emberek, de mind a törésvonal azonos oldalán vagyunk.
2006. október 23-án éjjel kaptam egy kék vegytintás vízágyú-fröccsöt az Erzsébet hídnál, begyűjtöttek, és egy napig a Gyorskocsi utcában a rendőrség vendégszeretetét élveztem. Semmi okom panaszra, bent a rendőrök nem bántottak senkit, kulturáltan viselkedtek velünk, nem bűnözőknek, hanem szabálysértőknek kezeltek minket. Ők már nem a Kádár rendszer rendőrei. Ez is azt valószínűsíti, hogy Gyurcsány–Gergényiék horror vérfürdőjét valami idegen, külföldi zsoldos

egység művelhette. Heten voltunk a 3x3 méteres alapterületű cellában, egyedül én nem dohányoztam, de nem zavart. A katonaságnál, 1982-ben nevettem annyit utoljára, mindenkiből dől a vicc és a hülyeség. A cella foglalkozási összetétele: én voltam a legidősebb, 46 éves népi iparművész-faszobrász, egy 40 éves lakatos, két fiatal szakács, két főiskolai hallgató és egy jogász egyetemi hallgató. Száz százalékig magyar nemzetiségűnek éreztük magunkat származástól teljesen függetlenül. Íme a törésvonalak: ebből semmi nem derül ki. Töprengjünk el egy titokzatos jelenségen: a cellában én voltam a legöregebb, akkor 46 éves. De én is négy évvel '56 után születtem, 1960-ban! Mégis, mind a hetünket az október huszonharmadikai tüntetés miatt hoztak be, tehát közünk, erős érzelmi kapcsolódásunk volt egy olyan történelmi eseményhez, amelyet nem élhettünk át. Élnek itt százezrek, milliók, hétköznapi emberek, akiknek nem csak tananyag ötvenhat, de több annál; viselkedési minta, életszemlélet, eszménykép. 2006. október 23. fontos üzenet volt a törésvonal másik oldalának: itt az idő egy új társadalmi szerződésre, kiegyezésre.
Zakatol az idővonat, 2006. október 23. és 2016. október 23. eseményei, mint a finom röntgenfelvétel, szépen kirajzolták a társadalmunkat megosztó törésvonalakat. Annyi évtized bolyongás után itt az idő: Odüsszeusz üsse földbe az evezőt, a békekötés jelét!
Amiről nem lehet beszélni, arról hallgattam.

Felhasznált irodalom:

1 Kéri Edit: *Kik lőttek a Kossuth téren '56-ban?* Magyarok Világszövetsége, Budapest, 2008.
2 Horváth Ödön: *'56 Rekviem*. Rím Könyvkiadó, Budapest, 2012.
3 David Irving: *Felkelés!* Gede Testvérek, Budapest, 2003.
4 Barabási Albert László: *Behálózva*. Helikon Kiadó, Budapest, 2013.
5 Faludy György: *Pokolbéli víg napjaim.* Alexandra Kiadó, Pécs, 2006.
6 Esterházy Péter: *Így gondozd a magyarodat*. www.latomus.eoldal.hu
7 Földes László: *A második vonalban*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1984.
8 Szophoklész: *Antigoné.* Talentum Kiadó, Budapest, 2007.
9 F. M. Dosztojevszkij: *Ördögök*. Helikon Kiadó, Budapest, 1972.

Fenti írásban megjelnített egyes élő vagy múltbeli személyeket érintő állítások és az általa fellelt adatok a Szerző véleményét tükrözik. A mindenkit megillető véleményszabadság figyelembevételével a szerkesztőség nem vizsgálta és nem kommentálja azokat.

Németh Péter Mikola

Új ballada ’56

Annus Józsefhez, Baka Istvánhoz,
Csoóri Sándornak, Olasz Sándorhoz,
Rózsa Endréhez, Tóth Bélához,
Vörös Lászlónak, s mindazoknak:
akik 1985. április 16-án, Vácott
a Madách-kör „TISZATÁJ”-estjén
jelen voltak.

Szempilláid fekete varjak,
sötétem szárnyaikkal szétverik;
ahogy a kilátástalanság hevében
szétfoszlik minden ami van
golyószipolyozta álmod visszatér,
– nyakig érő szívvel elmenekít.

Lovak vágtája szemedben.
Szívemben új ballada készül
– az angyalarcú fák alatt,
a lépcsőházak előtt, a járdán
a hamu oltalmából, a zöldek
rejtett mélyéről tör elő,
az asztalokig ér a szag.

S e lassú körénk feketedésben,
csörömpölve hull alá
minden kimondott szó,
minden volt- és most-ige,
– ami nem történt meg;
ami mégis mindig megtörténik:
csönddé sarkítottan
a valóság történelemietlen.

...

Reggelünk ötvenhat négyzetméterén
némaságod kiáltás.
Valaki azt kiáltja: felkoncolták a Napot!
Van aki azt: a tettes ismeretlen

Wernke Bernát

SORVATAG ERESZTÉSEIKBŐL

akkor még
nem hevültek színükbe a
csipkebokrok, október vége
felé, arcokra olvatagon…, de
már susogott sok horpadás, a
főiskolás leányajkakon… s mindenfelé
ágyazódtak, záporozó hasadásaikat, a
fővárosból ömlő hírekkel, áradásba
dagasztottan…
eddig sorvatag eresztéseikből
határtalanba, induló apadhatatlanjaikba
öblösen karolva, tárulkozó zúgásaikat
szertete szórva… sejtetve, hogy majd
átölelik őket, a majd kilobbanó
karzatok – a holnapjaikba is hódítva
még kitöltetlen határtalanjaikat… és
máris frissülve pendültek, hosszú éj
kanyargó permetéből, kivetkőzve – és
szilaj kergetésekre borultak… ifjak
áradatától káprázatba simítottan…

hát eljött a nagy nap, a
naptár mutatta folyó
hónap huszonharmadika…
rajongatva, görgetve
hangokat, az elnyomott ablakokat
is ki-kivillantva… ez még csak a
rejtekek kezdete… hogy mi volt
aztán, elmondják, kik sajnos csak e röpkére
sikerült utat, habok havazatában
végigjárták…
mikor már szétomló színükbe
hevültek a csipkebokrok,
forróba ömlő szívekből
kiordítón…

mellékdal

a városon belüli
parlagra,
fázatag telepedett
olvatagból, olvatag, az
ide zakatolódott
áldozatok, utolsó
szív
dobbanata és az
imbolygóba húzódott
meredekek, lassanként
ömletegen, kapaszkodtak az
arcokra…, az odakeveredett
tövek, a bőrökön úgy maradtak,
ahogy odaültük óta,
gyökerültek – és
most újra-újra
sokszorosodásukba
villannak…, hogy
ordítsanak az eljövendőbe
eresztve,
magukat… őrködőbe
zsengítve, az egykori
lagymatagokat…
karmoló szigetekre
hajóztatva,
görögve szálló
hangjukat… majd
vetődve dobnák
maradhatatlanságukat,
ébreteg fennsíkok
izmaiba, szűkületükből
hengerletekbe
lobbantva,
koszorúikat…, hogy
nyomódjanak kergető
hajlékaikból, ki a szabadba –
tárt ajtajaik szunnyadó
ritkatagait –
kilobogtatva…, az
erre fonódott fergetegbe
karolva…, hogy
suhanjanak a harangozóba
fakadó,
simogatásokba…
egymásra folyó pillantásaikból –
elúsztatott méltóságukba
vissza...

Viski Csík István

IDEJE VAN A SZÓLÁSNAK

„Óh, minden gyászok, be értelek, / Óh, minden Jövő, be féltelek /.../ S hogy szánom menekülő fajtám!"
Ady Endre: Ember az embertelenségben

„Ideje van a hallgatásnak és ideje van a szólásnak..." – felgyorsult körülöttünk az idő, s én rossz lelkiismeretű volt kisebbségiként a határainkon kívül most is kisebbségi sorsban tengődő több milliónyi magyarság kálváriájáról (vagyis közös dolgainkról) szeretnék szólni éppen itt és most halkan, de határozottan. Végre már egyszer nyílt és egyenes beszéddel becsülve meg önmagunkat és szomszédainkat, a megszokott ködösítések, nagy-nagy kölcsönös „sumákolások" és taktikázgatások nélkül „az igazat, csakis az igazat" mondva. Szólni szeretnék komoly szóval és tisztességes szándékkal, s ha kell – ám legyen, ha kell – kinyilvánítottan is a kicsit mindig árulásízű és sunyi, csak „pragmatikus szempontoknak" és az örökösen csak nekünk javasolgatott „realitások figyelembevételének" a tudatos, esetenként szükséges és könyörtelen mellőzésével. Ha kell – igen, akár nyersen-egyszerűen, de lényegre tapintóan, vagyis a hazai és „túloldali" jóhiszemű, tisztességes, művelt, széles látókörű és tisztán látó emberek által egyedül elfogadható – és csakis így elfogadható – módon.

Tulajdonképpen nem szándékoztam hozzászólással részt venni a tanácskozás munkájában. Nem mintha múltbeli volt „kisebbségiként" nem volna súlyos vagy akár tragikus mondanivalóm, hanem mert a kisebbségeink gondjainak és azok lehetséges megoldásának fél évszázada agyonhallgatott, s az általam egyedül elfogadhatónak érzett, férfiember által ki nem kerülhető, mellébeszélések nélküli és lényegre törő megfogalmazása 40 éve „tabu" téma. Sajnos, nincs még (már) meg – mert, bár megvolt, de már „elfelejtődött", mert valakik „elfelejttették" – a szükséges szó- és fogalomkészlete se, s így a mondanivaló már kevéske kis rosszindulattal is félremagyarázható lenne, és nemcsak szomszédaink által (gondoljunk egyes hazai berkekre is). A pillanat nem mindig kedvez keserű igazságok kimondásának, s én nem tartottam magamat erre a feladatra se a legalkalmasabbnak, se a legméltóbbnak, de az utolsó fél-egy év eseményei mégis megszólalásra kényszerítettek. Úgy látszik, az idők néha mégis megkövetelik, hogy egy nép a sisakrostély-felemelés talán balga (mert önmagát kiszolgáltató), de mégis nemes gesztusával kihúzza magát, és elmondja a maga keserves igazságait.

Nem titkolom: azokkal (a határaink mindkét oldalán sanda szándékkal „ellenérdekelteknek" titulálltakkal) szeretnék együttgondolkodni, akik képesek és akarják is halálosan komolyan érzékelni és megélni az olyan halálosan komoly dolgokat, mint a család, szülő, testvér, barát, elszakítottság, kiszolgáltatottság, szeretet, haza: nem az ilyen vagy olyan, jó vagy rossz, hanem Fekete Gyula örökszép megfogalmazásával – az „egyetlen haza". Az olyan nagyon is emberi fogalmakat, mint az élet, s az abba néha végzetesen beleszóló sors, vagy mint a mindenkori-bárholi, bármilyen magyar, lengyel, román, zsidó, német, szerb vagy akár zulukaffer és hottentotta törzsbeli kisebbségek nyomorúságai. Általában keserű sorsok és nehéz életek.

Vissza kell térnünk néhány évet az időben: 1988 tavaszán, az éppen csak megalakult MDF második, a kisebbségeink gondjainak szentelt Jurta-beli tanácskozásán hangzott el a mai SZDSZ egyik (Erdélyből áttelepült) főideológusának a szájából egy mondat, csak egy szenvtelen és közönyös (kibic?) kívülállóhoz méltó, letaglózó, s hűvös tárgyilagossággal hétszázunk szemébe mondott megállapítás valahogy így: „... vegyük tudomásul, hogy Erdély elveszett". Nem fűzök megjegyzéseket a megfogalmazó személyéhez: nincs itt, nem védekezhetne (mivel is védekezhetne...?), válaszként a mondatához is csak hasonló hűvös tárgyilagossággal a Rádióban akkortájt elhangzott előadás egy más lelkületű mondatát idézem: „Erdély örök téma Magyarország és Románia között". Ott él több mint kétmillió magyar, és tudjuk, milyen körülmények között. Általánosítva: nem csak Erdélyről szól a történet, hanem a kisebbségi magyarság összességéről.

Tudjuk: a kis népek életében-történelmében a mindenkori politika és diplomácia mozgásterei mindig is erősen megszabottak és korlátozottak, sorsukat a mindenkori nagyhatalmi érdek határozza meg, de ez nem vonatkozik a magánemberre. Így hát az idézett megállapítás, ez a minden más lehetséges megfogalmazás-megoldás megkísérlését is mellőző, sarkított megállapítás egy rossz mondanivalójú mondat volt, egy meggondolatlanság (félreértés, árulás?), egy végig nem gondolt gondolat szerencsétlen megfogalmazása. Nem tekinthetjük másnak, mint destruktív mondatnak, kisebbségeinket cserbenhagyó, lefegyverző mondatnak, lélekölő és ilyen értelemben vétkes mondatnak, mert nem az a tétje, hogy mi „veszett" vagy „nem veszett" el, hanem annak a gondolatnak az eleve kizárása, hogy hogyan lehetne kölcsönösen elfogadható tisztességes megoldásokat találni.
A tévedések vagy szándékos „félrehallások" elkerülése végett szeretném egyértelműen tisztázni: mikor ezzel a mondattal perelünk, nem a hajdani „mindent vissza" lázálmára, álmára gondolunk, bár, gondolom, hasonló Trianon utáni időkben más, önmagukat becsülő népeknek is hasonló lett volna a jelszavuk. Mert az a „mindent vissza!" álom egy ország ezeréves fennállása, majd megvalósult mértékű földarabolása után (kölcsönös önmérséklettel megvalósíthatók lettek volna más, igazságosabb megoldások is), szomszédaink Trianon-kori rettenetes étvágya által kiváltott válasz-jelszóként se volt „bűnösebb", mint a románok mai napig hirdetett igénye és hódító terve, hogy ti. Nagyrománia természetes határai a Tiszánál (!) vannak, vagy a csehek és szlovákok akkori nagy elszánása, hogy Jugoszláviával közösen egy korridort alakítsanak (hasítsanak) ki maguknak Magyarország és Ausztria között az Adriáig.
Mindenesetre mindentől függetlenül mi nem gyűlölködünk, de tragédiáinkat se felejtjük: az Adyn, Szabó Dezsőn, Németh Lászlón, József Attilán, Radnótin és Illyés Gyulán fölnőtt mai magyar nemzedéknek már aligha lehetne nem minőségi hátsó gondolatokat tulajdonítani. A középeurópai, Duna-völgyi népek éppen Németh László megfogalmazta „tej-testvériségének" volnánk a hívei, de röhögve és könnyen kijátszható balekká se szeretnénk fajulni-korcsosodni. Igenis intelligens, nagyvonalú, kulturált és európai méltóságú megoldásokat kívánunk, testvérektől megszokottakat és elvárhatókat – ha ez a testvériség valóban kölcsönös, őszinte és kész tettekben, áldozatokban (kölcsönös kompromisszumokban) is megnyilvánulni.
Vissza kell tehát térnünk erre a mondatra: „vegyük tudomásul, hogy Erdély elveszett". Vissza kell térnünk szegény esendő, kicsit más tartalmú igazságainkra, talán kicsit fellegekben járó (némelyek által akár „naivnak" is minősíthető) magyar igazságainkra, amelyek minden ellenkező híresztelések ellenére bizony lehetnek, vannak és jogosak. Akik személyes tapasztalataik és felkészültségük alapján úgy érzik, hogy ezekben a nyomorúságokban másoknál talán tisztábban látnak, azoknak kötelességük igazukat ki is mondani. Ami pedig ebben a kérdésben lényeg és feltétlenül kimondandó, az elsősorban az, hogy a határainkon kívül élő testvéreink, magyar kisebbségeink sok helyen tapasztalható gondjai-bajai, kínlódásai, kiszolgáltatottsága, elesettsége és esetenként elfeledettsége nemzeti sorskérdés-szintű ügyeink. Ha érdekükben Európához és a nagyvilághoz akarunk szólni (másokhoz úgyse fellebbezhetünk), akkor félreérthetetlenné kell tennünk; az ilyen méltóságú ügyek és az ilyen, szinte görög sorstragédia-szerű állapotok és lehetséges megoldásaik kristálytiszta, könyörtelenül lekenyerezhetetlen, szigorú és igényes megfogalmazása és főleg kimondása nem függhet hasznosság-elvű meggondolásoktól, nem indulhat ki a megoldások lehetőségeinek törékeny esélyeiből, nem korlátozódhat csak ráció-szempontokra, nem tűrheti a diplomatáskodást, és nem súgható hamis vagy álprófféták által. Mert kimondás nélkül nincs program, program nélkül nincs cselekvés, cselekvés nélkül nincs megoldás, és megoldás nélkül nincs semmi, csak pusztulás. A megfogalmazás és kimondás tehát csak jellem és őszinteség szabta, nyílegyenes, célratörő út lehet, kizárólagosan csak erkölcs- és jellem-kérdés, csak gerinc-kérdés, szív-kérdés, egy nép, egy ország, egy haza iránti ragaszkodásunk és szeretetünk által ránk szabott kemény, keserű és keserves kötelesség. Nem alku tárgya. A megoldások esetleges megvalósítási lehetőségeinek a kacskaringós útjait-útvesztőit és csapdáit viszont már a politikának és a diplomáciának kell (kellene) felvállalnia. Ez se kisebb feladat, mint a kimondás.

Egy önbecsülő népben (bármilyen nemzeti vagy más közösségben) kell lenni annyi kurázsinak-virtusnak, hogy minden harmadik, önhibáján kívül a határain kívül élni kénytelen vétlen tagjának a létfontosságú – esetenként életveszélyes – gondjaival a vállán és a háta mögött, elképzeléseit, elfogadható igényeit és javaslatait legalább megfogalmazza, s azok kimondására is rászorítsa lelkiismeretükben nyugtalan és sértett, a mások nyomorúságai iránt is érzékeny, az „elvárásokhoz" nem örökösen alkalmazkodó, függetlenül gondolkodó legjobb közéleti személyiségeit. Ebben a – végül is jóhiszemű – szellemben próbáljuk hát meg a (tételezzük fel: megértő és jó szándékú) szomszédainkkal együtt legalább végiggondolni a kisebbségi magyarság szövevényes probléma-tömkelegének a lényegét, vagy minimumként néhány részletkérdést. Egy idegen nyelv elsajátítási nehézségeitől és tanulási pozícióhátránytól az ebből következő hátrányos érvényesülési, anyagi-gazdasági gyarapodási esélyeken és gyakori nemzetiségi megkülönböztetéseken keresztül az eredményként elkerülhetetlen lemorzsolódásig, elszegényedésig, az anyanyelvi közegben való munkahelyi elhelyezkedés lehetetlenné tételéig, a kikényszerített, idegen környezetben való munkavállalás asszimiláló távlatáig. Röviden: a „kassai zugárus, bukaresti cselédlány, bejruti prostituált szülehívó nyelvé"-ig.

Mielőtt rátérnénk a valódi lényegekre, engedjenek meg nekem egy gyarló kis játékot, egy „naiv" elképzelést: – azt, hogy most nem önök ülnek itt velem szemben, hanem pár száz, pár ezer vagy akár pár millió, a Kárpát-medencét benépesítő, nyílt szívű, jó szándékú, tiszta tekintetű és művelt, a mások és egymás gyötrelmeit is figyelembe venni kész és képes szlovák, ruszin, ukrán, román, szerb, horvát, osztrák, stb. Vagyis szigorú és tiszta emberek, állampolgárai a nemcsak kinyilvánítottan, hanem valóban baráti-testvéri szomszéd országoknak: a testvérem pedig értelemszerűen az, aki jóban-rosszban önzetlenül mindenét megosztja velem, s akivel én is gondolkodás nélkül megosztom mindenemet. Hasonlóan szigorú és tiszta magyar emberekként alakoskodás és fondorkodás nélkül vajon mit mondhatnánk nekik nyílt szívvel, mit kérdezhetnénk tőlük? Mit kérdezhetnénk akár a szelídebb lelkületű humanisták csendes szelídségével és szerénységével, akár a keményebb tartású honfitársaink dacával, aggályaival és elkeseredésével-szókimondásával úgy, hogy önbecsülésünket is megtarthassuk, és egyenes derékkal járhassunk? Mit mondhatunk, és mit kérdezhetünk becsülettel olyat, amit helyettünk senki nem fog se megmondani, se megkérdezni? Feddhetetlen emberek cáfolhatatlan és szinte lélekcserélő szavaira volna itt szükség itthon minálunk, és azok elfogultság nélküli, tárgyilagos-empátiás befogadására és végiggondolására szomszédainknál a másik oldalon.

Én – mérnök lévén – szinte szakmai ártalomként tudom tisztelni a rációkat és a tényeket, de a „realitások" mindent leegyszerűsítő és tétlenségeket (esetleg árulásokat) önigazoló túlhangsúlyozása vacak „tandumává" silányíthat mindent – itt kell közbeavatkoznia annak a bizonyos kis „humán őrültségnek"! Így hát egy ilyen soknemzetiségű, figyelmes gyülekezet előtt én mindenekelőtt csak azt a konok tényt tudnám figyelmükbe ajánlani, hogy a számunkra sokak által és túl hosszú ideje javasolgatott, gyanúsan és feltűnően csak racionális kisebbségi orvosság-pirulák, mindent a jóságos jövőbe átutaló medikámentumok hatékonyságát és álságosságát leleplezően és meggyőzően megcáfolta az idő, a tények. Ide tartoznak például az oly sokat emlegetett – de a békeszerződésekből következetesen hiányzó – emberi jogok, a még soha sehol se deklarált nemzeti közösségi kisebbségi garanciák, újabban az Európa-ház, a határok „légiesítése" (próbálte valaki átkelni a határon Nagylaknál vagy Csapnál egy-egy „nehezebb" napon?). „A tények ma-

kacs dolgok", mondják az angolok, s a szemfényvesztések mögött hetven éve folyik a kisebbségi magyarság tervszerű, céltudatos, könyörtelen, s esetenként fondorlatos beolvasztása.
Itt van még mit elvárnunk, van miért dolgoznunk, és van mit remélnünk: föltenni a most már valóban lényegre tapintó és nem ködösítő kérdéseket. Ha mindehhez az igényhez hozzátesszük egy bármilyen elfogulatlan kutató szellem tárgyilagos elemzéseken és minimális humanitáson alapuló, s megtámadhatatlan szintézisre és következtetés-levonásra vaslogikával megingathatatlanul és lekenyerezhetetlenül törő gondolkodási stílusát, akkor jó lelkiismerettel, egyértelműen és kimerítően megfogalmazhatjuk, ha nem is a teljes kisebbségi magyarság, de annak legalább egy része – és nem kis része – problémáinak a leglényegibb legmélyét.
És íme, most jutottunk el a viszonylag hosszú de szükséges bevezetők után a kérdések kérdéséhez, a rajtunk kívül senki által el nem végezhető megfogalmazás és kimondás pillanatához. A szomszédainknak az értelemben és lélekben nagykorúaknak-felnőtteknek elképzelt, velem szemben ülő, belátásra és önmérsékletre is képes gyülekezetében alighanem csak egyféleképpen kérdezhetünk mind a magunk, mind a kisebbségeink nevében: miért és meddig kell még most is legalább és akárcsak a határaink közvetlen közelében egyes helyeken még ma is százezres, viszonylag zárt etnikai tömbökben élő magyar etnikumoknak (tengődő etnikumoknak) más országokhoz tartozni? Örök, bizonygatásra nem szoruló tény, hogy minden ember csakis a saját anyanyelvi környezetében tudja tudati-lelki sérülések nélkül, egészségesen kibontakoztatni képességeit-lehetőségeit, s a valóban (itt már idézőjel nélkül) baráti-testvéri szomszéd országok megoldásokat keresni is kész önkéntes akaratából (ha volna ilyen akarat!) könnyen meg lehetne találni a kézenfekvő megoldásokat.
Kimondtuk tehát a lényeget, és végre megkönnyebbültünk. Hitem szerint minden más kérdésfelvetés csak mellébeszélés (és az mindkét oldalon), lényegre törő gondolkodáshoz és igazmondáshoz szokott jellemes ember számára csak méltatlan és frivol köntörfalazás, férfiatlan figyelemelterelés. Mindenesetre a kérdés – amit mindenkinek önmagának kell megválaszolnia – marad: milyen farizeus szemforgatások nélküli érvekkel, milyen szívre tett kézzel és emelt fővel is elmondható érvekkel lehet igazolni és elfogadtatni a kisebbségi magyarság szinte mindenütt tapasztalható megalázottságát, sanyarú helyzetét? Tiszta lelkiismerettel én nem tudok találni ilyen érveket, hacsak el nem ismerem a dzsungel törvényét és az ököljogot.
Mély meggyőződésem, hogy minden tisztességes és épeszű magyar ember csak híve lehet a szomszéd népekkel való őszinte, egymás múltbeli és mai sajgásait kölcsönösen figyelembe vevő, nagyvonalú és végleges megbékélésnek. De ugyanúgy meggyőződésem az is, hogy ameddig ez a legalább részleges „miért?" és „meddig?" kérdés csak kérdés marad (vagy még az se), s nem válik a sok harc után valóban kölcsönös önkéntességgel, mindnyájunk érdekében parancsoló szükségszerűséggel és megnyugtató módon megoldandó közös kötelességünkké, amíg a mi hajdan volt „mindent vissza!" jelszavunkat nem váltja fel a szomszédaink valóban barátságot és testvériséget bizonyító önkéntes jelszava: „minden jogosan elvárhatót, minden annak idején igazságtalanul és önmérséklet nélkül elvettet – vissza, legalább egyes, még ma is magyarlakta részeket – vissza, jóindulatunk gesztus értékű bizonyítékaként, túlságosan nagy terület-kikanyarításaink miatt okkal rossz lelkiismeretünk megnyugtatásaként, belátott megbékélésünk bűnbánó szimbólumaként legalább valamit – vissza!", – addig bizonygathatjuk vagy bizonygathatják bármekkora hangerővel a testvériséget: okunk van félni – az nem fog megvalósulni a szívekben.
Tudjuk és hisszük, hogy a Kárpát-medencében mint bonyolult etnikai összetételű földrajzi térségben „igazságos" határokat meghúzni lehetetlen, de a mai megvalósultaktól elfogadhatóbbakat kölcsönös jóindulattal, politikailag egyeztetett önkéntes és békés döntésekkel és esetleges (szintén önkéntes) lakosságcserével vérontás nélkül igenis lehetséges. Lehet, hogy ez az elképzelés első végiggondolásakor váratlanul szokatlannak és irreálisnak tűnhet, de ettől még lehet jó megoldást kínáló: – a nem túl távoli múltban, s napjainkban is sokak szerint a legbiztosabb út, amely régiónkban évszázadokra békét teremthet. A térségi problémák nem kétoldalú (divatos szóval: „bilaterális") egyezményekkel megoldható ügyek, hanem – ha az egyetemes gon-

dolkodás és látás igényével súlyuknak megfelelő komolysággal kezeljük rendezésüket – a gondokat összességükben és összefüggéseikben mérlegelő és méltó döntéseket hozó közép-európai (vagy akár összeurópai) konferencia illetékességébe tartozó kérdés. Elrettentő példaként gondoljunk a volt Jugoszláviára.

Ez volna hát a mi kimondandó csendes igazságunk, „..íme, itt állunk, másképp nem tehetünk". Lehet, hogy naiv igazságok, de esetenként a „naivság" valamelyest megfelelője a tisztaságnak és romlatlanságnak. Szennyes fantáziára vallana mindebben nacionalizmus, sovinizmus, revizionizmus stb. után szaglászni. Lehet, hogy kimondott tiszta álmaink nem fognak megvalósulni, de a kimondás akkor is kötelesség, s kimondva őket Trianonok után Adyval szólva legalább „becsületes szegénylegények feküsznek a romok alatt". Wesselényi mondta annak idején: „Erdély azé, aki teleszüli..." – ott most mindent megtesznek, hogy nekünk erre semmi esélyünk ne legyen. Lassan már itthon se.

Ami azt a bizonyos igazsággal és tisztességgel elvárható jószomszédi gesztust illeti – nincsenek illúzióim, s az események is mást bizonyítanak. Megfogalmazásuk mindenesetre legalább arra jó, hogy az elméletek és a gyakorlatok között létező nagyon is kontrasztos és kaméleon ellentmondásosságokat titkolt és takargatott lényegükkel szembeállítsa. Ebben a sarkított megfogalmazásban az itthon nálunk gyakorlatilag már tömegesen megtörtént mindenről (minket és a kisebbségeinket megilletőről) való lemondás ugyanannak a kufár szellemnek és kibic lelkületnek a gyümölcse, mint a mi mindent feladásunknak a sunyi és kaján elvárása-elfogadása szomszédainknál a másik oldalon. Ez a sokak által a legletisztultabb gondolataikban is elfogadásra javasolt alku (mert alku!) nem a Németh László-i „jóra szövetkezők" nyíltszívű kiegyezése egyik oldalon se. Végezetül: ha már a régi kölcsönös sérelmek és igazságtalanságok, közös megegyezéseken alapuló, sok mindent jóvá tevő és méltányos mai orvoslása nem valósul meg szomszédaink önkéntes, valóban baráti kéznyújtásából, akkor nem nobilisabb-e keserű igazunk tudatában ízléssel és méltósággal hallgatni arról, amit igazságosabban nem áll módunkban megváltoztatni, mint itthon, Magyarországon (ahogy ezt sokan tették és teszik): „...vegyük tudomásul, hogy Erdély elveszett...". Magyar embernek, a magyar nép munkájával magyar pénzen fenntartott magyar tömegtájékoztatásban, minden külső kényszer nélkül akár egyetlen szó erejéig jóváhagyóan és elfogadóan írni, beszélni vagy nyilatkozni Trianon megvalósult változatáról vagy a kisebbségeink helyzetéről!

Négy üzenettel szeretném befejezni tűnődéseimet, visszafelé haladva az időben. Az első Csurka Istváné: „...mennyire egyszerű dolog mindez: egy ember él a megszerzett szabadsággal, és azt mondja, amit gondol. Ettől egy-egy pillanatra védtelenné válik, de ez a védtelenség erőnek bizonyul később." A másodikat Csoóri Sándor egyik korábbi tanulmányában olvashatjuk: „A magyarság senkit ne támadjon, de szívósan védekezzen". A harmadikat Németh László hagyta ránk bőkezűen és vigasztalásul: „Valószínű-e, hogy a magyarság helyt fog állni? (...) A valószínűség csak számtani fogalom, hiányzik belőle a számokkal megfoghatatlan: a heroizmus (...) a reménytelenségben, a falhoz állított népek harcában van valami kétszerkettő fölötti remény. A történelem a tragikus életérzés csodája, Marathonnál a reménytelenség győzött. (...) Miért kell mégis erőltetnünk a helytállást? Mert így kívánja életünk méltósága, a testünkben szálló sors, s az elszántságot kedvelő idő". A negyedik üzenet egyetlen mondat, egyetlen óriási mondat: Orániai Vilmosé, „Hallgatag Vilmosé", Hollandia megalapítójáé, ahogy a hollandok nevezik – a Haza Atyjáé. Egyetlen mondat, amely egy akkor esélytelennek tűnő ügy reménytelen pillanatában született: „A vállalkozáshoz nem kell siker, a kitartáshoz nem kell remény!" De gondoljuk meg: ebből a mondatból született Hollandia!

Fenti írásból részletek hangzottak el a Magyar Református Egyház által *Hit és felelősség* címmel 1993 augusztus 20–23-án Balatonszárszón rendezett konferencián. Először megjelent a Püski Kiadó *Szárszó 93* című, a konferencia anyagát dokumentáló kötetében.

Pécsi Sándor

Őrzők, vigyázzatok…

120 milliárd forint uniópénzecskére nemzetközi tervpályázat íratott ki: a budapesti Hősök tere és Ajtósi Dürer sor közé eső „Felvonulási térre” építendő múzeumi negyed megalkotására!
A Fidesz-kurzus mostan kiköszörülhetné a 2002-es csorbát, a Nemzeti Színházat. Őrzők, most megóvhatjuk tán rossz ízlésű politikusainkat egy újabb kultúra-korrupciós botránytól, s fővárosunkat további rondítástól: krikszkraksz, krómacél-üveg palotáktól? Fordulat jöhet, a divatba visszahozható az emberi lépték?
A felhőkarcoló-tébolyos Finta érdekcsoport már pénzszagot fogott, és angol, holland „sztárépítészek” sompolyognak a kertek alatt. Kell nékünk még több „bálnaépület”?
Vizuális ingerterrorban élünk, utópiák romjai között. Nem bűn a hetvenes évek sivár modernizmusát a XXI. században egy valaha gyönyörű, szecessziós-klasszicista városra erőltetni? Húsz esztendő Demszky-diktatúra a fővárosban nem engedélyezett egyetlen Makovecz-épületet sem. Schneller István főépítész nem állott a hivatalának magaslatán, nem ordított, nem toporzékolt a betonbarbárság ellen. Nem volt törvényes keret sem védeni a városképet, a vizuális környezetet, az ország építészeti hagyományait, a történelmi hangulatot. „Demokratikusan választott” törvényhozóinknak eszébe sem jutott átlátható szabályokat alkotni a vizuális környezetszennyezés ellen. A kötelező, internacionális modern még mindig kötelező? A szenvtelen menedzser-unalom? A meghittség, a bensőség, a dekorativitás, az emberi arányrend, az „Édentől keletre…” kiűzetett.
A nemzetközi pályázatokat nemzetközi sztárépítészek szokták megnyerni. A politikusok szeretik őket, mert meg lehet vélük egyezni. A milliárdokból szépen visszacsurog a kutyabejáráson: mindenki jól jár. S ami nekünk, városlakóknak ott marad: „rút szibarita váz” felhőkarcoló. Sivatagokban, őserdőkben, kelet-európai unió-gyarmatokon fantomvárosrészek, kísértettornyok, kifűthetetlen, kihűthetetlen üvegkalitkák hirdetik a nemzetközi kultúrakorrupciót, az élhetetlen nyugati élet ridegségét. Felhőkarcolót az Autocad programmal ma már egy Iphon is meg tud tervezni, igazi művész ceruzával rajzol! Nincs is szükség immáron ennyi irodára: három okostelefon egy virtuális iroda. Ipari oligarchák szeretik a nemzetközi sztárépítész stílust, nem kívánnak művészi mesterember-kezet. Pikk-pakk gyorsan megvan, feszül az acél, csurog a beton, s már repülnek is a nullák a számítógépekben, nem létező létező pénz, aranyfedezet nélküli arany, vérverejtékes adó-garasok a rendszer másik oldalán! A nemzetközi sztárépítészek még inkább szeretik a nemzetközi sztárépítész stílust, a számítógép dolgozik, az alkotó pihen. Bizarr életvilágunkban minden kalapácsütésre tízszeres az adminisztráció (+ golfpartik, meetingek, tea a királynőnél…). Gyarmati rabszolgák, befizetünk Brüsszelben évente X milliárdot. Ebből X-Z milliárd visszapályázható. A donátor szigorúan meghatározza az erőforrások felhasználását, csak arra ad, ami belefér ízlésvilágába, amit megért: kockát, egyenest, derékszöget… Az „organikus” szitokszó lett, mint a „vallásos”, a „szélsőjobboldali”, a „konzervatív”, és „szeme se áll jól” cimboráik a káromkodások enciklopédiájából. Miért? A százéves Bauhaus miért korszerű? A világhírű, magyar organikus építészeti iskola hozzáadott az egyetemes emberi kultúrához, ellentétben a fővárost uraló, epigon Finta-izmussal. Fintánkat még a futóbolond György Péter „esztéta” is „közhelytervezőnek” nevezi.
Tudóspásztor, huszonöt esztendeje fúvom a dudán ugyanazt a nótát: az angolokat nem érdekli a magyar rock and roll, a franciák nem kíváncsiak avantgárdunkra, az amerikaiak nem fogják megbámulni a budapesti felhőkarcolókat, de Japánt érdekli Bartók és Kodály, Kínában Petőfi tananyag! A franciák összetévesztik Budapestet Bukaresttel, és Csontváryt naiv festőnek tartják. Mennél inkább hasonlítani akarunk hozzájuk, annál inkább keresztülnéznek rajtunk: elemi pszichológia. Az a tiéd, amit adsz, az utánzás lopás!

Organikus építészet mindig létezett, holisztikus szemlélet: Goethe a kölni dómot hatalmas, burjánzó kőnövényhez hasonlítja. A szecesszió szellemhidat álmodott a Nyugat és a misztikus Kelet közé. Az álomhidat elsodorta a háború, a dessaui Bauhaus új igénytelenséget hoz: „minél olcsóbban, minél többet és nagyobbat". Nincsen dísz, minek? A forma a gyártástechnológia alá rendeltetik: az anyag határozza meg a szellemet, lét a tudatot. De a „dísz" sohasem dísz volt. Az ősember agyagedényein a labirintus-minta szent titkokat jelent: egykor a tárgyak beszéltek. A „díszítés" képnyelv, a régiek beszélő falvakban, városokban éltek. A homlokzat arc, megszólít, mesél. A magyar organikus építészet nem a posztmodernből ered, egyenes folytatása a népies szecessziónak: Kós Károly, Lechner Ödön, Árkay Aladár, Maróti Géza… emberi arányú, élhető életvilágot álmodtak. „Gesamtkunstwerk": a Wagnertől származó kifejezés igazán illendő a szecesszióra és az organikus iskolára.
A beavatott főpap-építész szobrászok, kőfaragók, fafaragók, ácsok, statikus tervezők, mesteremberek nagyzenekarát vezényeli, mint a polihisztor zeneszerző-karmester-költő-író-díszlet- és jelmeztervező Wagner. Ebben a rendszerben a munkás mesterré, a mester művésszé, a művész filozófussá emelkedik: valami erő szív fölfelé, mint a gótikus katedrálisok korában. Az egyén „megvalósíthatja önmagát", ha együtt hullámzik a nagy közös alkotólázzal. Ruskin s az angol Art and craft mozgalom egyik kulcsgondolata: az értékalkotó munka örömforrás. Az épültbe bedolgozott munkaöröm évszázadokon át életenergiát sugároz: a munka boldoggá tesz.
Őrzők, ezt a Hősök tere mellé kiíratott múzeumi komplexumot nem engedhetjük át az ellenségnek, a „halál kultúrájának"! Ekkora pénzből minő mérgezett nyilakat, csillogó acél-műanyag-orgiát rittyenthet a kultúrakorrupció. Itt az alkalom megfordítani a beteg folyamatot. Várossebek, léleksebek: Vaskefe és Időkerék eltakarítandó a „Felvonulási térről", az 1951-ben Rákosiék által lerombolt Regnum Marianum ugyanoda, ugyanúgy visszaépítendő, és elfér ott az 1992-ben, Sevillában megépült Magyar pavilon, Makovecz Imre remekműve.

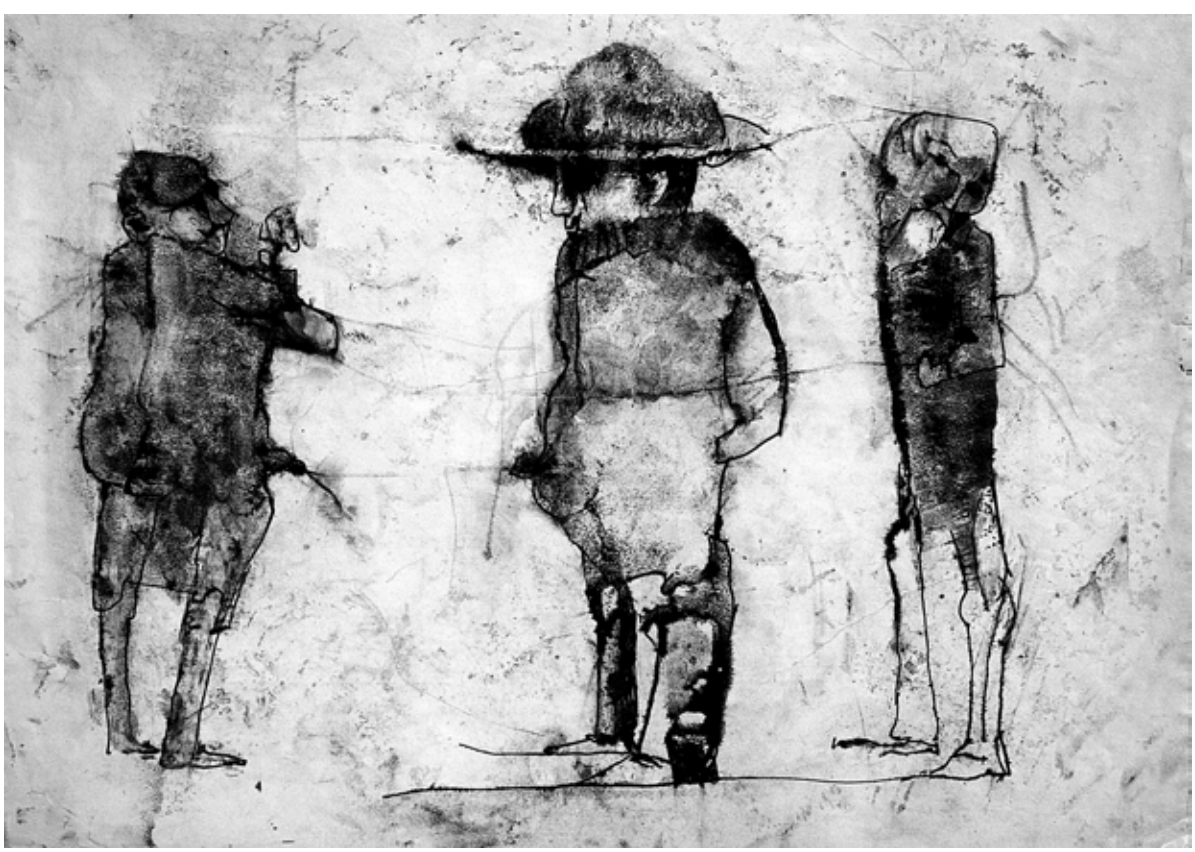

A lebontott Vaskefe helyére állíthatunk méltó, figurális emlékművet a Forradalomnak, időálló nemes anyagból, kőből, fehér márványból, amely elmeséli a messziről jött látogatónak a világfordító napokat. Egy narratív alkotásnak komoly feladata lenne. (Vámos Miklós „író" még a nyolcvanas években is azzal oltogatta a dán „baloldali értelmiségieket", hogy „a magyarok fasizmust akartak '56-ban…") Időkerék homokóra unalomszobor helyébe mutatós, igazi Időgépet kérünk. (Technikai művészet akkor, és csak is akkor izgalmas, ha lehetetlenséget valósít meg. A lehetetlen lehetséges: kérdezzük meg „gömbvillámos" Egely Györgyöt, Michio Kakut…)
Egy múzeumi negyed vonzza távoli földekről a kíváncsi utazókat. A néző figyelmét csak az ragadja meg, ami érdekes. A művészetben erő van: az amszterdami Van Gogh Múzeumnak évente másfél millió a látogatója.
A mi múzeumi negyedünk is vonzhatna ennyi látogatót, de ehhez vonzó épületek is kellenek. A környék adja a stílust: A Kós Károly tervezte állatkerti pavilonok, a Vajdahunyad vára a fölújítandó Városligeti-tóval, a múzeumok, a Millenniumi Emlékmű és az Ajtósi Dürer sor mesélő szecessziós épületei. Ezt a bensőséges stílusösszhangot megtörni háborús bűn volna. A „Felvonulási tér" tankbíró betonjának föltörésével a Városliget zöldterülete sok tízezer négyzetméterrel növelhető, amelybe a beszélő épületek közé, stílusban illeszkedő, faragott utcabútorok, padok, játszótéri eszközök kerüljenek, szervesen kapcsolódván a népi szecesszió és az organikus építészet világához.
Lehet amerikai rendszerű, működő padokat az új Néprajzi Múzeum mellé állítani? A hangulat megteremtésében a részleteknek, a stílusegységnek óriási szerepe van. Elrettentő rémpélda az V. kerület elcsúfítása Rogán baráti köre által. Milliárdokból a klasszicista, romantikus, eklektikus-historikus és szecessziós, ma már történelmi épületek közé, neo-Bauhaus, posztmodern, zaklatott vonalú, steril kandeláberek, szökőkutak, utcabútorok kerülhettek. Elfelejtették kikérni a tekintélyes városvédő Ráday Mihály jó tanácsát…
Őrzők, még van idő, nincs minden veszve: médiában, Interneten kongassuk a vészharangot! A nagy tekintélyű, alkotmányosan is védett akadémiák, művészeti szervezetek (pl. a Kós Károly Egyesület), egyházak figyelmét hívjuk fel: teljes súlyukkal próbáljanak meg nyomást gyakorolni a műveletlen, korrupt politikus-pénzügyi kasztra! Nem biztos, hogy még mindig a finánctőke a legfőbb hatalom… 1990-ben vége szakadt a hidegháborúnak, most a tudatháború korát éljük.
„Őrzők, vigyázzatok a strázsán…" Az új múzeumi negyed spirituális központ legyen!

Topuzidisz Dimitrisz

ZÁRÓGONDOLATOK

„Az ezeréves magyar–görög kapcsolatok” konferencián

2014 márciusában egyezményt írt alá Őszentsége I. Bartholomaiosz pátriárka és Orbán Viktor miniszterelnök, ezzel új fejezet nyílt az egyetemes patriarchátus és Magyarország együttműködésében. A sok évszázados gyümölcsöző kapcsolatban új távlatok nyíltak.

A Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata és annak Kutatóintézete fontosnak tartja ezeknek a kapcsolatoknak a javítását és ébren tartását. Ezért is van nagy jelentősége a mai konferenciának – túl azon természetesen, hogy tudományos jelentősége vitathatatlan, függetlenül attól, egyetért-e valaki az itt elhangzott előadások megállapításaival, általánosságban vagy részleteiben. Mi, az Önkormányzat és a Kutatóintézet nagy örömmel csatlakozunk Horváth László igazgató úr felhívásához, hiszen mindenkinek érdeke, hogy megvalósuljon az együttműködés: a „pánhellén” alapok megalapozása mellett elengedhetetlen az újgörög oktatás és kutatás feltételeinek megteremtése, ehhez olyan hallgatókra van szükségünk, akik fontosnak és élethivatásuknak tartják majd ezekkel a diszciplinákkal foglalkozni.

A konferencia több mint ezeregyszáz esztendőt ölelt át, középpontjában a bizánci-magyar kapcsolatok álltak (a 13-ból 9 foglalkozott Bizánccal), de érdekesek voltak a XIX–XX. század történései is. A legtöbb vitát nyilvánvalóan a XX. századról szóló előadások váltják ki, mert ennek a történései még nagyon közel vannak, és szereplői közül sokan élnek még, akiket ma is közelről érintenek a múlt század eseményei. Úgy gondolom, itt az ideje, hogy ezekről a kérdésekről is párbeszéd induljon a magyarországi görögség különböző álláspontjait képviselők között.

Nagy érdeklődéssel hallgattuk a köszöntőket és az előadásokat.

Csallóközi Zoltán kiemelte és tömören összefoglalta, hogy az elmúlt ezeregyszáz esztendőben miként alakultak a magyar–görög kapcsolatok, külön kitért a görögségnek a magyarországi kereszténységre gyakorolt hatására és a dinasztikus kapcsolatokra.

Arsenios püspök úr, Bécs metropolitája a Konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátust és Magyarországot összefűző történelmi tényekkel alátámasztott szoros kapcsolatokról beszélt.

A Görög Köztársaság nagykövete, **Letsios Dimitrios** úr – aki maga is bizantinológus – Bíborban született Konstantin korának görög–magyar vonatkozásaira világított rá.

Farkas Zoltán tanár úr a külpolitikai elv és a politikai gyakorlat között tátongó szakadékról szólt, és amikor az egykori birodalom császárainak házasságairól beszélt, megemlítette azokat a dinasztikus kapcsolatokat, amelyek szoros köteléket szőttek a bizánci és a magyar uralkodó között, a Komnénoszok, Laskarisok, Palaiologosok és az Árpád-ház uralkodói között. Nagyon izgalmas volt ennek a folyamatát végigkísérni, ahogyan kialakult ez a rokonság.

Baán István professzor úr előadásából képet kaptunk arról a bonyolult, szövevényes diplomáciai és katonai helyzetről, amelynek egyik főszereplője Zsigmond király volt, aki egyéni céljai megvalósításával Konstantinápoly védelmére törekedett, hogy elhárítsa a fenyegető török veszélyt. Előadása középpontjában a nyugati és a bizánci egyház közötti nézeteltérések tisztázása állt, még az is szóba került, hogy létrehozzák a két egyház, a görögök és a latinok közötti uniót. Ez azonban nem valósult meg.

Stergios Laitsos, a Bécsi Egyetem Történeti Intézetének PhD doktora a magyar királyság kapcsolatát Bizánccal és a nyugati császársággal a diplomáciában alkalmazott rituálékon keresztül mutatta be. Megismerhettük Dusan Zupka – sokak számára új – megközelítéseit, kiemelve az Árpád-ház – ma úgy mondanánk – szimbolikus kapcsolatrendszerét a két császársággal. Igen érdekes és izgalmas részleteket tudtunk meg Kálmán király és a keresztesek között kialakult ellenségeskedésről, azok okairól. Ennél is jelentősebbek azok a részletek, amelyek Kálmán király tárgyalásairól szóltak az európai keresztények közötti megbékélésről.

Tudjuk, milyen nagy jelentősége van a magyar államiság, a magyar szuverenitás szempontjából a Szent Koronának. Ugyanakkor megkerülhetetlen a Szent Korona bizánci vonatkozásiról szólni. **Kiss Etele** – a Szent Koronával kapcsolatos tengernyi irodalom egymásnak ellentmondó következtetései miatt is – nem tartja megnyugtatónak a „corona graeca" és a „corona latina" kettéosztást. De bármilyen bonyolult is a korona eredete, a kapcsolat Bizánccal megkérdőjelezhetetlen. És ami ennél is jelentősebb: a Szent Korona a magyar nép, a magyar nemzet egységének hordozója.

Mészáros Tamás rögtön az elején tisztázta, mely korszakot kell a Hunyadiak korának tekinteni: az 1440 és 1490 közötti kort – a bizánci kapcsolatok szempontjából azonban ez csupán tizenhárom esztendő. A magyar–görög kapcsolatok súlyos közös gondja a török veszedelem elhárítása. Az előadó érdeme (mint a konferencia minden előadójáé) a primér forrásokra történő támaszkodás. Fontos megállapítás, hogy – a Nyugat tétlenségével szemben – Hunyadi (akit a görögök hovatovább hősnek tartanak) nemcsak megállítani szándékozott a törököt, hanem ki is akarta őt űzni őket egész Európából. Sajnos, végül nem tudott Bizáncon segíteni: 1453-ban a törökök bevették Konstantinápolyt. Hunyadi érdemeit ennek ellenére nem lehet elvitatni.

A Nyugat – mint oly sokszor – későn (és nem igazán) ébredt fel. Csak akkor, amikor már Bizánc elesett. **Szabó Pál** előadásában Konstantinápoly visszafoglalásának új lehetőségeiről hallhattunk néhány érdekes momentumot. Az előadó szerint reális lehetőség lett volna Bizánc felszabadítására, ha a nándorfehérvári diadal után a teljesen demoralizálódott török sereget üldözőbe vették volna, ellentámadásba mennek át. Ideális volt erre a helyzet. Mindenesetre Magyarország egy időre megmenekült, de a nagy lehetőség elszalasztódott. Az előadás látszólag az ország belső ellentéteiről szólt, valójában a Bizánc felmentéséért folytatandó hadjárat megakasztásának okairól.

A bizánci kapcsolatokról hallott előadások sok tanulsággal szolgáltak. Az egyik: a bizánci forrásokat pontosan tegyük a helyére, ne egy-egy tudományos csoport érdekei szerint. A tudományos hűség, a szociológiai értelemben vett „értékmentesség" legyen mindig a mérce. Farkas Zoltán így fogalmazta meg e követelményt: „Ha célunk az volna csupán, hogy a magyar történelem bizánci forrásait jobban értsük, vagy ne értsük azokat félre, már ezzel a célkitűzéssel is tágabb összefüggésben kellene vizsgálnunk a különböző antológiákban és chrestomathiákban található, eredeti szövegkörnyezetükből kiragadott szemelvényeket." A másik: Európa – mint oly sokszor – nem fogja fel igazán a reá leselkedő veszedelmet. Magyarország megnyerhette volna a küzdelmet Bizánc védelmében, ha az európai érdekviszonyok kuszasága nem akadályozta volna meg, ugyanígy az országon belüli hatalmi vetélkedés is hozzájárult ehhez.

A szélesebb olvasóközönség előtt látszólag ismertebbek a XIX-XX. századi történések. Széchenyi István gazdasági és társadalomszervező munkája a közoktatásban is jelen van. Az 1825-ös országgyűlés előtti tevékenysége azonban kevéssé ismert. **Haupt Erik** nagykövet úr Széchenyi görögországi utazásairól szóló előadása még közelebb viszi a magyar embereket a század egyik legjelentősebb szereplőjének egész személyiségéhez, egyúttal a görögök szimpátiáját is kivívhatja, ha megismerkednek Széchenyi István Görögországban szerzett tapasztalataival.

Diószegi György művelődéskutató nagy empátiával és szakértelemmel nyúlt a dualizmus kori és a két háború közti időszak filhellén és hungarofil értékeihez, a korszak eseményeiben jelentős szerepet játszó személyiségekhez kapcsolva azokat. Az ismert görög családok (Sina, Lyka, Zsótér stb.) mellett a magyar szabadságharc görög származású hőseiről is megemlékezett az előadó. Jelentőségük a magyar gazdaság és társadalom fellendítésében elévülhetetlen.

A második magyarországi görög diaszpóra történetét és helyzetét két előadás érintette. **Szidiropulosz Archimédesz** szociológus árnyaltan és tárgyilagosan próbálta bemutatni a görög emigránsok beilleszkedésének és integrációjának nehéz folyamatát, amely végül is sikeresnek mondható.

Markó György előadásában sikeresen vette fel a harcot a görögséget egyoldalúan elítélő sztereotípiákkal szemben, és bemutatta azokat az elsősorban fiatalembereket, akik a forradalom mellé álltak, és fegyverrel a kezükben próbáltak kiállni a magyar ügy mellett.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a konferencia rendkívül érdekes és értékes volt, elérte célját. Felhívjuk minden résztvevő figyelmét, hogy 2017 tavaszára tervezzük megjelentetni ennek a konferenciának az anyagát, kiegészítve természetesen egy-két olyan előadással, amely most idő hiánya miatt nem fért bele a programba.

Elhangzott a Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata és a Magyarországi Görögök Kutatóintézete szervezésében *Ezeréves magyar–görög kacsolatok* címmel 2016. október 19-én Budapesten, a Magyar Parlament Felsőházi Termében rendezett konferencián.

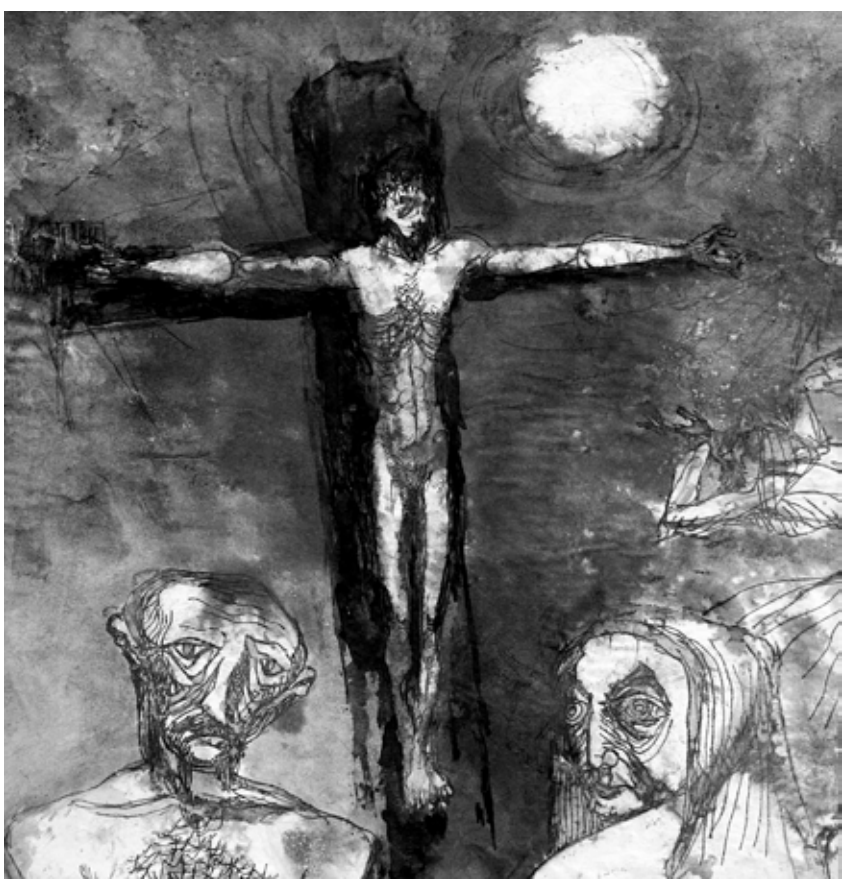

Madár János

Szabadság, 1956

Gérecz Attila, Mansfeld Péter.
Életnek, halálnak megkínzott fiai.
Örökre lázítja szívünket a nincs!
Végleg elveszett bennünk valami!

Csontokból – kiszakadt – hús.
A fák is véresen hörögnek.
Meg sem született csillagokon
törékeny tankok dübörögnek.

Tengertől tengerig

Gyertyafényben élesednek a csillagok.
Az égnek sem lélegzete, sem szava.
Tengertől tengerig ütődik arcunk.
Visszhangzik bennünk az éjszaka.

Hajnalok csöndje zúg nyelvünkben.
Megvirradunk a beszűrődő réssel.
Homlokunk résznyi forradalom.
Összevegyül szívünk az egésszel.

Felkiáltójel, ige

Ha megalvadsz –, akkor is!
Vállad, véred feszítsd az égnek!
Tenger gyalulja szívedet emberül!
Forgácsa légy a mindenségnek!

Megdermedt csillagok

Deres ég, deres ág;
száműzött csönd vagyok.
Néma kő szívemen,
megdermedt csillagok

Csontig fénylő fagy,
ereszek jégcsapja lázít.
Virrasztok havak vérében,
míg elérek hazáig.

Szétvert csillag

Szívem alatt egy ország.
Az elejtett kavics is magyar.
Darabokra hullt az égbolt.
Ez a szétvert csillag tőlem mit akar?

Forradalom

Mit ér a vér,
ha magyar?!
A Duna, Tisza
lágy hullámaival
mit akar?!

Miféle sodrással
zúg a csönd,
az ének?!
Hallgatok
számkivetve
és félek.

A gátak hajszálerei
megerednek lassan!
A víz fölött
fekete sirály száll,
kering –
a magasban.

Az ég
milyen árva!
A csillagok
mind
magukba zárva.

Menekülni
nem tudok,
ez a hazám.
Érte nyílik
európai csöndre
a szám.

Kaiser László

A KÖLTÉSZETRŐL, A VERSÍRÁSRÓL, AZ ŐS-EMBERIRŐL

Könyvtárnyi irodalom és prózai meg természetesen lírai vallomás foglalkozik a költészettel, a költészet lényegével, az alkotás miértjeivel. Mit is lehetne mindehhez egy versszerető vagy éppen verset író emberfiának hozzátennie… Körülbelül tudjuk, mert tudnunk kell, hogy mi a költészet. Most nem is a verstanok és esztéták, netán a poéták közmegegyezéses verbalitásaira gondolok. Inkább arra, amit tudástól szinte függetlenül éreznünk kell, hogy a versben, a költői alkotásban valami *ős-emberi* van, ez pedig nem más, mint a kifejezés vágya, felfokozottság, fűtöttség, elsősorban talán érzelemben, de gondolatiságban is. Emberi természetünk tagadhatatlanul transzcendentális, szakrális vonatkozású és tendenciájú. Vagyis versre, versre is vágyó. Hogy a gondolat és az érzés formát öltsön szavakban, ez már elhatározás kérdése. Egyik lehetőség a költemény, s ehhez evidens módon szükségeltetik bizonyos formai kritérium, s hogy ez aztán hangzás, ritmus, visszatérés vagy más, azon lehet vitatkozni, egy a lényeg: a vers formájában, ruházatában, bőrében is fölismerhető.

Mindennek a lényege tehát az, hogy a vers mint valóság emberré válásunk, netán emberré teremtésünk óta bennünk van, sajátunk. Ezért mondunk, rögzítünk, írunk. Ám ha nem írunk, csak olvasunk, hallgatunk verset, az is a bennünk levő költészet rezdülése. Továbbmegyek: abban az emberben is ott a vers, a költészet, aki nem „fogyaszt" verset. Még tovább: az emberi lét maga a költészet! Visszatérés, körforgás, pulzálás. Visszatérő vágy a jóra a visszatérő gyarlóságok közepette. Egyéni vagy közösségi mértékben. Érzések és ritmusok dobálnak és szabályoznak minket. A gondolatig és tovább…

Két kérdés maradt. Miért ír valaki verset, és miért írok én?

Mindezért! Ezért születnek gyatra, rossz versek, ezért születnek jók is: a szándék ugyanaz. Nagy László írja naplójában egyik versének születése után, hogy sokadszorra, javítások után érezte úgy, végre sikerült megmarkolnia a művet. Vagyis késznek és jónak tartja. Mindenkit a maga szintje, tehetsége (vagy tehetségtelensége) határoz meg, amikor megmarkoltnak érzi irományát. Vajon elment talentuma és az adott mű lehetőségének végső határáig? És ha el, irodalom lett-e, vagy – miként előbb rögzítettem – a mindenkiben meglévő költészet ilyen-olyan megörökítése. Ez bizony lényeges. Lényeges, irodalmi kérdés, de én minden vers-, netán rímfaragót becsülök, mert még a gyenge művel is őrzi az említett ős-emberit, és tettel perlekedik valamiért. Ha versben az ember és emberben a vers, akkor szeretni muszáj! De nem a mű vagy az ember gyengeségét!

Ha már ember és a nagyon is gyarló ember: mindezeken túl persze vannak és lehetnek egyéb fontos megfogható szempontok. Nagy mozgató a versíráshoz az egészséges és persze az egészségtelen hiúság is. Ösztökélhet esetleg némi pénz, már ha egyáltalán szóba jöhet, pláne manapság, de előfordulhat; meg hát a kis hal is hal. Aztán ott van a hiúsághoz közel álló, bár mégsem teljesen az… egyszóval a szerepre gondolok. A szerep kell a verset írónak, hogy valaki költőnek tartsa magát, vagy éppen költőnek tartsák. Esetleg eltartsák, mert ez jár, ez dukál. Bonyolult dolgok ezek a gyarlóságok birodalmában. Mint ahogy mindenképpen pozitívum az, ha az alkotás, a versírás segít valaminek a földolgozásában, tehát öngyógyítás, mentálhigiénés folyamat. Ha az. Mert lehet, hogy csupán maga a tevékenység gyógyít, vagy ha nem gyógyítás, akkor is magával a cselekvéssel elkerüljük azt, amit Tolsztoj így definiált: a semmittevés a bűn előszobája.

Tudom, jól tudom, hogy erősen kitágítottam a költészet, a versírás határait. Egyetértek Osvát Ernővel, a Nyugat legendás szerkesztőjével, aki azt mondta: Vannak a nagy írók, költők és van az irodalom. Mindazt, amit rögzítettem, azokra érvényes is talán, akik kívül esnek az irodalmon.

Tehát nem költők, csak verset, versszerűséget létrehozók. És köztük, miként az igazi költők között, vannak ilyen-olyan minőségű emberek. Egyben azonosak: az érzés, a kifejezés vágya mindegyikükben megvan, az a szándék, hogy az írás segítségével tisztázzanak valamit. Hogyan írta Németh László? Az ember akkor használ legjobban a világnak, ha rendbe jön önmagával.
És jól tudjuk azt is, hogy legvégül úgyis csak a produktum számít, a vers. Annak minősége. A művészet, az alkotás szinte olyan – horribile dictu –, mint a bűnözés. Ahogy a bűnözőnek mindegy, milyen módon, de vihesse a szajrét, úgy az alkotónál messze nem az az elsődleges, hogyan jutott el a műhöz, vagy éppen miért, mi és ki által. Lehet, sőt kell is beszélni, szólni minderről, ám a művész „szajréja", az általa teremtett valóság, tehát a mű: az ezt megelőző, azokat is magáében hordozó valóságokat olyan fénytörésbe helyezi, ami annál homályosabb látást enged, minél inkább vizsgálódni akarunk. S itt már a művészi tudatosság tagadhatatlan ténye ellenére a titoknál, a teremtésnél vagyunk…
És hogy én miért írok verset? Egyáltalán miért írok? Mert valamiért muszáj. Ha nem írnék, rosszabb lenne. Engem megvisel az írás, talán azért írok inkább röviden és keveset. De szükségem van az írás cselekvésére, ezen keresztül a dokumentálásra. A bennem levő fájdalmak nálam nem csökkennek, ha szólok róluk; érdekes: az örömök növekednek. Huszonhat-huszonhét esztendős koromban vesztettem el a szüleimet, az azóta eltelt hosszú évek során csalódtam hazában, közösségben, emberben, nőben, barátban, gyerekben. Ha minderről szólok, szemernyit sem enyhül a kín. S az elmúlt hosszú esztendők alatt rengeteg fényt és ragyogást kaptam, hitet, erőt hazától, közösségtől, embertől, nőtől, baráttól, gyerektől. Meg a kultúrától és az anyanyelvemtől. Ha erre gondolok, vagy ezzel kapcsolatban formálok mondatokat, nagy nyugalom fog el, talán boldog vagyok. Ez a mérleg nekem bőven elég, ezért is írok…

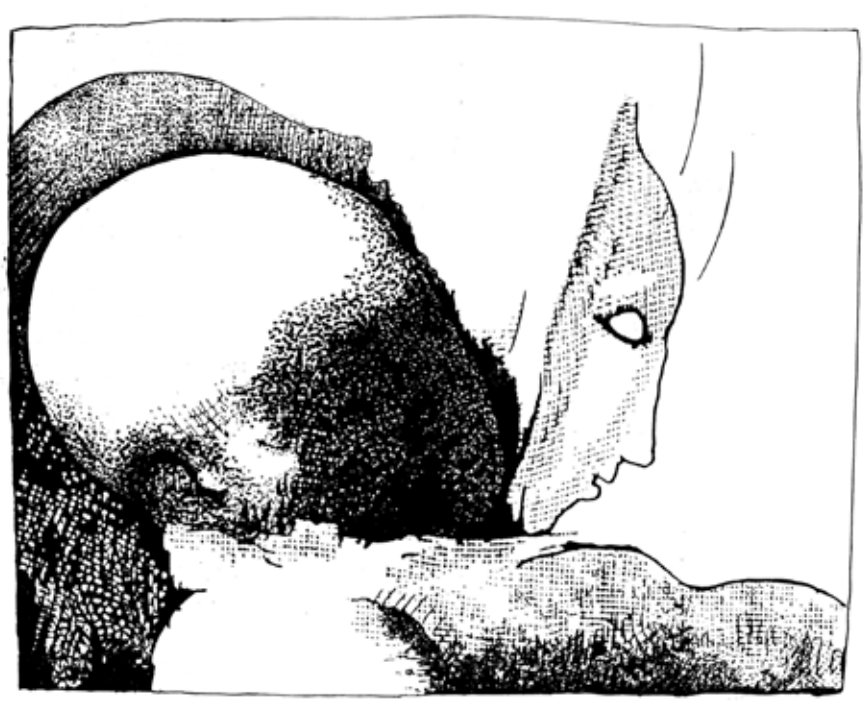

Kaiser László

Itt

Innen ha el, mindig vissza:
lakhelyekről otthonomba,
fekhelyektől saját ágyba:
félig árva itt az árva.

Sok várostól egyetlenhez,
megtérek én mindig Pesthez,
gyerekkorhoz, sok halotthoz:
elmúlt nap itt jövőt hordoz.

Megtérek, mert itthon vagyok,
emlékeim itt szabadok,
alig rettent, hogy menni kell,
s mindig van itt, ki elvisel.

Itt viselem el magamat,
nekem mindenem megmarad,
mert változás is itt örök,
s itt szöknek tőlem ördögök.

És legkisebb a látszat itt,
hogy bírom század kínjait,
hogy nem rágtak szét halálok,
s magyarnak lenni nem átok.

És itt van ő, már nem kislány,
velem nőtt fel – és nincs hiány;
érte maradok Pesten s itt:
érte látok el Krisztusig.

Már

Ez már nem is a csönd
és nem is a hallgatás
már nincsen gyűlölet
már nem lehet arculcsapás
már semmi sem lehet
már semmit sem mond a semmi
már nem kell elmenni
és nem kell itt maradni

Év végi fohászok

I.
A karácsony immár veled:
ősidőktől, mindörökké,
az új év is veled immár,
dadogás vált köszöntőkké.

A sötétből fények lettek,
zajos napokból ünnepek,
szoríts engem jászolosan,
mint asszony ama kisdedet!

Tiéd jelenem, jövőm,
szolgálnak múltam árnyai –
és hódolnak büszkén neked
lelkem három királyai.

II.
Mondd, hogy szebb lesz majd az év,
mondd, hogy vidulhassak,
s mondd, hogy van értelme még:
szónak, csóknak, dalnak.

Mondd, hogy súghassam neked:kellesz
most és holnap,
nélküled az ördögök
velem torkoskodnak.

Vonz a mélység, s ha nem vagy,
semmi lesz a minden:
maradjunk meg egymásnak
gyönyörű bilincsben!

Kissné Köles Erika

Szépirodalmi érdeklődés Pável Ágoston életművében

Nem tudom, hálás, avagy hálátlan dolog egy konferencia utolsó előadójának lenni. Különösen kérdéses akkor, amikor egy rendkívül sokoldalú, valódi polihisztor bemutatását saját gyermeke, alkotótevékenységének méltatását pedig a munkásságát kutatók tették előttem.
Magam nem kutattam, olvastam, hallgattam róla, de megszerettem az embert, a tanárt, a költőt, a műfordítót, különösen szépirodalmi kötődései hatottak rám sajátosan.
Nem szándékom – merthogy nem vagyok irodalomtudós, nem is lennék erre képes – tudományos, elemző vetületekbe merülni. Tudok-e újat mondani?! – aggasztott a kérdés heteken át.
Nem könnyű témaválasztásom belehelyezkedést feltételez egy 130 éve született és évtizedeken át rendkívül tevékeny ember lelkületébe. Belehelyezkedést kíván:
– a tőle megismert irodalmi művek üzeneteibe,
– az általa közvetített szépirodalmi alkotások, elemző ítéletek belső tartalmaiba,
– népe, nemzete irodalmának az általa fordításra nagyon megfontoltan kiválasztott, a magyar olvasóközönség számára így átadott művek hatásaiba!
Szabad-e inkább bensőséges és kevésbé tárgyilagos megközelítéssel megtennem ezt?
Pável Ágoston és a szépirodalom kapcsolata lelki alkatom és hivatásom, irodalomtanári pályám okán áll közel hozzám.
Pável Ágoston, az ember azért is talán, mert egy Rába-vidéki szlovén faluban, Felsőszölnökön teltek gyermekéveim, gyalogosan is csak mintegy napi járóföldre Pável szülőfalujától. Pável gyermekkorához képest az évtizedek során persze sokat változott a világ, a Rába-vidék múlt századi erőteljes elzártsága, mondhatni átjárhatatlansága mégis sok mindent konzervált. A mi életünk már sokkal könnyebb volt, de a megmaradásért való harc, a szegényen termő, sovány földdel viaskodó kisparaszti sors, a munka és megélhetés érdekében elvándorlók búcsúzása az én életemet is megérintette még. Átérzem, érzem, milyen szlovén lélekkel elhivatott és mélyen elkötelezett magyartanárnak lenni, a gyermeki személyiség, a tehetség kibontakoztatásáért élni, vagy miért szép Ady Endréért rajongani. Talán elég ok, hogy hozzá mertem fogni e kérdésnek az Önökkel való megosztásához.
Pável Ágoston az olvasás, az irodalom iránti szeretetét otthon, édesanyja ösztönzésére alapozta meg. Az olvasás a gazdag tudástár megszerzésének a forrása. Lehetőség az eleve elrendelten nehéz sors felváltására egy más minőségű életformára. Út a szlovén–magyar–osztrák hármas határ szerény kis falusi világából az iskolák, könyvek, tudomány felé.
A kis Pável Ágoston szentgotthárdi kisdiákként a hazai szlovén, vagy az általa is használt elnevezéssel vend nyelv mellett elmélyítette magyar nyelvtudását, így a szombathelyi premontrei főgimnáziumi tanulmányai mellett irodalomszeretete egyre erősebb lett, ami egyetemistaként már nem csupán időtöltő érdeklődés, de tudományos alapokra helyezett tevékenység is lett.
Ez idő tájt látnak napvilágot első költői zsengéi vendül/szlovénul a *Novine* és a *Marijin list* című lapokban, és magyarul a *Muraszombat és vidéke* újságban. Pável lírájában meghatározó mértékben választotta a magyart, mai ismereteim szerint vend anyanyelvén mindössze kilenc verset hagyományozott ránk. Ezek már bizonyítékai annak, hogy a szorgalmas ifjú a poétikához is kapott bizonyos talentumokat.
Mert minden, a szépirodalomban alkotó ember akaratlanul is lel magának mintákat, Pávelt a kor magyar irodalmában Ady Endre 1906-tól évente megjelenő kötetei merész hangú újdonságukkal, sokoldalú és sokatmondó költői tematikájukkal hamar rabul ejtik. Az Adyt jellemző frissen újszerű lírából a komor hang ugyan nem válik kizárólagosan Pável sajátjává, de mintegy

húsz év elmúltával napvilágra került kötetében több helyütt eluralkodik. Adyéhoz képest az ő élete a hétköznapok sokoldalú küzdelmeivel, értékeivel és érdemeivel bőségesen átitatott. Tapasztalati úton érlelt az érzékenysége a szűkös mindennapok keserűségeit megélt egyszerű emberek sorsával szemben, a vidék hétköznapi csodáinak megrendült tisztelete és élményei is őszinte csengéssel szólalnak meg munkáiban. Mindenütt együtt jelentkezik az ember, a természet és az emberi társadalom hármasa. A szlovén–magyar–oszták határszéli világ – ebbe már felnőtt életének színtereit, így Szombathelyt és környékét is beleértem – megkapó szépsége mellett az emberi környezettel megélt, vagy a történelmi-társadalmi helyzet miatt benne dúló viaskodás íródnak költészetbe.

A verstartalmak gyakorta lobogó képei éppen ennek az érzelmi túlfűtöttségének köszönhetők. Adyról elhihetjük, hogy „versei képnek vértelenek, de gondolatnak sosem üresek". Pável érzéseinek és gondolatainak megjelenítésében a képi megformáltság más figyelmet kap. A látványelemek több helyütt nagy hatást kiváltó látomásos tablókba csúsznak, különösen is jellemző ez az egyre elidegenedőbb, érzések nélküli világ, a jövővel szembeni kétségek kifejeződésében. A költő lélekgazdagsága, a véghetetlen szeretet kedvesei, otthoni környezete, a szépség tiszta értékei iránt, életigenlése és életféltése szimbolikus képeket nyit ki az olvasó számára is. A figyelő szem és fül a nem direkt rajzokat is ki tudja bontani.

Nem célom a költemények irodalomelméleti fejtegetése, de vonzódásom a költészethez nem engedi, hogy Pável Ágoston két önálló verseskötetével ne foglalkozzam kicsit többet. A teljesség igénye nélkül ezek üzeneteire irányítom rá a figyelmet. Mert „Ez a leghívebb portré róla, aki verseit veszi elő, vele magával beszélget, az ő szellemét idézi, az ő jóságánál melegszik."– olvasható a *Vasi Szemle* 30 éve megjelent Pável Ágostonra emlékező kiadványában.

1933-ban A *Nemzedékek* kiadása révén jelenik meg a Szombathelyen nyomtatott *Vak völgy ölén így zsolozsmázok* című kötet, mely Pável Ágoston 60 költeményét egy vezérverssel, vagy ha úgy tetszik programadó ars poeticával nyitva és hat ciklusba rendezve fogja egybe. A cím nehéz nyelvi szerkezetével, de dallamos hangzásával is bizonyára szándéka volt a szerzőnek: Imaénekeket áldoz a földi élet nehézségeivel megküzdeni kénytelen ember számára.

Ne cifrázd a szót! – hangzik a nyitány címében elutasítva a „szép hazugságok színes szőttesét", mondván: „A régi nóta fáradt kordéknak lomha döcögése". Helyette „új hajnalokon új, merész útu vonatokat", zúgó görgeteget" parancsol költészetének – és másokénak is. Több nyugatos költő hitvallása, Ady Góg és Magóg fia vagyok én, Új vizeken járok-ja, Hunn, új legendája vagy Babits Mihály In Horatiumja is megidéződik ebben az elsősorban nyílt és őszinte hangot, újszerű költőiséget követelő versben.

A ciklusokba rendezés, a fegyelmezett kompozíció nem a kor elvárásait, sokkal inkább a rendezett gondolkodású és fegyelmezett embert példázza. A verssorok és versszakok rapszodikusan váltakozó hosszúsága ugyanakkor a belső türelmetlenség és feszültség kifejeződése, és az az erőteljes versnyitányok, kifejezések, a kérdések, a felszólító, felkiáltó mondattartalmak használata is.

Egy-két ciklust a bennük foglalt üzenetekkel részletesebben bemutatok. Lehet persze, hogy ezt a versek felolvasásával kellett volna inkább végrehajtanom?

A Dermesztő századom című̈ben egy félrevert harang valóban „dermesztő" kongását vélem hallani a világ lelkiismerete felett. Tartalmaiban a vágyak és lehetőségek kettőssége, az elnyűtt napok katakombás hitű apostolvárása, a szeretet hiánya, gyűlölködés, a megbocsátani nem tudás, reménytelen hitehagyottság, szégyen és bűntudat, vagy bizonyos felmérhetetlen, végtelen keserűség íródik itt versbe. A záró költemény Székely Lászlónak ajánlva az Isten-tenyér peremérőll egy időutazással a középkorban „csodát sóvárgó vágyban fölfehérlik" a lehetne más a világ gondolata, de csak a „tapogatva keresek valamit, mi kihullt a Mából" józansága marad. Hit, egymásra figyelés, emberszeretet, az alkotás szabadsága a varázsszavak, az üdvösségszerző cselekvésekből lett fogalmak, nélkülük csupa seb a világ.

A második ciklus tematikája más. Hangulata lágyabb, világa itt-ott egy áttetsző tündérálom képeit villantja meg, aztán hirtelen megborzad az álom és realitás közt tátongó szakadék látványától. A múltból felsejlik a Régi sarjuk illata, a szerény lehetőségű, de harmonikus élet, a körbeölelő meghittség.
A ciklus egészét itt is ajánlással adja át. Idézem: „Apámnak és Anyámnak, két mezítlábas, nagylelkű életvándoroknak, kiknek tarisznyájából sosem fogyott ki a madárlátta Isten-kenyér s a hűsítő balzsamolaj; akik szívük szerint boldog poéták voltak, mint az ég madarai." Ha eztán egy szót sem írt volna, e sorok minden vallomásnál szebbek! Csodás egyszerűséggel kimondott szeretet-vallomás a szülőknek! Feltűnnek a gyermekkori képek, a gyermekévek ünnepnapi fehér csendje, melléjük értékszembesítő személyiségrajz szegődik, számvetés, a húsz évig hallgató daltalanság is hangot kapnak.
A ciklus harmadik helyén a Hűséggel megvert embertársaim! címmel a szülőföldhöz, a Vendvidékhez, Cankovához, a szülőfaluhoz, magyar nevén Vashidegkúthoz ragaszkodás őszinte, egyúttal fájdalmas kitárulkozása, de a kettős kötődés minden gazdagsága és nehézsége is ott rejtőzik a sorokban.
Aztán köszönet szól az anya, az „örökzöld hitű, szent robotos nagyasszony" mesebeli zengő kincseiért. „Most is káprázik a szemem, ha a zegzugos élet csodáid fényes partjaira vet"– mondja az odaadó gyermek a felnőtt ember költőhangján. A mesemondó anya emléke ébred a ma elsőként elhangzott Anyánk mesélt az erdőszélen című versben. Örök óvó, tiszta emberségre, értékteremtő tettekre, lobogásra késztető tekintete sejlik fel a záró Így csak az anyák tudnak nézni című versben.
De megidéződik az apa alakjának görcsös keresése a múlt útjain vagy egy emberöltő távlatából, és vele szülőföldünk a szlovén Rába-vidéki Rábatótfalu idilli, ám láthatóan is szegénységet árasztó képe Az apám járt itt egykoronban.
Honvágy és szembesítés gyermekkori önmagának tett ígéretei egyszerre rohanják meg Szentgotthárdon járva egy gyermekzsivaj hatására, minek nyomán a ciklusnak címet adó, és azt záró vers, a Régi sarjuk illata született.
Elsuhanó évek emlékképei, a ma, a munkás hétköznapok, a Lyukas-sátoros, mostoha élet, a holnap világa, nappal és éjszaka, öröm és bánat, A halál zsolozsmái képezik a közbülső ciklusok témáit.
„Tehozzád szálljon, Asszonyom, ez ének, ki lépni tudsz a szívem ütemére." szól az Énekek éneke A szerelem zsolozsmái ciklus zárásában. Az ajánlás itt feleségének szól: „itt minden az Övé s hogy régi vergődéseim, új lázaim és nyugtalanságaim mindig csak Őt keresték." A sorsolt Asszony iránti, sosem lankadó szeretet, a hűséges és odaadó társ mellett érzett biztonság érlelte a ciklus kilenc versét. „Itt minden a Tiéd! Igen! Én egyszer mindenemet Neked adtam! S most semmim, talán még árnyékom sincsen! S mégsem cserélném el e boldogságot semmi káprázató királyi kincsen!" – szól a vallomás a szerintem legmeghatározóbb alkotásában e ciklusnak.
Az élet legszebb, örök szimbólumát járják körül A kenyér zsolozsmái. Fájdalmak, törődés, az ínségtől megváltás szabadító várakozása, szegények hulló könnyeinek számlálása képezik a verstémákat. A szegénysori emberek örök éhezésének kínja pusztító tudat! Miért, hogy a körülzsolozsmázott kenyérből nem részesül egyaránt minden ember? Miért, hogy a kenyértelen, katlanos városvégeken hiába várják sóvárogva a mindennapi kenyeret?! A nyitott kérdésre csak remény felel a kötet utolsó versének sugallatában: „Tavaszt várok a szemnek, szívnek, gondolatnak, Ujjongó, hallelujás újjászületést kenyérben, vérben, emberségben." Aki vár, az márpedig nem adta föl a reményt.
Pável Ágoston 50 esztendős, amikor megjelenik öt versciklust magában foglaló második önálló verseskötete *Felgyújtott erdő* címmel. A kötet a nyitó vers címét viseli. A versbe zárt roppant látomás alapjául szolgáló elpusztított erdő a tudatlanságból és rosszakaratból táplálkozó gonosz erőkkel szemben kirobbant dühöt köti meg. Pokoli, zagyva zűrzavarról szól benne, garázda szélviharról. A lángoló erdő a parázsló emberi világ veszélyeztetett voltára hívja fel a figyelmet.

A költő őrálló, a hagyományos próféta szerepet veszi fel azzal, hogy őrtornyában új csodák elé kongatja a harangot, vészharangot. Ady Az élet él és élni akar mondatával rokon gondolkodás ez a szerep, elutasítása millió, saját korában megjelenő gonoszságnak. Várása annak, hogy a harangkongás, az emberi humánum kiáltása elhallatszik odáig, ahonnan az emberi világ nyitott kérdéseire választ remélhetünk.
Az én szívemhez legközelebb Láthatatlan gyökerek című ciklusa került. A lélek legmélyéről fakadó érzés, a minden valóság, a városi élet és a tudomány világába merüléssel szemben is a szülőföldhöz való ragaszkodás a legerősebb: „Mert minden hajszálgyökerem ott kinn rekedt a zsályás pamlagon, a kakukkfüves, csízes völgyeken". Az emberi életet masszív határkövek fémjelzik. Ingatagok. De sosem inog meg az eredet, sosem az értékkel telített alaptermészet, melyben semmi megalkuvás, semmi türelmetlen tusakodás, de szeretet, törődés, humánum van. Ezt erősíti a felsőcsatári hegyek között a csend és magány, már-már árvaság-érzésben született Valaki rám üzent. A gyermekkor emlékképei, a család gyámolító közege, az életbe indulás és indíttatás az ember életének biztos pontja, az érleli személyiségét.
A kötet további ciklusaiban, a Napbanéző sugarak, Madárfüttyös terebélyek, Morajlik, zúg a tenger, Didergő zúzmarás avar címei alatt az önkeresés, Istenkeresés, hazavágyás, a százcsírájú élet körforgás-szerű elemei kelnek életre Az évmilliók országútjain járó ezerszárnyú ember költeményeiben. Élethelyszínek, helyzetek, úton járó társak jönnek vele a művekben, ezért tetszenek nekem olyannak, mintha egy beszélgetésben hallgatnám Pável Ágostont.
Pável Ágoston a szépirodalommal tanárként is szoros kapcsolatban élt! Nem tudom, van-e adat arra vonatkozóan, hány középiskolás diák itta szavait, amint a költőóriások lírájából, a nagy írók prózai munkáiról beszélt. Vallotta és hangoztatta: „Egész magyar nyelvi oktatásunknak alapja, sőt bizonyos értelemben végső célja az olvasmány, amely állandóan sarjadzó anyagával a művelt ember számára a tanulásnak, művelődésnek, ismeretszerzésnek, erkölcsi okulásnak, hazafias gondolkodásnak, egészséges érzelmi és jellembeli gondolkodásnak kimeríthetetlen kincsesbányája"– amit én is hiszek, bár a mai, elektronikától és világhálótól függő világunkban konzervatívnak hatok vele.
Pável tanított, ösztönzött iskolán kívül is. Néhány évig házában élt a kisdiák Weöres Sándor, a XX. századi magyar líra kiváló művelője, aki így emlékezik Dr. Pável Ágostonra: „A költészet hozott össze bennünket, engem, a 16 éves tacskót, meghívott, hogy lakjam nála, átadta legkényelmesebb szobáját és íróasztalát. Ettől kezdve rengeteget olvasgattunk, beszélgettünk együtt. Őnála, az Ő lényének érlelő melegében írtam első komolyan vehető verseimet." És eképpen: „Azok között, akik kifejlődtek a tudomány, a művészet, életszentség, vagy más humánum terén: aligha akad csak egy is, aki Pável Ágostonok nélkül útja legelején össze ne roskadt volna." Gazdag Erzsi szombathelyi József Attila-díjas költőnő is legjobb barátjának és a legnagyszerűbb embernek vallotta. Európainak, aki megtartotta hűségét a szlovén nemzethez. És magyarságához is. Mert **Pável Ágoston származása, élete, sorsa és tudós gondolkodása révén több mint egy évszázada felismerte a kettős identitástudatban rejlő lényeget, hogy nem meghasonlás, de az individuum számára belső többlet, életének, létbiztonságának alapérzése az egy anyanyelvhez, anyanemzethez ragaszkodás, ugyanakkor az otthont adó ország, annak nyelve, kultúrája, népe iránti tisztelet, szolgálat, a két haza értékeinek erősítése tudással, munkával. A nemzetiségi lét alapvetése ez, a kis nemzetiségek megmaradásának feltétele.**
A teljesség igényétől eltekintve, csak a legismertebb magyar kapcsolatait, barátait, tudóstársait hozom szóba: így Illyés Gyula XX. századi magyar költőt, írót, esszéistát, és irodalomszervezőt, aki Dombóváron még gimnáziumi diákként ismerte meg Pável, és akitől a mindenki által ismert jelzős szerkezet, a „Két nép hű fia" származik. Vagy Móra Ferenc író, zsurnaliszta és muzeológus, Mécs László, Sík Sándor, Székely László, Káldi János, Kassai Lóránt, de ma már hallhattunk szlovéniai tudós barátokról is.

Irodalomközvetítő- és népszerűsítő szerepe a szlovén és részben további délszláv – szerb és horvát irodalmi alkotások fordításában, a szlovén irodalom, ugyan rövid, de hiánypótló magyar nyelvű összefoglalójában is jelentős a magyar olvasók, a magyar irodalomtudósok számára. A szomszédos szláv népek irodalmának közvetítése tudniillik nem csupán hiánypótló, de tiszteletadás az anyaország nagy alakjainak. Az anyanemzet tagjaitól származó írott szó művészetének megismertetése méltó magatartás és követendő példa.
A délszláv népek irodalma iránti érdeklődése, e téren felhalmozott megalapozott ismeretei, tudása például Az Orfeusz-monda rokonai a délszláv népköltészetben, A Bankó leányairól szóló széphistória délszláv gyökerei, A Hunyadiak a délszláv népköltészetben vagy a Mátyás király és a szlovének című tanulmányokban jól bizonyítható. Nyilván lennének avatott tudói annak, hogy milyen szerepet vállalt magára műfordítói tevékenységével. Én csupán néhány gondolat erejéig időzöm e témakörnél, mely Pável Ágoston teljes életpályájában nagy jelentőségű. Engem a fordítások művészi nyelvhasználata ragadott magával. A vers vagy ballada, mely úgy hallik magyar fordításban is, mintha Pável a magyar nyelvvel született, azzal szemben jó gyermeki hűséggel tiszteletet, abszolút igényességet mutató, jó tollú, a műfajok sajátos elemeit kiválóan használó szerzője és nem fordítója lett volna. Ha az általa fordított népballadák egyikét-másikát cím- és eredet-megjelölés nélkül adnám akár avatott olvasó kezébe, esetleg a téma, a műben feltűnő nevek jeleznék a más kultúrából eredő voltukat.

Pável Ágoston fordításában szlovén népballadák és hősi énekek sora vált ismertté a magyar olvasók számára. Ilyenek a Lepa Vida / Szép Vida, Mlada Zora / Fiatal Zora, Marjetica ino Trdoglav / Marjetica és Trdoglav, Pegam in Lambergar / Pegam és Lambergar; Marko in Turki / Marko és a törökök; Smrt Kralja Matjaža / Mátyás király halála; Kralj Matjaž in Alenčica / Mátyás király és Alenka.
Szívesen fordított szerb és horvát népköltészeti alkotásokból is. A műfordítások a tökéletesen megalapozott nyelvtudás mellett a költői tudás és sok-sok kutatás, olvasás eredményei. Minden mű elolvasása részünkről a műélvezet mellett egyúttal tisztelet az elmélyült, számtalan munkaórát igénylő tudás előtt is.
Szólnom kell még a szlovén realista regény és a szlovén prózairodalom máig legjelentősebb írójaként is ismert Ivan Cankar műveinek közvetítéséről. Pável Ágoston érzékenysége a szegény és elnyomott sorban élők iránt, saját népének sorsa miatt válogatott kiváló érzékkel a szlovén szerző munkáiból magyar közvetítésre. A *Jernej szolgalegény és az ő igazsága* című Cankar-mű a kisemmizett emberek öntudatra ébredésének példázatával erőt sugároz. Kis nép kis emberei is tehetnek világra szólót.
A *Mihaszna Márkó és Mátyás király* Cankar esetében is, de Pável Ágostonnál is betetőzése a magyar királyról szóló a szlovén nép körében született gazdag népköltészeti hagyatéknak. Mátyás királyról szívesen mondják, hogy a legnagyobb dolog, amit a szlovének a magyaroktól kaptak.
Történelmi háttere Mátyás király és a Fekete sereg szerepe a szlovén nép XV. századi sorsának alakulásában. Hunyadi Mátyás eredményesen lépett fel a török erőkkel szemben, rendet tett a nép körében csak elutasításra, gyűlöletre méltó III. Frigyes helyett, Bécstől a tengerig kiszorította a minden keserűség és nélkülözés forrását megtestesítő Habsburg uralkodó hatalmat.
A szlovén néphit szerint Mátyás nem halt meg, hanem a Peca-Planina hegy mélyén alszik fekete seregével. Egy legendás aranymadár szavára egyszer majd megnyílik a hegy, és Mátyás seregével meghozza az Igazság aranykorát. E legenda képezi a Mihaszna Márkó álmában játszódó történet alapját is, amit magyar nyelven Pável közvetítésével élvezhet az olvasó.
Mátyás mítosza és megjelenése a szlovén irodalomban további egész konferenciát betöltő tanulmány- és előadássorozat témáját képezhetné. E fordítás kiváló írói megoldásokkal és a magyar nyelvi leleményekkel is gazdagítva a tartalmat, csodálatosan adja vissza a vágyat, miszerint „Ha visszatér Mátyás kora, boldog lesz a paraszt sora."

A *(Na klancu) A szegénysoron* című regényében a szerző saját életélményeinek bemutatásával a városi peremkerületekre, a faluszélre, de mindenképpen a megélhetés keskeny küszöbére szorult, támogatás nélkül tengődő, e sorsba vagy a belőle kitörni vágyásba belerokkant embert ábrázolja. Harcok és kudarcok feszülnek egymásnak – ahogy életünkben sokszor sok helyütt.
„Nem ismerjük egymást eléggé. Ez érdektelenségre, hűvös nemtörődömségre, sőt fölényes, de oktalan lekicsinylésre vezet."– mondta ugyanis, hangsúlyozva, hogy más, esetünkben szomszédos népek irodalmi értékeit megismertetni egyet jelent azon kultúrák és értékek megismertetésével, amit képviselnek. „A jóhiszemű megismerés megbecsülést, s a megbecsülés legalábbis rokonszenvet szül."– summázza a műfordítás mint értékközvetítés egy alapesetének lényegét.
Mai emléknapunk céljával is egybecseng ez az elvárás. Ismerni, megismertetni és megismerni egymást. Ha e célból csak egy kis morzsányit sikerült megvalósítani, is előbbre léptünk. Főhajtás volt a mai nap Pável Ágoston értékes emberi és alkotói élete előtt. Megtisztelő számunkra, különösen is számomra, hogy távoli szülőföldemről ily sokan méltónak találták az elképzelést, jelenlétükkel megtisztelték Pável Ágoston emlékét, de egyúttal a szervezők munkáját is.
„A nagy szellemek iránti tartozásaikat sohasem róhatják le egészen nemzeteik", dolgozzunk közösen azon, hogy a múlt jeles alakjaival, példaképeinkkel szemben úgy rójuk le tartozásainkat, hogy minél szélesebb körben megismertetjük őket.

Pável Ágoston egyetemi tanár, költő, író, műfordító, nyelvész, néprajzkutató, muzeológus, lapszerkesztő- és alapító születésének 130. évfordulójára emlékező konferenciát szervezett *Dr. Pável Ágoston, a magyarországi szlovének első tudós kutatója tiszteletére tartandó emléknap* címmel Kissné Köles Erika, az Országgyűlés szlovén nemzetiségi szószólója és Szalayné Sándor Erzsébet, a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztos-helyettes az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában, Budapesten, 2016. november 23-án.
Elhangzott:
– Fülöp Attila nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár ünnepi beszéde
– Dr. Simon Endréné Pável Judit: *Pável Ágoston, az ember és tanár*
– Dr. Székely András Bertalan nemzetiségkutató, az EMMI Egyházi, Nemzetiségi és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Államtitkársága nyugalmazott főtanácsadója: *Pável Ágoston, a "hídépítő"*
– Mukicsné Kozár Mária néprajzkutató, író, a szombathelyi szlovén nemzetiségi önkormányzat elnöke: *Pável Ágoston szellemi hagyatéka és néprajzi kutatásai a Vas megyei szlovén falvakban*
– Rágyanszki György, az ELTE Szláv Filológiai Tanszéke doktorandusz hallgatója: *Pável Ágoston nyelvészeti munkássága*
– Kissné Köles Erika szlovén nemzetiségi szószóló: *Szépirodalmi érdeklődés Pável Ágoston életművében*
Az előadások között Pável Ágoston versei hangzottak el Horváth Tímea, Kiss Kristóf és dr. Sütő Ferenc előadásában. A koferencia képi kísérőanyagaként Pável Ágoston életútját bemutató tablók, népművészeti- és kortárs képzőművészeti alkotások voltak láthatók.

Zadravec Szekeres Ilona

Újabb kötettel gazdagodott a muravidéki magyar irodalom kincsestára

Az emlékezés az, ami elválaszt bennünket a többi élőlénytől. Mi vagyunk az egyetlen faj, amelyik foglalkozik a múlttal. Az emlékeink hangot adnak nekünk. Tanúskodnak a múltról, hogy mások tanulhassanak belőle, hogy ünnepelhessék sikereinket, és figyelmeztetve legyenek a hibáinkra. Sokféleképpen értelmezhetjük törékeny létezésünket, sokféleképpen adhatunk neki jelentést, de az emlékeink adják meg a célját, és adnak hozzá összefüggést. Itt találhatjuk az elképzelések, félelmek, szerelmek, megbánások egyéni tárházát.
(Hősök című film)

„…a fény bennünk van" – e szavakkal kér bebocsájtást a nyájas olvasó tisztelt hajlékába Zágorec-Csuka Judit legújabb kötetében.
Levél-regény, ahogy maga a szerző jelöli meg a műfajt. Egy személyhez szól, de általános érvényű mondanivalót is tartalmaz. A huszonnégy levélnek a kötet elő- és utószava nyújt keretet, mintegy elindítva és összefoglalva azt a gondolatiságot, amelyért végeredményben a levelek íródtak.
A mű emlékezés és hűségnyilatkozat is egyben. Emlékezés egy őszinte emberi kapcsolatra, a barátság és szeretet mélységére és tisztaságára, amely ott kezdődött valamikor a múlt század nyolcvanas éveiben, és tart egészen napjainkig, s amelyről Kölcsey Ferenc a következőket írja:
„Nincsen szebb kora az emberiségnek, mint az első ifjúság évei. Azon láncok, melyek akkor köttetnek, nem szakadnak el örökké, mert nem a világban kerestünk még akkor barátokat, hanem a barátainkban leltük fel az egész világot."
Két határon túli diáklány, két kisebbségben élő fiatal kapcsolata fonódik össze ezekben a levelekben. Az egyik Lendváról, a másik Zentáról érkezik a magyar fővárosba, hogy folytassa egyetemi tanulmányait. Kettejük barátsága itt veszi kezdetét, és az egyetem befejeztével se szűnik meg. Ez a barátság és szeretet olyan „hamuba' sült pogácsa" a batyuba, amely a sikereken és örömökön túl a megpróbáltatások közepette is mindig megvédi hőseit.
Annának írt leveleiben az írónő őszintén szól a barátság erejéről, a magánéletéről, sikereiről és kudarcairól, örömeiről és bánatairól.
„Tudtam, hogy nehéz lesz megírni azt a szeretetet, amit inkább barátságnak is nevezhetnék, de a kettő összefügg, talán ugyanaz. A lélekkel is lehet olyan intenzíven szeretni, mint a testtel. Ha nem is vagy naponta mellettem, még szerethetlek, felhívhatlak telefonon bármelyik percben, hallhatnám a hangodat, ha szomorú vagyok. Érintés nélkül, még mélyebben is lehet szeretni, a lelki szeretet túl- és átível távolságokat és az időt is legyőzi. Távolságokon túl hat, egész életen át." (...) „Ha valakinek nincsen senkije, nem ölel senkit és őt sem ölelik, nem jó dolog. Mivel jó volt a lelked, téged választottalak. Vonzott ez a biztonság. Te végképpen nem bánthatsz meg. Mivel én az önelvesztés folyamatát éltem, te mindig az önmegtalálás felé tekintettél, mindig az ellentétem voltál. Magabiztosabb voltál. Már akkor tudtad, hogy egyfajta szeretet van, amely többféle formában mutatkozik meg. A baráti szeretet a sorstörténet része, a mi együtt-, vagy összeműködése. Valami ott kezdődött a kollégiumban, s azt követően mindig ott voltál a sorsdöntő perceimben, mindig mindenben te mondtad meg, hogy ki is vagyok én. Miért van ez úgy, ahogy van? Minek kellene lennie, mi felé tartsak, és a hibáimra is te mutattál rá. Egy idegen óceán megismerhetetlen világa fokról fokra megismerhetővé vált. Te mindig tudtad a határaimat, meddig mehetsz el, tudtad és nem lépted át azt a küszöböt, amit másnak sem mutatnék meg. Mindig eljöttél a határomig és kinyújtottad a kezedet. Ott a határon megfogjuk egymás kezét."

A levelekben egyaránt helyet kap utazás, kaland, szerelem és család; a gyökerek és a kötődés. Szót ejt a nemzetiségi sorsról, anyanyelvünkről és történelmünkről, a hazai és egyetemes kultúránkról, művészeinkről, a hitről stb.

„Ha van hűség, akkor talán a gyökereinkhez vezet vissza. Mint egy hosszú, véget nem érő behavazott út, amelyet belep a hó és egy idő elteltével láthatatlanná válik. Nézegetem a családi albumunkat, amelyben számos régi fénykép található. Dédapám parasztpolgár öltözékben, divatos mellényben, csokornyakkendővel ül egy megterített abroszos asztal mellett, borozgat a sógorával. Mellette áll öregapám még fiatalon, talán húsz éves, vagy azon túl lehetett, majd dédanyám sötétebb ruhában, fekete szemei boldogan csillognak. Állítólag boldog házaspár voltak, nagyon szerették egymást még idős korukban is. Néha velük aludtam a kisszobában, ahol rettenetes forróság volt, mert erősen melegített a kályha. Melegség volt a környezetükben, és beszélgettek. Mindig megbeszélték a közös dolgaikat. Kedves emberek voltak. Magyarok. Rájuk nem vonatkozott az a mondás, hogyha nem tanulsz meg szlovénul, akkor csak paraszt maradhatsz. Ők szerettek parasztok lenni, ők parasztoknak születtek. Akkoriban mindenki paraszt volt a faluban, és állattartással, földműveléssel foglalkoztak."

A huszonnégy levél huszonnégy gyöngyszem. Bennük Zágorec-Csuka Judit tükörképet állít önmaga és az itt élő magyar közösség elé. Gondolatai a mélységekből erednek, és a magasság felé irányítanak bennünket. Bátorságot öntenek belénk az életre, minden nagyképűség nélkül tanítanak meg mindarra, ami fölemel és hatalmat ad az embernek. Íme néhány ízelítő:

„Amint a két kultúra és a két nyelv (szlovén, magyar) közeledik egymáshoz, úgy szaporodnak köztük a vergődő lelkek, akik kettős utat járnak, két lélekből csinálnak egyet, vagy egymás mellett élnek. (...)

Győzzük le a korlátainkat és félelmeinket! Tudni kell szeretni. (…)

Legyél önmagad lámpása! (…)

A sorsszerűség mindig elénk tartja a tükröt. Bele kell néznünk. (...)

A szeretet több mint egy ország, egy nemzet, egy közösség, ahova tartozol. (…)

Egyetlen rend, amit el tudok emberségesen viselni, az a természet rendje és a művészeté. (…)

Az embernek kell hogy legyenek álmai, mert álmok nélkül unalmas az élet. (…)

A világot az öröm szüli és az öröm tartja fenn! (…)

Mindig csak egy út van számomra, az igazság útja, nem szoktam manipulálni, sem hazudni. (…)

…minden lehetséges út közül csak a tisztességeset szeretném választani, mert csak azt éri meg. (…)

Ha van hűség, akkor talán a gyökereinkhez vezet vissza. (…)

Minden levélírásnál gyújtok egy gyertyát, hogy beragyogja mondanivalómat a fény. (…)

A fény győzelmét keresem. Ezen az utamon lettél a társam, barátnőm. A fény győzelme vezéreljen bennünket, világítsa be az utunkat, hogy méltósággal járhassuk végig!"

E bölcsességek csupán az első csodák. A többit akkor éljük majd meg igazán, ha kinyitjuk a könyvet, és hagyjuk, hogy az írónő kézen fogjon bennünket.

Legyünk hűséges útitársai a fény felé!

Fenti írás Zágorec-Csuka Judit: *A fény győzelme* című kötetének bemutatóján, 2017. 02. 21-én Budapesten, a Magyar Írószövetség Könyvtárában elhangzott recenziónak (a szerkesztő által) a műből vett részletekkel bővített változata.

Győrffy Sándor

KITÁSZ Vándorgyűlés 2016

2016. július 8–9-én került sor a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetsége XXV. Vándorgyűlésének megrendezésére **Magyar művelődési és történelmi emlékhelyek, szellemi és kulturális értékek a Bánság és Partium határán** címmel. Szervezői Molnár Péterné, a KITÁSZ ügyvezető elnöke, valamint az Aradi Kölcsey Egyesület vezetői: Berecz Gábor titkár és Fekete Károly alelnök voltak. A helyszín ezúttal is egy, a mai Magyarország határain túl fekvő egykori magyar nagyváros volt.

Arad évszázadokon keresztül fontos szerepet játszott hazánk délvidéki őrhelyeként. Vára 1241-ben ellenállt a tatár támadásnak, 1388-ban mezővárosi rangot kapott. 1658-ban itt aratott diadalt II. Rákóczi György erdélyi fejedelem a budai pasa seregei felett. A részben ma is álló erődrendszer 1783-ban épült. 1834-től szabad királyi város. Neve a magyar köztudatban elsősorban az 1848–49-es szabadságharc vértanúinak hősiességére emlékeztet.

Az 1881-ben alapított Aradi Kölcsey Egyesület valószínűleg a legrégebbi tagegyesülete a Kárpát-medencei Irodalmi Társaságok Szövetségének. Névadójukhoz méltó és illő módon választották a szervezők a Vándorgyűlés mottójául a közismert és mindmáig érvényes intést a *Huszt* soraiból:

„És mond: Honfi, mit ér epedő kebel e romok orrán?
Régi kor árnya felé visszamerengni mit ér?
Messze jövendővel komolyan vess öszve jelenkort;
Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!"

A többségében már előző nap megérkezett előadók, résztvevők és helybéli érdeklődők népes csoportja a Városháza Dísztermében gyűlt össze Július 8-án a Vándorgyűlés ünnepélyes megnyitójára. Üdvözlő beszédet mondott Berecz Gábor, a Kölcsey Egyesület titkára, Jankó András, a Kölcsey Egyesület elnöke, Bognár Levente alpolgármester és Kovács Attila Zoltán a KITÁSZ elnöke, irodalomtörténész. A délelőtti program öt előadást foglalt magába:

– Piroska Katalin, színháztörténész (Arad): *Az aradi színház zenés- és drámai látványosságai.*
– Földesdy Gabriella, színháztörténész (Budapest): *Egy zseniális színész portréja. Jávor Pál film- és színpadi sikerei.*
– Ujj János, helytörténész (Arad): *Arad megye szakrális köztéri szobrai.*
– Csanádi János, helytörténész, néprajzkutató (Arad): *A kisjenői címerfák alatt.*
– Puskel Péter, helytörténész (Arad): *Aradi újságíró személyiségek.*

A közösen elfogyasztott ebéd után átsétáltunk a Tűzoltó térre, ahol a Szabadság-szobor sok évtizedes hányattatás után 2004-ben restaurálva, a magyar állam által finanszírozva ismét felállításra került. A szoborcsoport az 1848–1849-es magyar szabadságharc vértanúinak állít emléket. Vele szemben, a tér másik oldalán egy román forradalmároknak emléket állító szoborcsoportot helyezett el a román állam, a teret pedig Megbékélés Parkjának keresztelték át.

Álljon itt egy rövid ismertető a szoborcsoport kalandos történetéről.

„A vértanúk kivégzésének helyét már 1881-ben kőobeliszkkel jelölték meg, amely alatt a kivégzettek sírja van. Ugyanakkor a márvány obeliszk felállításával párhuzamosan kezdeményezés folyt egy nagyméretű szoborcsoport létrehozására is. A szoborállítás munkálatainak irányítására egy bizottság alakult, amelyet pályázat meghirdetése követett. A pályázat nyertese Huszár Adolf lett, aki kidolgozta egy szoborcsoport tervét, azonban a megvalósítás előtt váratlanul elhunyt. Ezután a bizottság Zala Györgyöt bízta meg a szobor kivitelezésével, aki átdolgozta az eredeti tervet. A szoborcsoportot 1890. október 6-án leplezték le fényes ünnepség keretében, amelyen részt vettek a vértanúk családtagjai is, illetve a szabadságharc tisztjei közül Klapka György.

A szoborcsoport egy hatalmas talpazaton áll, amelyen a végzetes dátum mellett a tizenhárom vértanú domborműve látható. A szobor közepén a főalak, a magyar szabadságot jelképező

Hungária babérkoszorút tart a magasba. Fején Mátyás király Fekete seregének sisakja található és kezével Szent István kardjára támaszkodik.
A nagy hatású alkotást eredetileg a Szabadság téren (ma Piata Avram Iancu!) állították fel, ahol 1925-ig állt. Ekkor szétbontották, majd elraktározták. Több kísérlet is volt a második világháború után a visszaállítására, azonban az '56-os forradalom ezt megakadályozta. Ekkor átszállították a szoborcsoportot a szovjet laktanyaként működő aradi várba, és teljesen elzárták a külvilág elől. Eredményes kísérlet a visszaállításra csak 1989 után történik. A várból 1999-ben szabadult ki, restaurálásra a minorita rendház udvarára szállították. Egy évtizedes huzavona után végül 2004 áprilisában sikerült visszaállítani a szoborcsoportot, ugyan nem eredeti helyén, hanem az aradi Tűzoltó tér egyik sarkában." (Az archív fotón az eredeti helyén látható az emlékmű)

Az emlékmű talapzatán elhelyeztük a KITÁSZ koszorúját, majd elénekeltük nemzeti énekeinket, a Himnuszt, a Szózatot és a Székely himnuszt.
Utána a Történelmi Belvároson keresztül a Kultúrpalotáig sétáltunk. Megcsodáltuk a jelenleg is felújítás alatt álló monumentális épület külső látványát, viszont a benne található értékek közül csupán az Ereklyemúzeumnak nevezett rész volt látogatható. Itt Erdélyi István, a Kölcsey Egyesület elnökségi tagja tartott *Az aradi Ereklyemúzeum kincseiből – Arad és az 1848-1849-es forradalom* címmel előadást, tárlatvezetést. 1849. október 6. máig élő emlékezete határozta meg hangulatunkat. Arad egyik legfontosabb és legérdekesebb épületét bemutatandó, idézem az interneten fellelhető rövid leírását:
„A palotát a Kölcsey Társaság kezdeményezésére építették 1911–1913 között Szántay Lajos tervei alapján. Az építész a megrendelő kérésére, a palota egyes részeit a történelmi korok építészetének megfelelően alakította ki. Az aradi Kölcsey Egyesület különböző gyűjteményei itt kaptak helyet: az Ereklyemúzeum, a könyvtár, a képtár és a helyi gyűjtemények. Az épület megnyitó ünnepségén Jászai Mari lépett fel. Az épületet Rubletzky Géza domborművei díszítik. Az épület homlokzatán számos stílus elemei megtalálhatók. A keveredő antik, román, gótikus és reneszánsz formaelemek sohasem „vegytiszták". Az antik időszakból, illetve a középkorból ismert formavilág itt minden esetben csak stilizált, hasonló, de sosem idézi hűen a letűnt korok építészetét. A főbejáraton belépve, többszörösen tagolt, csehboltozatokkal fedett előcsarnokba jutunk, amelyet három oldalról emeleti galéria, erkély vesz körül, ezáltal többhajós tér impozáns hatását keltve. Az előcsarnok két oldalán széles lépcsősorok vezetnek fel a galériára, amelynek mellvédjét vörösmárványból és díszes kovácsoltvasból alakították ki. A szecessziós stukkómaszkokkal,

aranyozott festésekkel, növényi ornamentikával és hófehér domborművekkel díszített előcsarnok fődísze mégis a központi csehboltozat kifestése, amely asztrológiai elemeket mutat. A freskókat aranylapocskák fedik. A kupola boltozatán a Naprendszer és a Halley üstökös látható. Az előcsarnokon áthaladva jutunk az előadóterembe, amelynek díszítésében már erősen keveredtek az eredeti, szecessziós elemek a modern átalakítások nyomaival. (Az épületbelsőt legutóbb 1978–80-ban restaurálták.) A terem falai faborításúak, mennyezetét stukkódíszek osztják kazettákra. A szecessziós ornamentikával készült belső festés, stukkódomborművek és a festett üvegablakok az átfestések, átalakítások, új burkolatok ellenére máig is elegáns terem benyomását keltik. Ebben az épületben található az Aradi Filharmonikusok, A Történelmi múzeum, és a Természettudományi múzeum. A palota hangversenyterme olyan nagy neveket látott vendégül, mint Bartók Béla, Richard Strauss és George Enescu."

A Maros partján tett rövid séta és a mellette lévő parkban felállított kortárs szobrok megtekintése után az Aradi Múzeum Széchenyi utcai Clio teremnek nevezett galériájába mentünk át, ahol kortárs aradi magyar képzőművészek tárlata megnyitóján vettünk részt. A kiállítást megnyitotta Fekete Károly.

Július 9-én a Magyar Demokrata Fórum székházában folytatódott a konferencia, ahol három előadás hangzott el:

– Molnár Péterné, a KITÁSZ ügyvezető elnöke (Kunszentmiklós): *Virágh Gedeon, az utolsó aradi fogoly.*

– Kovács Attila Zoltán irodalomtörténész, a KITÁSZ elnöke (Szentendre): *Báró Bornemisszay Elemérné Szilvássy Karola, gróf Bánffy Miklós és az Erdélyi Helikon múzsája.*

– Medvigy Endre, a KITÁSZ tiszteletbeli elnöke, irodalomkutató (Budapest): *Magányos fenyő (Tompa László).*

Az elhangzott előadások után a vendégek átmentek az aradi Múzeum Szépművészeti részlegébe, ahol *A magyar képzőművészet aradi kincsei – Munkácsy Mihály, Paál László, Benczúr Gyula, Feszty Árpád, Lotz Károly, Szamossy Elek* címmel Fekete Károly, az aradi Kölcsey Egyesület alelnöke tartott tárlatvezetést.

Ez idő alatt az előadóteremben maradt küldöttek megtartották a KITÁSZ Közgyűlést.

Délutáni programként autóbusszal tettünk kirándulást, körutazást Arad belvárosából kiindulva. Első állomásunk Arad-Gáj volt, ahol a Boldog Gizella plébániatemplomban őrzik a névadó csontereklyéjét. A neogótikus fából faragott oltár központi, rendkívül értékes képét Szamosi Elek, Munkácsy Mihály tanítómestere festette. A névadó szent életének jeles eseményeit ábrázoló falfestmények alkotója Haztack Lukácsovics Magda, a XX. század második felének Erdély-szerte legnagyobb egyházművészeti festője. A templombejárat előtt Kocsis Rudolf aradi szobrászművész Gizella-portrészobra látható.

Az egykori aradi vár mellett elhaladva érkeztünk a vértanúk sírja fölé állított emlékműhöz. Az 1881-ben állított kőobeliszk megkoszorúzásakor ismét nemzeti énekeinket énekeltük, 1848–49 hőseire és áldozataira emlékezve.

Zimándújfaluba érkezve a Szent István-templomot és a kertjében felállított Lourdes-i Szűzanya-szobor másolatát tekintettük meg.

Továbbutaztunk Újszentannára, amelynek tágas belső terű temploma padjaiban ülve hallgathattuk annak történetét. Az eredetileg német ajkú hívek megcsappant száma (kivándorlás Németországba) miatt jelenleg három nyelven (magyar, német, román) hangzik a szentmise liturgiája. Utunkat rövid időre megszakítottuk Pankotán Csiky Gergely szülőházánál, majd tovább utaztunk Világosra. A klasszicista stílusban épült egykori Bohus-kastélyban szállt meg 1849. augusztus 12-én Görgei Artúr és kísérete. A manapság múzeumnak berendezett központi termében kiállított asztalnál tárgyalt a fegyverletételről az orosz sereg vezérkari főnökével, Frolovval. Itt írta alá a feltétel nélküli megadásról szóló egyezményt is. Magára a fegyverletételre másnap a szőllősi mezőn került sor. A kastély parkjában fejet hajtottunk Bohusné Szőgyén Antónia szobra előtt, aki hősi kiállással segítette a börtönbe zárt foglyokat.

A kirándulás utolsó helyszíne Máriaradna volt, a 2012–15 között felújított kegytemplom. A történelmi Magyarország egyik legfontosabb Mária-kegyhelye a Maros völgyében fekvő Lippával szemben lévő, impozáns, barokk, kéttornyú máriaradnai kegytemplom. A ferences rendi templom a Maros mente, a Bánság és a szegedi nagytáj központi búcsújáró temploma, amely a környékbeliek szerint csodák helyszíne a régmúlt idők óta.
A legenda szerint egy hívő bosnyák kereskedő 1668-ban angyali sugallatra ajándékozta a radnai ferenceseknek a papírból készült kegyképet, amely Máriát ábrázolja a kisded Jézussal. 1695-ben a törökök felgyújtották a templomot, de a kép sértetlen maradt, a kápolna tetejéről lehulló tüzes cserepek pedig a rémült gyújtogatók fejére zuhantak. Az ezután felújított templom az aradiak búcsújáróhelyévé válik már az 1730-as évektől.
Radna első említése a XIII. századból származik, ferences kolostorát 1327-ben alapították. Kápolnáját, melybe a híres szentkép kerül, 1520-ban emelték. Zarándokhellyé a csodás történet hatására lesz, hivatalosan az egyház is kultuszhellyé nyilvánítja 1750-ben.
A mai templom alapjait az ezt követő években rakták le, a ferences kolostor megépítése után folyamatosan a XIX. századig épületdíszítési munkákkal szépült a kegytemplom. 1911-ben tornyait jelentősen megmagasították, így elérik a közel 70 métert. 1992-ben II. János Pál pápa – akinek a hálás hívek szobrot emeltek a templomhajóban – kis bazilika címmel ruházta fel.
A közhit szerint a kegyképnek köszönhetően sokan nyerték vissza egészségüket, és hálából a meggyógyult testrészeket ábrázoló ezüst tárgyakat ajándékoztak a templomnak, melyeket az oltár melletti falon kétoldalt helyeztek el. A templom főoltárán elhelyezett szentkép aranyozott rokokó foglalatát Mária Terézia utasítására készítette a bécsi udvari ötvös.
Aradra visszatérve jó hangulatú búcsúvacsorával ért véget a KITÁSZ XXV. Vándorgyűlése.
Az Aradi Kölcsey Egyesület jó színvonalú, jó hangulatú, tartalmas programokat szervezett. A részvevők számára átnyújtott ajándékcsomag tartalma is a figyelmesség és vendégszeretet maradandó alkalmára emlékezteti a vendégeket. A tagegyesületek képviselői pedig olyan nagyszerű épületeket (Kultúrpalota, Minorita templom, Városháza, Színház, Múzeum) ismerhettek meg, amelyek történelmi építészetünk legnagyszerűbb alkotásai közé sorolhatóak. Élő emlékei ezek a magyar kultúrának...

Győrffy Sándor–Ruda Gábor

Adatok és ideák

Rövid beszámoló a *Muravidék* 25 számáról

Most, amikor a 26. számhoz érkezett kiadványunk, a *Muravidék* című periodika, elérkezett az ideje, hogy visszatekintsünk az eddig elkészített és kiadott 25-re, rövid összefoglaló áttekintést nyújtsunk kiadványunk történetéről.

Az 1997 decemberében megalakult Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület alapvető célkitűzései, felvázolt és felvállalt programja részét képezte egy olyan kiadvány ciklikus megjelentetése, amely az írás- illetve képzőművészet területén keletkezett alkotások közül mutasson be válogatásokat, kiemelten az egyesülethez tartozó vagy oda (is) kapcsolódó alkotók műveiből. Egyesületünk elnevezéséből és vállalt programjából szinte egyértelműen következett, hogy a készülő kiadvány címe *Muravidék,* műfaji meghatározása pedig kulturális folyóirat legyen. A kezdeti időszakban erőteljesen koncentrált a Muravidéken élő, vagy ottani témákat feldolgozó szerzők műveire, majd ez a szorosan vett kötődés egyre inkább kiterebélyesedett, és kiadványunkban egyre gyakrabban jelentek meg a teljes Kárpát-medence területéről érkezett írások és képek.

Az írás–kép kettős felosztás folyamatosan jelen volt és van mind mostanáig. Párhuzamos, azonos súlyú és értékű megnyilvánulások, függetlenül a mennyiségi arányoktól. Természetesen az írott anyag dominál, annak ellenére, hogy a 4–13. (ebből a 12–13. dupla) szám „képzőművészeti kiadvány" címen nyert támogatásból valósulhatott meg. Tekintettel a kiadó egyesület közhasznú státuszára és nonprofit voltára, valamint az alacsony példányszámra, könyvesbolti forgalomban megnyilvánuló országos terjesztésre nem vállalkozhattunk.

Néhány példány befogadást nyert számunkra is kiemelten fontos vagy szimpatikus könyvesboltokban (pl. Írók Boltja, Lítea). Mivel a szerzők honorárium nélkül adták közre műveiket, magasabb példányszám illette meg őket. A szerkesztőség fontos feladatának tartotta, hogy minél több közkönyvtárba, valamint iskolai könyvtárba juttassa el minél nagyobb mennyiségben. Az érdeklődő közönség elsősorban bemutatókon író–olvasó találkozókon juthatott, juthat hozzá a kívánt példányokhoz.

A szerkesztőség tagjai közül hárman a kezdetek óta folyamatosan dolgoznak az újabb és újabb számok megjelentetésén: Győrffy Sándor főszerkesztő, valamint Ruda Gábor és Wernke Bernát. Az első szám szerkesztői voltak még Barcsai Tibor és Berentz Péter. Zágorec-Csuka Judit a harmadik, ötödik és tizenötödik szám elkészítésében segédkezett szerkesztőként. Novotny Tihamér hosszabb ideig, az ötödiktől a tizenkilencedikig és a huszonkettedik számnak volt szerkesztőtársa. A tizennegyedik számtól folyamatosan tagja szerkesztőségünknek Madár János.

Az eltelt 15 év alatt kiadott 25 szám terjedelme változó volt, legkisebb az első: 58 oldal, legterjedelmesebb az összevont tizenkettedik-tizenharmadik: 118 oldal, általában 70–80 oldal. 310 szerző művét, műveit jelentettük meg, az átlagos szerzőszám 24, legtöbben a harmadik számban (39), legkevesebben a huszonötödikben (18) szerepeltek. A legtöbben, 192-en a mai Magyarország területén élnek, a többiek kilenc különböző országban, ezek: Ausztria, Hollandia, Németország, Románia, Svájc, Svédország, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia. Ez alatt egyaránt értendőek a fenti országokban élő magyar, illetve nem magyar nemzetiségű szerzőink. Tekintettel egyesületünk munkálkodásának fő irányultságára, a legtöbben Szlovéniából (41) juttatták el kiadónkhoz műveiket, őket a Szlovákiában (33), és a Szerbiában (24) élő alkotók művei követik. Az írásos műveket nem kategorizáltuk műfajok szerint, de alapvetően megkülönböztethetőek kiadványunkban ún. szépirodalmi (líra, próza, esszé), valamint szakirodalmi (recenzió, kritika, tanulmány, ismeretterjesztő, ismertető) művek és esetenként ezek illusztrációi (pl. egyesületünk által kiadott könyvek, katalógusok címlapjai). A 12–13. és a 23–24. szám összevont, ún. dupla szám, ebből következik, hogy a 25 szám 23 kiadványt jelent. Ennek tükrében kell nézni azt, hogy a

legtöbbet publikáló szerzők hány alkalommal jelentek meg. A 310 szerző többsége (246) írásművet adott át szerkesztőségünknek. A legtöbb számban (esetenként egy szerzőtől több írás is egy számban) Győrffy Sándor (22) szerepel, őt követi a magyarországi szerzők közül Horváth Ödön (16), majd Ruda Gábor (15), Madár János (14), Pécsi Sándor (14), Wernke Bernát (12), Novotny Tihamér (8), Székely András Bertalan (8), Hanácsek Erzsébet (7) és Marosi Károly (7). A Szlovéniában, Muravidéken élő szerzők közül a legtöbb számban Hagymás Istvánnak jelent meg írása (13), utána Zágorec-Csuka Judit (12) és Varga József (8) következik. A Felvidék legtermékenyebb szerzője Csicsay Alajos (6) volt.

A korai számokban sok képzőművész (az elsőben pl. 17) szerepelt 1-2 képpel, majd szűkítettük a szerzők számát, ezzel együtt egyre több kép jelenthetett meg egy-egy alkotótól. Végül számonként két művészt választottunk, így alaposabb bemutatásuk vált lehetővé, róluk szóló tanulmányokkal együtt. A képanyagot megjelentetők száma 87. Ha ezt a számot összeadjuk a 246 író szerzővel, 333-at kapunk, ami 23-mal több, mint 310. Tehát 23 olyan szerzője volt kiadványunknak, aki mind írásművel, mind képanyaggal (rajz, grafika, festmény, fotó) szerepelt. Ők a következők: B. Tóth Klára, Csajka Gábor Cyprian, Csáji Attila, Csorba Simon László, Czafrangó Szilvia, Czirok Ferenc, Győrffy Sándor, Hagymás István, Stefan Huzjan, Zdenko Huzjan, Kanizsa József, Kaposi Endre, Kántor János, Susanne Király-Moss, Kocsis Ernő, Konok Tamás, Papp Oszkár, Pálmai László, Péter László, Ruda Gábor, Selényi Károly István, Sváby Lajos, Tari István.

A *Muravidék* első példányának tervezője, tipográfusa Berentz Péter grafikusművész volt. Mostanáig használjuk az általa megszerkesztett betűtípust és belső tördelést, tipográfiát. A borító első oldalának általa kialakított képét a tizedik számig használtuk, azóta a főszerkesztő által (aki maga is grafikusművész) átalakított profillal jelenik meg. Ugyanakkor elhagytuk a „kulturális folyóirat" műfaji megnevezést, jelenleg a cím alatt megjelenő műfajra utaló elnevezés: képzőművészet, irodalom, kulturális létformák. Ennek megfelelően – mint fentebb már utaltunk rá – állítjuk össze kiadványunk tartalmát, amihez tartozik még egy, a szerzőket bemutató rövid lexikoni rész. Mindegyik számnak saját címe van, ebben az értelemben tematikus kiadványnak is nevezhetnénk a *Muravidék*et. Ez azonban nem jelenti, hogy a címben meghatározott témától eltérő művek ne jelenhetnének meg kisebb terjedelemben. Az első szám címe *Utolsó komp* volt, utalva ezzel az újjáépült Mária Valéria híd adta új közlekedési lehetőségre Esztergom–Párkány között. Ezt követően három-három számot csoportosítottunk egy téma köré. Így választottuk címként a következőket: *Hidak a Dunán, Párhuzamos hidak, Álom-hidak; Út-jelzők, Utak égen-földön, Út-irányok; Szellem–alkotás–lélek, Szellemalkotó lélek, Szellemi lélek; A fény gyermekei, A fény útja, A fény árnyéka; Kövek a Mura partján, A kő és az ember, A kő emlékezete; A fa kép-mása, Szélben a fa lombja, Fában a lélek.* A következő három számban irodalmi, szellemi életünk három jeles alakjára (Sinka István, Nyirő József, Hegedűs Loránt) kívántuk felhívni a figyelmet. Címeik: *A por fia, Aranyszemfedő alatt a szikla, Fájó idege a pusztulásnak.* A legutóbbi, 25. szám pedig emlékezés kívánt lenni az I. világháborúra, annak résztvevőire: *Zengj életet nekik.*

Mostani, 26. számunk ismét tematikusnak mondható, az 1956-os forradalom és szabadságharc hősei és áldozatai tiszteletére állítottuk össze.

A Muravidék 26 szerzői

Balaskó Jenő 1937-ben született Budapesten. Költő, író, újságíró, zenetanár. A Zeneakadémián Kodály előadásait látogatta. A Kádár-korszak politikai rendőrsége éveken át zaklatta művészi és politikai tevékenységéért. 1965-ben eljárást indítottak ellene. Kötetei: *Mini ciklon* (1985), *Ilyen éjszakát hagytatok* (1990), *Mosolyrapszódia* (1994), *99* (1999), *Elmúlik minden* (2000). 2009-ben hunyt el Nagymaroson.

Bokor Levente 1941-ben született Budapesten. A Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemen tanult filozófiát. Foglalkozásai: elektroműszerész, szakközépiskolai oktató, üzemi újságíró. A Széphalom Könyvműhely munkatársa. Kötetei: *Föltétlen elégiák* (1976), *Befejezhetetlen mondat* (1983), *Isten magányossága* (1996.) *Aranylázálom* (2003). Budapesten él.

Faludy György 1910-ben született Budapesten. A bécsi, a berlini, a párizsi és a grazi egyetemeken tanult. 1938-ban emigrált, 1946-ban hazatért. 1949-ben a recski kényszermunkatáborba zárták. 1956-ban ismét emigrált. Londonban az *Irodalmi Újság* szerkesztője volt, Kanadában és az Egyesült Államokban egyetemeken tartott előadásokat. 46 kötete jelent meg. 2006-ban hunyt el Budapesten.

Füst Milán 1888-ban született Budapesten. Költő, író, műfordító, drámaíró, esztéta. A magyar szabadvers megteremtője. A *Nyugat* munkatársa, 1948-tól egyetemi tanár, 1965-ben Nobel díjra jelölték. A XX. századi magyar irodalom nemzetközileg is ismert egyik legjelentősebb alakja. 1967-ben hunyt el Budapesten.

Gérecz Attila 1929-ben született Dunakeszin. Költő, sportoló. 1950-ben letartóztatták és 15 év fegyházra ítélték. A váci börtönben szerveződött *Füveskert* csoport tagja, német, angol és francia költők verseinek fordítója. Kötetei halála után jelentek meg. A forradalom harcosaként 1956. november 7-én hősi halált halt Budapesten.

Győrffy Sándor 1951-ben született Kapolcson. 1975 óta foglalkozik művészetekkel: performance, egyedi és sokszorosított grafika, fotó, festészet, szobrászat, mail art, térberendezés. Művészeti projekteket szervez, katalógusokat és könyveket szerkeszt, illusztrál. Kötetei: *Szekvenciák* (2007), *A csend pillanata* (2014), *A tükörkép tükre* (2015). A *Muravidék* főszerkesztője. Budapesten él.

Horváth Ödön 1938-ban született Budapesten. Költő, műfordító. Az Amszterdami Teológiai Főiskolán szerzett hittantanári diplomát 1981-ben. A Kismarosi Teleház Alapítvány vezetője. Műveit folyóiratokban és a *Dunakanyar költészete* c. antológiákban közölte. Hat verseskötete és egy fordításkötete jelent meg. Legutóbb: *Más tájak felé* (2014), *Feljön a fény* (2015). Kismaroson él.

Kaiser László 1953-ban született Budapesten. 1980-ban az ELTE Bölcsészettudományi kar magyar szakán, 1983-ban a Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturg szakán dilpomázott. Költő, író, szerkesztő, a Hungarovox Kiadó vezetője. 19 kötete jelent meg, legutóbb: *Elfárdt összes angyalunk* (2016). Budapesten él.

Kissné Köles Erika 1961-ben született Szentgotthárdon. 1995-ben Pécsett a Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi karán magyar nyelv és irodalom szakos tanári, 2006-ban Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi karán közoktatási vezetői szakon diplomázott. A Parlament szlovén nemzetiségi szószólója. Budapesten él

Kecskési Tollas Tibor 1920-ban született Nagybarcán. Költő, szerkesztő. 1941-ben diplomázott a Ludovika Akadémián, majd csendőrtisztként Muraszombatban szolgált. 1948–56 között börtönben raboskodott. 1956-ban emigrált. Nyolc kötete jelent meg, a *Nemzetőr* főszerkesztője volt. 1997-ben hunyt el Münchenben.

Kőrösi Papp Kálmán 1940- ben született Vésztőn. Művészeti alapismereteit a Vasutas Képzőművészeti Iskolában szerezte. 1960 óta kiállító művész. Fő területe a festészet, de képgrafikával, alkalmazott grafikával, illusztrálással, szobrászattal és írással is foglalkozik. Versei a *Kelő nap* antológiában jelentek meg. Kötete: *Kozmikus analógiák* (2010). Budapesten él

Madár János 1948-ban született Balkányban. Költő, író. A Rím Könyvkiadó vezetője, az *Új tanu,* a *Magyar Múzsa* és a *Muravidék* szerkesztője, a *Kelet Felől* főszerkesztője A Váci Mihály Irodalmi Kör és a Szabolcsi Írótábor vezetője. Kilenc kötete jelent meg. Legutóbb: *A fény árva jelei* (2015), *Énekre ítélve* (2016), *Létével te-remt* (2016). Bátorterenyén, Tokajban és Budapesten él.

Németh Péter Mikola 1953-ban született Diósgyőrben. Költő, író, performer, szerkesztő, rendező. 1991-ben diplomázott az ELTE Btk.filozófia szakán. Az Ipoly Eurorégió magyarországi titkára, az EKSZPANZIÓ Nemzetközi Kortárs Művészeti Társulás szervezője. Kötetei: *Mysterum carnale* (2006), *Expediál(t) Európa* (2008), *Visszasejtesít* (2008), *Haiku* (2015). Vámosmikolán él.

Pécsi Sándor 1960-ban született Budapesten. A Tan Kapuja Buddhista Főiskolán folytatott tanulmányokat. Gépészeti technikumot végzett. Költő, író, népi iparművész, fafaragó. Írásaiban kultúrtörténeti kérdések, művek valamint keleti vallások elemzésével foglalkozik. Kötete: *Tudóspásztor* (2012). Budapesten él.

Rózsássy Barbara 1979-ben született Budapesten. 2004-ben diplomázott a Nyugat-magyarországi Egyetemen, művelődésszervező szakon. Jelenleg a Magyar Írószövetség rendezvényszervezője. Hét verseskötete és egy esszékötete jelent meg. Legutóbb: *Labirintus vagy* (2016). Budapesten él.

Ruda Gábor 1953-ban született Budapesten. 1981-ben az ELTE-n középiskolai tanári, 1993-ban a berlini FU-n neveléstudományi diplomát szerzett. Kísérleti és dokumentumfilmeket, fotókat készít. Kisebbségkutató, tanulmányok szerzője, többnyelvű tanulmánykötetek, a *Muravidék* és az *Átkelő* folyóirat szerkesztője. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület elnöke. Pilisvörösváron él.

Sinka István 1897-ben született Nagyszalontán. Pásztor- és napszámosként élt. 1934-ben került az irodalmi életbe, a népi írók közé. 1935-ben társalapítója a *Kelet Népe* című folyóiratnak. Verseit folyóiratok (*Szabadság, Magyar Írás, Válasz, Híd, Szabad Szó, Magyar Élet, Magyar Út*) közölték. 15 kötete jelent meg. 1936-tól Budapesten élt, itt hunyt el 1969-ben.

Sergiusz Sterna-Wachowiak 1953-ban született Lesznoban. Lengyel költő, író, műfordító. A poznańi Adam Mickiewicz Egyetemen diplomázott. A Lengyel Írók Egyesületének elnöke, a Lengyel P.E.N. Club elnökségi tagja. A poznańi Új Színház művészeti vezetője volt. Rádiós hangjátékok, filmes és televíziós forgatókönyvek szerzője. Műveit nyolc nyelvre, köztük magyarra fordították le. Poznań közelében, Suchy Las-ban él.

Takács Ferenc László 1941-ben született Nagyváradon. A Babes-Bolyai Tudományegyetem román-magyar szakán 1970-ben diplomázott. Tanár, közíró. 1960-ban börtönbüntetésre ítélték egy 1956-ban alakult diákszervezet tevékenységében való részvételért. Kötetei: Matatias Carp: *Holokauszt Romániában* (fordítás, 1993), *A Mihály Arkangyal Légió* (2011). Budapesten él.

Topuzidisz Dimitrisz 1952-ben született Budapesten. Az ELTE Állami és Jogtudományi karán diplomázott 1979-ben. Ügyvéd, a Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata szóvivője. Nemzetiségi, elsősorban görög kisebbségi kérdésekkel foglalkozó szakmai írások szerzője, kiadványok szerkesztője. Budapesten él.

Tóth Bálint 1929-ben született Keszthelyen. Költő, műfordító, író. 1948-1951 között a budapesti egyetem Orvostudományi karán, majd a Bölcsészettudományi Kar magyar-történelem szakán folytatott tanulmányokat. Héber, latin, grúz, olasz, angol, német és svéd költők verseit ültette át magyar nyelvre. Nyolc kötete jelent meg, legutóbb: *Magyar litánia* (2011). Budapesten él.

Véssey Gábor 1948-ban született Budapesten. Festő- és grafikusművész. 1972-ben diplomázott a Magyar Képzőművészeti Egyetem festő szakán. Jelenleg ugyanott az ábrázoló geometria tanára. Művei megtalálhatóak hazai és külföldi gyűjteményekben. 12 saját kiadású, kis példányszámú könyvet publikált összegyűjtött rajzaiból. Legutóbb: *Levél Theohoz* (2015), *A molotov-koktélt dobáló fiú* (2016). Budapesten él.

Viski Csík István 1930-ban született Visken. 1954-ben diplomázott a lembergi Műszaki Egyetem villamosmérnöki karán. Írásai szakkiadványokban ill. irodalmi folyóiratokban, antológiákban (*Gondolatok a nemzetért, Mi a haza?, Válasz Évkönyv*) jelentek meg. Kötete: *Vízválasztó. Megosztó. Egyesítő. Megítélő* (2011). Budapesten él.

Wernke Bernát 1954-ben született Pincehelyen. Költő, irodalomszervező. Korábban színjátszással foglalkozott. Eddig kilenc kötete jelent meg, legutóbb: *Egy tékozló ifjú levelei* (2012), *Ketten szólnak* (2013), *A jövevény* (2013), *kitárások lepléből* (2015). A *Muravidék* szerkesztője, az *Átkelő* munkatársa. Berlinben és Esztergomban él.

Zadravec Szekeres Ilona 1966-ban született Muraszombatban. 1992-ben diplomázott a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. A Göntérházi Kétnyelvű Általános Iskola magyartanára. Műsorvezetésekkel, forgatókönyv-írásokkal, könyvbemutatókkal, szavalatokkal, felolvasásokkal segíti a muravidéki művelődési életet. Dobronakon él.

Zas (Szász) Lóránt 1938-ban született Budapesten. Költő, szerkesztő. A forradalomban és a Központi Munkástanácsban játszott szerepe miatt 3 év börtönbüntetést kapott. 1967-ben emigrált. Az Egyesült Államokban szerkesztette a *Magyarok Vasárnapja* című lapot. Tíz kötete jelent meg. 2011-ben hunyt el Budapesten.

TARTALOMJEGYZÉK

		oldal
Győrffy Sándor	Nem haltak hiába	3
Horváth Ödön	Legyőzhetetlenek	4
Sinka István	Üdv néked, Ifjúság!	5
Füst Milán	Szózat a sírból...	6
Zas Lóránt	November	6
Gérecz Attila	Örök arcunk, Beszélő	7
Véssey Gábor	A Molotov-koktélt dobáló fiú	8
Horváth Ödön	Mi helytálltunk, Jeltelenül	
	Kossuth tér, Kegyeletadás	10
	Sokan eltávoztak, Eltiportak és unokáik	11
	Itt a csendben, Mi lett belőled?	
	Ma más kell, Október 23	12
	Halottaink emlékezete, Korunkkal haladva	13
Rózsássy Barbara	A füveskerti költők öröksége 2016-ban	14
Tollas Tibor	Bebádogoznak minden ablakot	16
Tóth Bálint	Magyar litánia	17
Sergiusz Sterna-Wachowiak	Az 1956-os magyar felkelés –	
	Shakespeare-re várva	18
Takáts Ferenc László	1956 ősze Váradon	21
Balaskó Jenő	Ilyen éjszakát hagytatok	25
Bokor Levente	Késleltetett válasz egy kérdéscsokorra	26
Balaskó Jenő	Maradj a küszöbön	32
	A költő, Esti imádság	33
	Osztálykvarc bőrgyulladás után	34
Kaiser lászló	A fekete emberek	36
Faludy György	Ezerkilencszázötvenhat, te csillag	39
Kőrösi Papp Kálmán	1956-ra emlékezem	40
Pécsi Sándor	Törésvonalak	44
Németh Péter Mikola	Új ballada ‘56	52
Wernke Bernát	sorvatag eresztéseinkből	53
Viski Csík István	Ideje van a szólásnak	54
Pécsi Sándor	Őrzők, vigyázzatok...	59
Topuzidisz Dimitrisz	Zárógondolatok	62
Madár János	Szabadság, 1956, Tengertől tengerig, Felkiáltójel, ige	
	Megdermedt csillagok, Szétvert csillag, Forradalom	65
Kaiser László	A költészetről, a versírásról, az ős-emberiről	66
	Itt, Már	68
	Év végi fohászok	69
Kissné Köles Erika	Szépirodalmi érdeklődés Pável Ágoston életművében	70
Zadravec Szekeres Ilona	Újabb kötettel gazdagodott a muravidéki magyar	
	irodalom kincsestára	76
Győrffy Sándor	KITÁSZ Vándorgyűlés 2016	78
Győrffy Sándor–Ruda Gábor	Adatok és ideák	82
A Muravidék 26 szerzői		84

KÉPJEGYZÉK

		oldal
Véssey Gábor	Lányok, lobogók	4
	Fiúk szoborral	5
	Fiúk tankkal	9
	Sortűz	11
	Körúti hajnal	13
	Molotov-koktélt dobáló fiú	15
	Molotov-koktélt dobálók	19
	Molotov-koktélt dobáló fiúk I.	20
	Lenn a téren	22
	Temetés az utcán	27
	Molotov-koktélt dobáló fiúk II.	32
	Bírák	33
	Molotov-koktélt dobálók	38
Kőrösi Papp Kálmán	Legyőzötten	41
	Sámson	43
	Harc I.	45
	Agresszió	47
	Káin ivadékai	49
	Prométheusz II.	51
	Harc II.	52
	Angyal	56
	Vita	60
	Minotauruszok	61
	Feszület	64
	Arc nélküli	67
	Prométheusz I.	68
	Lenni vagy nem lenni	69
Zala György	Szabadság szobor (eredeti környezetében, a Szabadság téren)	79
Kőrösi Papp Kálmán	Szomorú király	81

A kiadvány támogatói:

Nemzeti Együttműködési Alap

Magánszemélyek adományai
és személyi jövedelemadójuk 1%-a

A kiadvány szerzői elérhetőek a szerkesztőség címén

MBKKE MURAVIDÉK BARÁTI KÖR KULTURÁLIS EGYESÜLET

Muravidék

kulturális folyóirat

Főszerkesztő: Győrffy Sándor
Szerkesztők: Madár János, Ruda Gábor, Wernke Bernát

Korrektor: Keszthelyi Imre

A borító Kőrösi Papp Kálmán művének
felhasználásával készült

Nyomdai előkészítés: Németh Csongor
Nyomdai kivitelezés: Pannónia Nyomda Kft., Budapest
Példányszám: 500

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE)
2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8., muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu

ISSN 1419-0613